

Maiju Huttunen

Arviointi- ja selvitystyön toteutuminen lyhytaikaisessa perhehoidossa Helsingissä ja Eksotessa – Lapsen näkyvyys työssä työntekijöiden näkökulmasta

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (YAMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

2.11.2015

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Maiju Huttunen Arviointi- ja selvitystyön toteutuminen lyhytaikaisessa perhehoidossa Helsingissä ja Eksotessa – Lapsen näkyvyys työssä työntekijöiden näkökulmasta 86 sivua + 3 liitettä 2.11.2015
Tutkinto	Sosionomi YAMK
Koulutusohjelma	Sosiaaliala
Suuntautumisvaihtoehto	
Ohjaaja(t)	Lehtori Mervi Nyman
<p>Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää työntekijöiden kokemuksia siitä, miten arviointi- ja selvitystyötä toteutetaan lyhytaikaisessa perhehoidossa Helsingissä ja Eksotessa (Etelä- Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden keskus). Tavoitteena oli myös selvittää, miten lapsen näkökulma tulee esiin työskentelyssä, sekä työskentelyn vahvuuksia ja kehittämistarpeita. Opinnäytetyö on tapaustutkimus ja siinä tarkastellaan kahta eri aluetta, Helsinkiä ja Eksotea. Opinnäytetyön aineisto koostui neljästä focusryhmähaastattelusta, joista kaksi toteutettiin Helsingissä ja kaksi Eksotessa. Haastattelut olivat teemahaastatteluita. Haastattelut pidettiin Helsingin ja Eksoten lyhytaikaisen perhehoidon työryhmille. Aineisto on analysoitu teemoittelemalla. Teemoista poimittiin lopuksi ydinasiat kuvioihin, joihin kuvattiin työskentelyn vahvuudet, kehittämistarpeet sekä alueiden väliset erot.</p> <p>Tuloksissa tuli esiin, että arviointi- ja selvitystyötä tehdään Helsingissä ja Eksotessa melko samanlaisella toiminta-ajatuksella. Molemmilta alueilta nousi esiin yhteisiä vahvuuksia ja kehittämistarpeita. Vahvuuksista esiin nousi molemmilla alueilla se, että työn koettiin vastaavan hyvin sen tarpeeseen. Myös perhehoitajien havainnoiteja ja käytössä olleita havainnointilomakkeita arvostettiin, ja ne koettiin toimiviksi. Myös toimiva työryhmä nousi vahvuudeksi. Lapsen näkökulman koettiin tulevan työskentelyssä hyvin esiin. Siihen oli kiinnitetty molemmilla alueilla huomiota ja sitä pidettiin tärkeänä.</p> <p>Kehitettäväksi asioiksi tuloksissa nousi yhteistyö eri tahojen kanssa sekä roolien ja työnjaon sekavuus, etenkin avohuollon sosiaalityön kanssa. Helsingissä haasteita yhteistyössä avohuoltoon koettiin enemmän, Eksotessa yhteistyö oli pääosin toimivaa ja haasteet liittyivät enemmän työnjakoon asiakkuuksien nivelvaiheissa. Haasteelliseksi molemmilla alueilla koettiin myös lyhytaikaisen perhehoidon vakiinnuttaminen ja vertailu laitoshuoltoon. Eksotessa tätä oli ollut toiminnan alussa, Helsingissä siihen törmätään edelleenkin. Haasteena lapsen näkökulman toteutumisessa koettiin sen hukkuminen työskentelyssä useiden toimijoiden kesellä.</p> <p>Työn lopputulemana haasteita koettiin selkeästi enemmän Helsingissä, joka on kooltaan isompi kaupunki. Eksotessa työhön oltiin pääosin tyytyväisiä. Tuloksista nousi selkeästi esiin alueiden vahvuudet ja kehittämistarpeet, joten tuloksia voidaan hyödyntää työn kehittämisessä.</p>	
Avainsanat	perhehoito, lastensuojelu, sijaishuolto, arviointi, lapsen asema

Author(s) Title Number of Pages Date	Maiju Huttunen Evaluation and investigation in short-term family care in Eksote and Helsinki – Employee angle to paying attention to the child's perspective 86 pages + 3 appendices 2 November 2015
Degree	Master of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	
Instructor(s)	Mervi Nyman, Senior Lecturer
<p>The aim of this thesis was to examine how evaluation and investigation is accomplished in short-term family care in Helsinki and Eksote (South Karelia Social and Health Care District). The aim was also to examine how the child's perspective is being considered by the employees in their work and to find out the strengths of the evaluation and investigation work and the aspects that need to be improved. This thesis is a case study research. The data were collected by arranging four employer group interviews, two in Helsinki's short-term family unit and two in Eksote's short-term family unit. The material was analyzed by the thematic method. In the end, the main ideas of each theme were collected and transformed into figures, which describe the strengths and aspects that need to be improved and the differences between the two districts.</p> <p>The results showed that the evaluation and investigation work is fairly similar in both districts. Also the strengths and the aspects to improve were quite similar in both districts. Strengths in both areas were that the work meets its needs. The interviewed employees appreciated the work of the family caregivers and the observation forms they completed were also considered important. Also teams and workgroups were appreciated. The employees felt that the child's perspective is being well taken into consideration.</p> <p>Co-operation with different parties was experienced challenging. Also the roles and the division of labour were confusing. In Helsinki, there were more challenges in the co-operation with the community care social workers. In Eksote, the co-operation was mainly good, and the challenges were more in the division of labour when many parties work at the same time with one client. In both areas, the establishment of short-term family care and the comparison of short-term family care to institutional care were considered challenging. In Eksote, this was true when they started their operation, but in Helsinki, this was still quite common nowadays. The challenge in both areas were also that the child's perspective would easily disappear when many parties were included.</p> <p>As a conclusion, more challenges were experienced in Helsinki, where the number of clients are higher. The results clearly showed the strengths and challenges experienced in the two investigated districts; thus, they are beneficial when developing the short-term family care.</p>	
Keywords	child welfare, family care, foster home care, child's perspective

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön tausta ja tavoitteet	3
2.1	Aiheen ajankohtaisuus ja tarpeellisuus	4
2.2	Lyhytaikainen perhehoito Helsingissä ja Eksotessa	8
2.3	Toiminta Helsingissä	10
2.4	Toiminta Eksotessa	12
3	Lastensuojelu, sijaishuolto, perhehoito ja arviointityö	13
3.1	Lastensuojelu	14
3.2	Sijaishuolto	16
3.3	Perhehoito	17
3.4	Arviointi- ja selvittelytyö	19
4	Lapsen asema ja näkökulma	21
4.1	Lapsuustutkimus ja lapsuuden muutos	22
4.2	Lapsen etu, oikeudet ja osallisuus	24
4.3	Lapsilähtöisyyden haasteet	27
5	Tutkimustehtävä ja käytettävät menetelmät	29
5.1	Tutkimustehtävä ja tavoitteet	29
5.2	Focusryhmähaastattelu ja teemahaastattelu	30
5.3	Laadullinen tutkimus	32
5.4	Tapaustutkimus, vertaileva tutkimus ja triangulaatio	32
6	Opinnäytetyön toteutus	35
6.1	Haastattelut ja aineiston keruu	35
6.2	Aineiston analyysi	37
6.3	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	40
7	Tulokset	42
7.1	Helsinki	42
7.2	Eksote	49
7.3	Alueiden vertailu	56
7.4	Teemojen ulkopuoliset asiat	62

8	Johtopäätökset	64
8.1	Vahvuudet työskentelyssä	65
8.2	Kehittämistarpeet ja haasteet työskentelyssä	69
8.3	Alueiden väliset erot	73
9	Pohdinta	76
	Lähteet	82
	Liitteet	
	Liite 1 Saatekirje	
	Liite 2 Suostumus ryhmähaastatteluun ja haastattelun nauhoittamiseen	
	Liite 3 Haastatteluiden teemat	

1 Johdanto

Lastensuojelun lyhytaikainen perhehoito on kasvanut lähivuosina paljon sen jälkeen, kun lastensuojelulaissa perhehoito määriteltiin ensisijaiseksi sijoitusmuodoksi vuonna 2012. Paineet perhehoidon kehittämiseksi ovat olleet suuret, kun laitospaikkoja on ajettu alas ja perhehoidon osuutta on kasvatettu. Lastensuojelun lyhytaikainen perhehoito on melko uutta toimintaa, jos verrataan esimerkiksi laitoshoidon. Sen tarkasteleminen ja kehittäminen on siis tärkeää, jotta toiminta saadaan kehitettyä vastaamaan sen vaatimuksiin. Laitoshoidon toteutusta lastensuojelussa vuosia. Siirtyminen laitoshoidosta perhehoitoon ei ole ongelmantonta. Vanhoja perinteitä on vaikea murtaa ja uudenlaisen toiminnan aloittaminen vaatii usein taistelua tuulimyllyjä vastaan. Lyhytaikainen perhehoito on kuitenkin jo ottanut jalansijaa ja paikkaansa lastensuojelun kentällä, joten toiminnan kehittämisessä ollaan hyvässä vauhdissa.

Taustana opinnäytetyön aiheelle oli oma kiinnostus lastensuojelun arviointi- ja selvittelytyöstä. Itse olen työskennellyt lyhytaikaisessa perhehoidossa Vantaalla useamman vuoden. Olen työssäni seurannut lyhytaikaisen perhehoidon kasvua, ja vauhti on ollut melkoista. Halusin opinnäytetyössäni pysähtyä lapsen tilanteen arviointi- ja selvitystyön sekä lapsen näkökulman toteutumisen tarkasteluun. Kiinnostuksen kohteena oli se, miten arviointi- ja selvittelytyötä toteutetaan lapsen asuessa lyhytaikaisessa perheessä ja miten arviointityössä tehdään yhteistyötä lapsen asioita hoitavien eri tahojen kanssa. Tarkastelun kohteena oli myös se, miten asiakasprosessi etenee lyhytaikaisessa perhehoidossa lapsen tilanteen arvioinnin näkökulmasta. Muutos laitoshoidosta perhehoitoon on suuri. Opinnäytetyössä halusin selvittää, miten tähän muutokseen vastataan perhehoidon selvittelytyöllä ja miten lapsen näkökulma tulee työskentelyssä esiin. Lapsen näkökulman toteutumista ja sen haasteita tarkastellaan lyhytaikaisen perhehoidon arviointityön osana työntekijöiden näkökulmasta. Tavoitteena on luoda kuvaa siitä, miten lapsi on huomioitu työskentelyssä ja miten hänet otetaan mukaan osana lapsen tilanteen arviointia ja selvittelyä.

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen lastensuojelun arviointi- ja selvittelytyön toteutumista lyhytaikaisessa perhehoidossa Helsingissä ja Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden alueella Eksotessa. Opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää, miten arviointi- ja selvittelytyötä toteutetaan näillä alueilla lapsen ollessa sijoitettuna lyhytaikaisessa perhehoidossa. Kiin-

nostuksen kohteena oli myös se, miten lapsen näkökulma toteutuu työskentelyssä. Taivotteena oli myös selvittää mahdollisia vahvuuksia ja kehittämishaasteita arviointi- ja selvittelytyön toteutumisessa sekä alueellisia eroavaisuuksia työskentelyssä. Opinnäytetyön aineisto kerättiin haastattelemalla työntekijöitä ryhmähaastattelun menetelmällä, haastateltavat koostuivat molempien alueiden lyhytaikaisen perhehoidon työntekijöistä, joista muodostettiin focusryhmiä. Vaikka tässä opinnäytetyössä aineisto on kerätty työntekijöiden näkökulmasta, siinä tarkastellaan myös lapsen asemaa ja sen toteutumista ja se on yksi tutkimuskysymyksistä. Lyhytaikainen perhehoito sijoittuu lastensuojelun kentälle, jossa lapsen tulisi olla työskentelyn keskiössä. Siksi haluan peilata aineistoa ja tutkimusta myös teorian tietoon lapsen asemasta ja näkökulmasta. Vaikka opinnäytetyö ei ole suora tutkimus lapsen näkökulmasta, voidaan lapsen näkökulman toteutumista tarkastella myös työntekijöiden asemasta käsin.

Toivon, että opinnäytetyöstä on apua lyhytaikaisen perhehoidon kehittämisessä. Toivon työn nostavan esiin toimivia käytäntöjä ja mahdollisia kehittämisen tarpeita, joita voidaan hyödyntää lyhytaikaisen perhehoidon kehittämisessä opinnäytetyön kohdealueilla, sekä mahdollisesti myös muualla. Opinnäytetyön tuloksista voi olla välillisesti hyötyä myös asiakkaille, jos sen tulokset voidaan hyödyntää työn kehittämiseen ja hyvien käytäntöjen levittämiseen. Koska opinnäytetyössä tarkastellaan kahta eri aluetta, tuo se esiin laajemmin lyhytaikaisen perhehoidon työskentelytapoja ja mahdollistaa erilaisten toimintatapojen tarkastelun.

Kun vertaillaan ja tarkastellaan rinnakkain kahta erilaista aluetta, on muistettava että alueet ovat kooltaan ja toiminnaltaan erilaiset. Opinnäytetyön tarkoitus ei ole kilpailuttaa alueita tai asettaa niitä paremmuusjärjestykseen. Tarkoitus on tuoda esiin erilaisia tapoja organisoida lyhytaikaista perhehoitoa ja siinä tehtävää arviointi- ja selvitystyötä. Opinnäytetyössä tarkastellaan lastensuojelun lyhytaikaista perhehoitoa. Perhehoitoa voidaan toteuttaa myös muilla kentillä, kuten vanhus- tai vammaishuollossa. Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan nimenomaan lastensuojelun lyhytaikaista perhehoitoa. Perhehoitajalle on olemassa monia eri nimityksiä, tässä opinnäytetyössä puhuttaessa vastaanotto-perheestä, sijaisperheestä tai lyhytaikaisesta perheestä tarkoitetaan lyhytaikaista perhehoitoa tarjoavaa perhettä. Myös tarkasteltavilla alueilla toiminnasta puhuttiin eri nimillä, Eksotessa toiminta oli lyhytaikaista perhehoitoa ja Helsingissä vastaanottoperhetoimintaa. Molemmilla tarkoitetaan kuitenkin lyhytaikaista perhehoitoa.

Opinnäytetyön alussa avaan aiheen taustoja ja opinnäytetyön tavoitteita (luku 2). Sen jälkeen kuvaan opinnäytetyön toimintaympäristöä ja kontekstia (luvut 2 ja 3). Tämän jälkeen tulee opinnäytetyön teoreettinen osuus, joka pohjautuu lapsen asemaan ja lapsen näkökulmaan (luku 4). Teorian jälkeen käydään läpi opinnäytetyön tutkimustehtävää, menetelmiä ja toteutusta (luku 5 ja 6). Opinnäytetyön tuloksia ja johtopäätöksiä käydään läpi työn lopussa (luvut 7 ja 8) ja viimeiseksi pohditaan työn toteutumista ja kootaan työskentelyä yhteen pohdinta- osuudessa (luku 9).

2 Opinnäytetyön tausta ja tavoitteet

Opinnäytetyössä tarkastellaan lyhytaikaisen perhehoidon arviointi- ja selvittelytyön toteutumista Helsingissä ja Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden alueella. Tarkastelunäkökulmana ovat työntekijöiden näkökulmat. Kiinnostukseni oli tarkastella ja vertailla arviointi- ja selvittelytyön toteutumista näillä kahdella alueella, koska molemmilla alueilla lyhytaikaista perhehoitoa on toteutettu jo jonkin aikaa ja toimintatavat ovat vakiintuneita. Molemmilla alueilla on omat toimintayksiköt, jotka toteuttavat lyhytaikaista perhehoitoa. Alueet ovat kuitenkin kooltaan ja asiakasmääriltään erilaiset. Tarkastelun kohteena opinnäytetyössä on myös se, onko työskentelyssä paljon yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia kahden erilaisen alueen välillä ja miten työntekijät kokevat työskentelyn toimivuuden. Myös lapsen näkökulman toteutuminen on yhtenä tarkastelun kohteena. Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda esiin erilaisia tapoja tehdä lyhytaikaista perhehoitoa ja luoda kuvaa asiakasprosessin ja lapsen näkökulman toteutumisesta sekä nostaa toiminnan vahvuuksia ja kehittämisen tarpeita käytettäväksi työn ja toiminnan kehittämiseen.

Helsingissä lyhytaikaista perhehoitoa toteutetaan Helsingin kaupungin vastaanotto- perhehoito-osaston yksikössä. Yksikkö sijaitsee Malmilla Helsingissä, Malmin vastaanottokodin yhteydessä. Yksikössä työskentelee sosiaalityöntekijöitä sekä sosiaaliohjaajia. Vastaanotto- perhehoito-osaston yksikkö vastaa koko Helsingin alueen lyhytaikaisen perhehoidon järjestämisestä yhteistyössä eri alueiden avohuollon sosiaalityön kanssa. Eksotessa lyhytaikaista perhehoitoa toteutetaan Tarulantuvan Perhetukikeskuksessa, jossa lyhytaikaista perhehoitoa toteuttaa Kotitarulan työryhmä. Yksikkö sijaistaa Lappeenrannassa. Kotitarulan työryhmään kuuluu vastaava ohjaaja sekä ohjaajia. Lyhytaikaisen perhehoidon sijoituksessa Kotitarulan työryhmä työskentelee yhteistyössä avohuollon sosiaali-

työntekijöiden kanssa. Toiminta on Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden, Eksoten toimintaa, joka ulottuu koko Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden alueelle. Alueista kerrotaan enemmän myöhemmin tässä osiossa.

Opinnäytetyön tavoitteena on nostaa esiin toimivia ja hyviä käytäntöjä. Sulkunen (2005) kirjoittaa toimivien ja hyvien käytäntöjen tunnistamisen vaativan käytännön läheistä ajattelutapaa. Hyödyllisintä on tarkastella menettelytapoja ja niiden vaikutuksia, ja valita niistä kaikista toimivimmat ja tehokkaimmat. Paras tapa löytää nämä, on tehdä arviointia niiden välillä. (Sulkunen 2005: 44.) Opinnäytetyössä tavoitteena on nostaa esiin vahvuuksia tarkasteltavien alueiden työskentelyissä. Hyvät käytännöt ja niiden tunnistaminen voivat olla apuna työn kehittämisessä. Hyviä ja toimivia käytäntöjä voidaan jakaa ja hyödyntää myös muualla, kuin tarkasteltavilla alueilla. Myös kehitettävien asioiden ja haasteiden esiintuominen on tärkeää. Jotta ongelmiin ja haasteisiin voitaisiin puuttua, täytyy ne myös nostaa esiin. Vertailemalla kahta aluetta voidaan saada laajempaa näkökulmaa siihen, miten työtä voidaan tehdä. Se mikä ei toimi toisella alueella, voi toimia toisella. Silloin on hyvä pohtia syitä, miksei jokin asia toimi ja tarkastella, miten se tehdään muualla ja mahdollisesti ottaa mallia toisenlaisesta tavasta tehdä asioita. Myös pelkkä ongelman esiin nostaminen voi toimia kehittämistyön kipinä.

2.1 Aiheen ajankohtaisuus ja tarpeellisuus

Aihe on tärkeä ja ajankohtainen, koska perhehoito on ensisijainen vaihtoehto, kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Lastensuojelulaissa kirjoitetaan:

”Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Lisäksi tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla.” (Lastensuojelulaki 2007/417.)

Perhehoito on siis ensisijainen sijoitusvaihtoehto, kun lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Laitoshuoltoa ei suositella, mikäli muut vaihtoehdot ovat sopivia. Perhehoidon ensisijaisuus on tullut lastensuojelulaissa voimaan vuoden 2012 alusta, joten lyhytaikaisen perhehoidon toteuttaminen suuremmassa mittakaavassa on vielä melko uutta. Myös Virpi Vaattovaaran ja Raija Maulan (2009) mukaan perhehoito on ajateltu usein pitkäaikaisena

vaihtoehtona. Lyhytaikaisessa hoidontarpeessa ja kriisitilanteissa on luotettu mieluummin laitoksiin, joissa on ammattihenkilöt hoitamassa lasta. Laitospaikkoja on ollut myös paremmin saatavilla. (Vaattovaara – Maula 2009: 17.) On tärkeää tarkastella lyhytaikaisen perhehoidon käytäntöjä arviointi- ja selvitystyössä, jotta painopiste laitoshoidosta saadaan siirrettyä perhehoitoon. Luottamusta lyhytaikaiseen perhehoitoon lisäävät tietoisuus ja kokemukset onnistuneista sijoituksista.

Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista vuonna 2013 alle 40 % oli sijoitettuna perhehoitoon. Perhehoidon osuus on laskenut vuodesta 1991 vuosiin 2007–2009, jonka jälkeen sen osuus kääntyi taas pieneen nousuun. (Lastensuojelu 2013.) Suomessa perhehoidon osuus on pienempi verrattaessa esimerkiksi Ruotsiin, jossa sen osuus on 65 % sijaishuollosta. Myös Tanskassa ja Norjassa perhehoidon osuus on reilusti yli puolet sijaishuollosta. Hallituksen esityksessä perhehoitolaiksi (256/2014) kerrotaan vanhan perhehoitolain pirstaleisuudesta, mikä vaikeuttaa perhehoidon järjestämistä. Hallituksen esityksessä kerrotaan myös perhehoidon eduista, joita ovat muun muassa kodin omaisuus, mahdollisuus pysyviin ihmissuhteisiin ja perusturvallisuuteen. (HE 256/2014.) Uusi perhehoitolaki tuli voimaan vuonna 2015.

Koska lyhytaikainen perhehoito on ensisijainen vaihtoehto lapsen kodin ulkopuolisessa sijoituksessa, on tärkeää tarkastella, miten lapsen tilanteen arviointia toteutetaan lapsen asuessa lyhytaikaisessa perheessä. Lastensuojelulain 4§:ssä kerrotaan:

”Sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä” (Lastensuojelulaki 2007/417.)

Tämä asettaa arviointi- ja selvittelytyölle haasteen. Miten arviointi- ja selvittelytyötä toteutetaan laadukkaasti, ja todenmukaisesti selvitetään, onko lapsen mahdollista palata kotiin? Perhehoidon arviointityö eroaa laitoshoidon arviointityöstä monelta osin. On tärkeää tarkastella arviointityöhön liittyviä erityispiirteitä ja vaatimuksia perhehoidossa. Arviointityön kehittäminen ja muokkaaminen laitoshoidosta perhehoitoon on välttämätöntä, ja siksi siihen täytyy kiinnittää erityistä huomiota.

Arviointityön kehittäminen ja yhdenmukaistaminen on ollut keskustelussa lastensuojelun kehittämistavoitteissa. Toimiva lastensuojelu-selvitysryhmä on esittänyt tekemässään toteutussuunnitelmassa, että lastensuojelun asiakasprosesseja kehitetään vuosina 2015- 2017. Selvitysryhmän ehdotuksessa esitetään muun muassa yhteisten toimintamallien kehittämistä lastensuojelun keskeisiin arviointivaiheisiin. Ehdotuksena oli Käypä-

hoito järjestelmän tyyppisen mallin kehittäminen lastensuojeluun lisäämään vaikuttavuutta ja yhdenmukaisuutta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014b: 29.) On siis tärkeää, että arviointityössä käytettyjä menetelmiä ja asiakasprosesseja tarkastellaan lähemmin, koska tavoitteena on prosessien yhdenmukaistaminen lähivuosina. Lyhytaikainen perhehoito sisältää aina arvioinnin elementin, mikä erottaa sen pidempiaikaisesta perhehoidosta. Vaattovaara ja Maula (2009) kirjoittavatkin lyhytaikaisen sijoituksen sisältävän aina arviointia, on se sitten huostaanoton tarpeen arviointia tai lapsen kotiutumisen edellytysten ja tuen tarpeiden pohtimista. Arviointityön tarkoituksena on kartoittaa lapsen tilannetta ja selvittää jatkotyöskentelyn tarvetta ja sisältöä. (Vaattovaara – Maula 2009:11.)

Lastensuojelun Keskusliitto ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia teki yhteistyössä Ammatillisten Perhekotien Liiton ja Perhehoitoliiton kanssa touko-kesäkuussa 2009 kyselyn, jonka tuloksissa pohdittiin sijaishuollon tilaa. Kyselyssä kartoitettiin ja vertailtiin eri sijoitusmuodoissa, eli lastensuojelulaitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa työskentelevien, sekä toimeksiantosopimussuhteessa olevien perhehoitajien, eli sijaisvanhempien näkemyksiä. Kyselyn raportin tiivistelmässä todettiin, että sijaisperheisiin sijoitetut lapset tapasivat sosiaalityöntekijäänsä harvoin. Lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta on erityisen huolestuttavaa, että vain harvalla sijaisperheeseen sijoitetuilla lapsella oli mahdollisuus tavata sosiaalityöntekijäänsä useita kertoja vuodessa. Lähes viidennes sijaisvanhemmista kertoi, ettei lapsilla ollut lainkaan mahdollisuutta tavata sosiaalityöntekijäänsä. (Muuronen – Sariola – Varsa 2009: 48–49.) Tämä herättää kysymyksen siitä, miten lasten tilannetta arvioidaan lapsen ollessa sijoitettuna perhehoidossa.

Lastensuojelua on kritisoitu lähiaikoina paljon ja työn laatua on kyseenalaistettu mediassa. Opinnäytetyössä tavoitteena on selvittää, miten lapsen tilannetta todellisuudessa selvitetään ja kuka työskentelee lapsen kanssa. Meneekö viesti lapsen asioista päättävälle sosiaalityöntekijälle asti lapsen tilanteesta? Myös Vaattovaara ja Maula (2009) tuovat julkaisussaan esiin sen, ettei lyhytaikaisen perhehoidon suunnitelmalliseen arviointityöhön käytetä riittävästi resursseja ja lapsia sijoitetaan valmentamattomiin perheisiin. (Vaattovaara – Maula 2009: 5.) Asiakkaan ja hänen perheensä näkökulmasta arviointityöllä on valtava merkitys hänen tilannettaan ajatellen. Arviointityön tulisi olla toimivaa ja mahdollisimman paljon asiakkaan tilanteesta tietoa tuottavaa. Arviointi- ja selvittelytyön toteuttamisen tarkempi tarkastelu lyhytaikaisessa perhehoidossa on siis varmasti aiheena tarpeellinen.

Lapsen osallisuudesta ja näkökulmasta puhutaan paljon tämän päivän lastensuojelutyössä. Tässä opinnäytetyössä kiinnostuksen kohteena on lapsen näkökulman toteutuminen työskentelyssä. Lapsen osallisuudesta on määritelty lastensuojelulaissa seuraavaa:

”Lastensuojelua toteutettaessa on selvittävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla.” (Lastensuojelulaki 2007/ 417.)

Lastensuojelulain 29§ muutettiin vuonna 2014. Muutoksella tarkennettiin sosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamiskäytäntöä siten, että tapaamisia tulee olla riittävän usein ja ne on kirjattava asiakassuunnitelmaan. Muutoksen perusteluissa (HE 130/2013) kerrotaan lastensuojelun nykytilasta ja sen puutteista. Lastensuojelulain perusteluissa kerrotaan sosiaali- ja terveysministeriön asettamasta selvitysryhmästä, joka antoi loppuraporttinsa kesäkuussa 2013. Selvitysryhmä antoi ehdotuksensa lastensuojelun kehittämiseen, keskeiseksi tuloksissa nousi se, ettei asiakkaiden mielipiteitä kuultu riittävästi. Myös valtioneuvoston tarkastusviraston tekemässä lastensuojelun tuloksellisuustarkastuskertomuksessa (Tuloksellisuustarkastuskertomus 6/2012) tuli ilmi, ettei lastensuojelun työntekijöillä ole tarpeeksi resursseja vastata asiakkaiden tarpeisiin. Myös muut tahot toivat saman ongelman esiin. (HE 252/2006, HE 130/2013.)

Myös uudessa sosiaalihuoltolaissa lapsen mielipiteelle annetaan paljon painoarvoa:

”Sosiaalihuollon tarvetta arvioitaessa, lasta ja nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä sekä sosiaalihuoltoa toteutettaessa lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota” (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Lapsen osallisuudesta puhutaan siis lakiteksteissä asti. On tärkeää, ettei lapsen osallisuus jää vain nimelliseksi osaksi työtä. Vaikka lapsen osallisuus on kirjattu lastensuojelulakiin, sen toteutuminen käytännössä ei ole kuitenkaan yksinkertaista. Lapsen osallisuuteen liittyy monia tekijöitä, jotka voivat olla ristiriidassa keskenään. Eva Gottberg (2012) kirjoittaa lapsen oikeuksien ja subjektuuden kesken olevan problematiikkaa, jossa kyse on paljon myös lapsen vallanalaisuudesta. Lapsen iästä riippuen lapsen valta ja oikeudet vaihtelevat suuresti. Aina lapsen oma tahto ei turvaa hänen oikeuttaan suojaan ja turvaan, jolloin aikuisen päätäntävalta ajaa lapsen oman tahdon ohi. (Gottberg 2012: 50–51.) Lapsen osallisuuden huomioiminen vaatii siis erityistä tarkkaavaisuutta lastensuojelun työntekijöiltä.

Keskeiset havainnot lastensuojelututkimuksen tilasta on kuvattu Lastensuojelun tieto ja tutkimus-teoksessa (2011). Teoksessa tuodaan esiin, että lastensuojelun tutkimuksessa kaivattaisiin lisätietoa muun muassa lastensuojeluprosessin osapuolten kokemuksista sekä lastensuojelun käytäntöjen ja menetelmien tutkimuksesta. (Pekkarinen 2011: 58). Tämä opinnäytetyö lisää toivottavasti tietämystä lyhytaikaisesta perhehoidosta ja toimii apuna työn kehittämisessä. Lyhytaikainen perhehoito on tullut jäädäkseen ja on syrjäytämässä laitoshoidon. Siksi aihetta on tärkeää tutkia ja kehittää. Myös Pelastakaa lapset Ry (2014) on toteuttanut RAY:n rahoituksella Lastensuojelun lyhytaikaisen perhehoidon kehittämishankkeen Keski- ja Länsi-Suomen aluetoimistoissa vuosina 2007–2009. Hankkeen päämääränä oli kehittää lastensuojelun lyhytaikaista perhehoitoa osana sijaishuollon ja avohuollon lastensuojeluprosesseja. Hankkeen kautta syntyi muun muassa havainnointilomake lyhytaikaisille sijaisperheille. Lomakkeen tarkoitus on toimia tukena ja apuvälineenä lapsen ja perheen tilanteen arvioinnissa lapsen ollessa sijoitettuna lyhytaikaisessa perhehoidossa. (Pelastakaa lapset Ry 2014.)

Lastensuojelun selvittely- ja arviointityötä on tehty pitkään, mutta perhehoidon tullessa ensisijaiseksi sijoitusmuodoksi on työtä pitänyt kehittää. Lapsen asuessa laitoksen sijaan perheessä, on arviointityön luonne muuttunut. Olosuhteet ovat perheessä erilaiset, kuin laitoksessa, joten lapsen asuminen perheessä asettaa arviointityölle omia haasteita. Tässä opinnäytetyössä pyritään tuomaan esiin työntekijöiden näkökulma arviointi- ja selvittelytyön tekemisessä. Lyhytaikaisen perhehoidon tutkimustietoa on olemassa suhteellisen vähän, toivon työni olevan hyödyksi lyhytaikaisen perhehoidon työssä ja lisäävän tietoisuutta aiheesta ja lapsen näkökulman toteutumisesta.

2.2 Lyhytaikainen perhehoito Helsingissä ja Eksotessa

Seuraavaksi kerron taustoja Helsingissä ja Eksotessa tehtävästä lyhytaikaisesta perhehoidosta. Alueista tehtiin profiilit, jotka koottiin taulukkoon 1. Taulukko kuvaa molempien alueiden toimintaa rinnakkain. Siihen on koottu oleellimmat asiat lyhytaikaisten perhehoidon yksiköiden toiminnasta Helsingissä ja Eksotessa.

Taulukko 1. Alueiden profiilit

Helsinki	Eksote
<p>Toimipiste</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vastaanottoperhetoiminnan yksikkö Helsingissä 	<p>Toimipiste</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kotitarulan yksikkö Tarulantuvan perhetukikeskuksen yhteydessä Lappeenrannassa
<p>Työntekijät</p> <ul style="list-style-type: none"> - 7 sosiaaliohjaajaa - 3 sosiaalityöntekijää - 1 johtava sosiaalityöntekijä - 1 vastaava ohjaaja - psykologi 	<p>Työntekijät</p> <ul style="list-style-type: none"> - 5 ohjaajaa - 1 vastaava ohjaaja
<p>Perheitä</p> <ul style="list-style-type: none"> - n. 40 vastaanottoperhettä, n. 70 paikkaa - Ympäri vuorokautinen sijoitus - Perheisiin sijoitetaan lapsia 0-18 ikävuoden välillä 	<p>Perheitä</p> <ul style="list-style-type: none"> - n. 8 lyhytaikaista perhettä - Sijoitukset perheisiin klo 8-21 välillä - Perheisiin sijoitetaan lapsia 0-18 ikävuoden välillä
<p>Asiakasohjaus</p> <ul style="list-style-type: none"> - Helsingin kaupunki - Asiakkaat Helsingin kaupungin alueelta, ohjaus avohuollon sosiaalityön kautta 	<p>Asiakasohjaus</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eksoten alue - Asiakkaat Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden alueelta, ohjaus Eksoten avohuollon sosiaalityön kautta
<p>Yhteistyö muun muassa:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Avohuolto - Lapsen ja perheen läheiset ja verkostot - Psykologi tarvittaessa käytössä 	<p>Yhteistyö muun muassa:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Avohuolto - Lapsen ja perheen läheiset ja verkostot - Sijaishuollon sosiaalityöntekijät (yhteistyö perheiden rekrytoinnissa ja valmennuksessa)
<p>Työskentely</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kirjaus Effica - Yhteydenpito perhehoitajaan ja perhehoitajan tuki - Havainnointi perheessä - Tapaamiset - Neuvottelut yhdessä perhehoitajan kanssa - Työparityö 	<p>Työskentely</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kirjaus Effica - Yhteydenpito perhehoitajaan ja perhehoitajan tuki - Havainnointi perheessä - Tapaamiset - Neuvottelut, perhehoitaja välillä mukana - Tiimityö
<p>Historia</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kriisiperhetoimintaa jo 90-luvulla - Nykyinen vastaanottoperhetoiminnan yksikkö ollut vuodesta 2011 	<p>Historia</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lyhytaikaisia perheitä ollut yli 5 vuoden ajan - Nykyinen yksikkö perustettu n. 3,5 vuotta sitten

(Lähde: Haastattelut Helsinki ja Lappeenranta 2015.)

Molemmilla alueilla lyhytaikainen perhehoito on organisoitu omien yksiköiden alle. Helsingissä toiminta on laajempaa ja pitkäaikaisempaa kuin Eksotessa. Molemmilla alueilla yksiköt ovat toimintaperiaatteeltaan pääosin samankaltaiset. Helsingin yksikössä on sekä sosiaaliohjaajia, että sosiaalityöntekijöitä. Molemmat toimivat perheiden vastuutyöntekijöinä ja osallistuvat arviointi- ja selvitystyöhön. Sosiaalityöntekijöiden työnkuvaan kuuluu lisäksi muun muassa perheiden rekrytointi- ja valmennustehtäviä. Eksotessa arviointi- ja selvitystyötä tekevät ohjaajat, perhehoidon sosiaalityöntekijät ovat eri tiimissä, eivätkä osallistu arviointityöhön, vaan hoitavat muun muassa perheiden rekrytointin, valvonnan ja maksut. Molemmilla alueilla avohuollon sosiaalityö tekee sijoituksen ja vastaa arviointi- ja selvittelytyöstä. Molemmat yksiköt tekevät tahoillaan yhteistyötä arviointi- ja selvittelytyössä oman kaupungin/kuntien avohuollon yksiköiden kanssa sekä perhehoitajien kanssa. Lyhytaikaisen perhehoidon yksiköt tekevät selvitystyötä yhteistyössä lapsen biologisen perheen ja lyhytaikaisen perheen kanssa. Lapsen näkökulma on huomioitu molemmilla alueilla toiminnassa. Toiminnassa lähdetään liikkeelle siitä, että lapselle etsitään sopiva perhe, kun sijoitustarve tulee. Lasta myös tavataan säännöllisesti sijoituksen aikana. (Haastattelut Helsinki ja Lappeenranta 2015.)

2.3 Toiminta Helsingissä

Helsingissä asukkaita on yli 620 000 (Helsingin kaupunki 2015c.) Helsingissä lyhytaikaisen perhehoidon toiminta ulottuu koko kaupungin alueelle. Lyhytaikaisen perhehoidon yksikön toiminta on Helsingin kaupungin alaista toimintaa ja palvelu on tarkoitettu helsinkiläisille. Yksikkö sijaitsee Malmilla ja työryhmässä työskentelee sosiaaliohjaajia sekä sosiaalityöntekijöitä, jotka osallistuvat lapsen tilanteen arviointi- ja selvitystyöhön lapsen sijoituksen aikana. Lisäksi työryhmään kuuluu vastaava ohjaaja, johtava sosiaalityöntekijä sekä psykologi. Sijoitus vastaanottoperheeseen tapahtuu avohuollon sosiaalityön kautta. Helsingissä avohuollon sosiaalityö on jaettu alueyksiköihin, joita on neljä: Eteläinen, Itäinen, Pohjoinen ja Läntinen. Avohuollon sosiaalityöntekijä arvioi yhdessä vastaanottoperhetoiminnan työntekijän kanssa voidaanko lapsi sijoittaa vastaanottoperheeseen. Sijoituksen aikana työskennellään yhteistyössä lapsen ja hänen läheistensä kanssa ja tehdään tilanteen arviointi ja jatkosuunnitelma. Työskentelyn lähtökohtana ovat lapsen etu ja tarpeet. Avohuollon sosiaalityöntekijä, vastaanottoperhetoiminnan työntekijä, perhehoitaja ja muut mahdolliset viranomaiset työskentelevät tiiviisti lapsen ja hänen läheistensä kanssa sijoituksen aikana. Vastaanottoperheet sijaitsevat Helsingissä ja lähikunnissa, perheet on koulutettu tehtäväänsä. (Helsingin kaupunki 2015a, Helsingin kaupunki 2015b)

Arviointityötä tehdään Helsingissä tavoite, eli aloitusneuvottelussa sovittulla tavalla ja työskentely vaihtelee lapsikohtaisesti, työskentely ja arviointi räätälöidään tarpeiden mukaan yhteistyössä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa. Tavoitteena on, että lapsen sijoituksen aikainen arviointi täydentää asiakassuunnitelman tilannearviota. Jokaisesta vähintään kaksi viikkoa kestäneestä sijoituksesta tehdään perhehoitajan havainnointiin perustuva yhteenveto. Tätä varten on kehitetty eri-ikäisille omat havainnointiohjeet ja otsikokorungot, jotka tukevat perhehoitajien havainnointia. Vastaanottoperheyksikön työntekijät työstävät yhdessä perhehoitajien kanssa yhteenvetoa, jota täydentää työntekijän työskentelyn dokumentointi. Tarpeen mukaan työskentelyssä hyödynnetään esimerkiksi MIM vuorovaikutuksen havainnointimenetelmää, erilaisia keskusteluja, strukturoituja lomake-kyselyjä tai muita menetelmiä. Helsingissä myös psykologin työskentely on tarvittaessa mahdollista. (Alatalo kirjallinen tiedonanto 2015.)

Helsingissä työskentely tapahtuu siten, että jokaiselle lyhytaikaiselle perheelle on määrätty vastuutyöntekijä ja työpari, jotka työskentelevät kyseiseen perheeseen sijoitetun lapsen asioissa yhteistyössä avohuollon, lyhytaikaisen perhehoitajan sekä lapsen ja perheen läheisten kanssa. Työntekijät ovat yhteydessä säännöllisesti perhehoitajiin puhelimitse tai tapaavat heitä tarvittaessa. Työntekijät kirjaavat työskentelyä Efficia-asiakastietojärjestelmään. Lapselle ja vanhemmille järjestetään sijoituksen aikana tapaamisia asiakaskohtaisesti. Tapaamiset voivat olla esimerkiksi vastaanottoperheyksikön tiloissa, lyhytaikaisen perhehoitajan kotona tai lapsen omassa kodissa tilanteesta riippuen. Vastaanottoperheyksikön työntekijät ovat tapaamisissa tarvittaessa mukana ja dokumentoivat tapaamiset arvioinnin tueksi. (Haastattelut Helsingissä 2015.) Työskentelyä ohjataan avohuollosta, lapsen avohuollon vastuusosiaalityöntekijä ohjaa prosessia. Säännöllisissä asiakasneuvotteluissa sovitaan tarkemmin työskentelystä. Helsingin vastaanottoperheyksikkö ohjaa prosessejaan sisäisesti kerran viikossa tapahtuvissa työryhmäpala-vereissa. Helsingin työryhmä on lisäksi jaettu kolmeen lohkokon, jotka kokoontuvat tarvittaessa pienemmällä kokoonpanolla. (Haastattelut Helsingissä 2015.)

2.4 Toiminta Eksotessa

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden Eksote on kuntayhtymä, johon kuuluu yhdeksän eri kuntaa. Eksoten alueella asukkaita on n. 133 000. (Eksote 2015.) Kotitarulan lyhytaikaisen perhehoidon yksikkö palvelee koko Eksoten alueen asukkaita. Kotitarulan tiimiin kuuluu viisi ohjaaja sekä vastaava ohjaaja, jotka tekevät lapsen tilanteen arviointi- ja selvitystyötä sijoitusten aikana. Lyhytaikaiseen perhehoitoon ohjaututaan avohuollon sosiaalityön kautta, yhteydenoton jälkeen Kotitarulan työryhmä etsii lapselle sopivan lyhytaikaisen perheen. Eksoten alueella sosiaalityöntekijät on jaettu kunnittain. Lyhytaikaisia perheitä on ympäri Etelä-Karjalaa. Eksotessa lyhytaikaiset perheet ovat kaikki Pride-koulutettuja perheitä, lisäksi heillä on lisäkoulutus lyhytaikaiseen perhehoitoon. Sijais- huollon sosiaalityöntekijät vastaavat perheiden rekrytoinnista ja koulutuksesta. (Haastattelut Lappeenrannassa 2015, Reijonen kirjallinen tiedonanto 2015.)

Eksotessa avohuollon sosiaalityöntekijä vastaa asiakassuunnitelmasta lapsen lyhytaikaisen perhesijoituksen aikana. Sijaishuollon sosiaalityöntekijät hoitavat lyhytaikaisten perheiden rekrytoinnin, valmennuksen ja maksut. Lyhytaikaisen perhehoidon tiimi Kotitarulassa hoitaa käytännön työn. Työhön kuuluu lapsen ja perheen tilanteen selvittäminen esimerkiksi vanhemmuuskeskusteluiden ja lapsen ja vanhemman tapaamisten avulla. Lisäksi työhön kuuluu lapsen käytännön asioiden järjestely sijoituksen aikana, esimerkiksi koulunkäynnin tai muiden asioiden järjestäminen. Työhön kuuluu myös lyhytaikaisen perhehoitajan tukeminen sijoitukseen liittyvissä asioissa. (Reijonen kirjallinen tiedonanto 2015.)

Työskentelyn tavoitteet määritellään yhdessä lapsen avohuollon vastuusosiaalityöntekijän ja lapsen verkoston kanssa. Sijoituksen alussa järjestetään aloitusneuvottelu, jossa työskentelystä sovitaan yhdessä. Kotitarulan työryhmä työskentelee tiiminä. Asiakasprosesseja pohditaan yhdessä tiiminä viikoittaisissa tiimipalavereissa ja sovitaan työskentelystä ja työnjaosta. Kotitarulassa työskentely räätälöidään asiakkaan tarpeiden mukaisesti. Työskentelyn apuna käytetään tarvittaessa erilaisia menetelmiä, mutta lähtökoh- tana ovat asiakkaan tarpeet. Käytössä ei ole pysyviä työmenetelmiä, vaan työskente- lystä sovitaan aina asiakaskohtaisesti. Lyhytaikaisten perhehoitajien tehtävä on havain- noida lapsen arkea perheessä. Tässä perhehoitajalla on tukena Pelastakaa lapset Ry:n havainnointilomake. Kotitarulan ohjaaja on yhteydessä lyhytaikaiseen perhehoitajaan vii- koittain lapsen asioissa ja raportoi niistä asiakastietojärjestelmä- Efficiaan, jonne myös

sosiaalityöntekijä pääsee niitä lukemaan. Kotitarula järjestää myös lapsen ja vanhempien tapaamisia joko omissa tiloissaan, perhehoitajan kotona tai lapsen kotona tilanteesta riippuen. Tapaamisissa on tarvittaessa työntekijä mukana, joka havainnoi tapaamisia. Tapaamiset dokumentoidaan tietojärjestelmään. (Haastattelut Lappeenrannassa 2015.)

3 Lastensuojelu, sijaishuolto, perhehoito ja arviointityö

Tässä osuudessa käsitellään lastensuojelun, sijaishuollon ja perhehoidon perusteita ja lähtökohtia lyhyesti. Nämä luovat pohjaa toimintaympäristölle, jonne opinnäytetyön tutkimusosuus sijoittuu. Ensin kuvataan lastensuojelun perusteita, koska lyhytaikaiseen perhehoitoon sijoitetaan lapsia lastensuojelutoimenpiteinä ja se on osa lastensuojelun toimintaa. Lastensuojelun tieto antaa taustaa perhehoidossa tehtävälle arviointityölle, jota lastensuojelulaki ohjaa.

Myös perhehoito on osa lastensuojelun sijaishuoltoa ja se on yksi sijaishuollon muoto. Sijaishuollon taustan kuvaus antaa lisätietoa siitä, miten lyhytaikainen perhehoito asetuu osana sijaishuollon kenttää ja mitä vaihtoehtoisia sijoitusmuotoja sen rinnalla on. Lyhytaikainen perhehoito kuuluu osaksi perhehoitoa ja sitä ohjaa perhehoitolaki. Perhehoidon taustatieto auttaa hahmottamaan lyhyt- ja pitkäaikaisen perhehoidon eroja. Lyhytaikaisesta perhehoidosta käytetään erilaisia nimityksiä, muun muassa vastaanottoperhetyö ja kriisiperhetyö. Tässä opinnäytetyössä puhutaan lyhytaikaisesta perhehoidosta tarkoittaen juuri vastaanottoperhe- ja kriisiperhetyypistä sijoitusta.

Arviointi- ja selvittelytyö on osa lastensuojelun työskentelyä. Aiemmin lapset sijoitettiin laitoksiin, jossa ammattitaitoinen henkilökunta teki lapsen tilanteesta arvion. Nyt lapset sijoitetaan tavallisiin perheisiin, eivätkä koulutetut työntekijät ole jatkuvasti läsnä lapsen arjessa, kuten aiemmin. Lyhytaikaisessa perhehoidossa lapsen tilannetta arvioivat monet eri tahot, mikä asettaa haasteita arviointityölle. Lyhytaikaisessa perhehoidossa on olemassa erilaisia toimijoita, jotka kokoavat yhteen lapsen tilannetta ja tekevät yhteistyötä lapselle tärkeiden tahojen kanssa. Myös laki asettaa omat vaatimuksensa arviointi- ja selvittelytyölle. Siksi seuraavissa kappaleissa viitataan sekä lastensuojelun että perhehoidon lakeihin.

3.1 Lastensuojelu

Lastensuojelun asiakasmäärät ovat olleet kasvussa jo pitkään, vuodesta 1990 vuoteen 2011 määrät ovat melkein kolminkertaistuneet. Myös kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten lukumäärä on kasvanut. Vuonna 2012 tullut lakimuutos edellyttää perhehoitoa lapsen ensisijaiseksi sijoituspaikaksi, tämä on onnistuttu toteuttamaan muutamissa kaupungeissa. Lastensuojelun toteutuksessa on paljon eroja alueittain, eroja on jopa kuntien sisällä. Lastensuojelu kuuluu palveluverkoston, joka on jaottunut kolmeen eri tasoon. Ensimmäinen taso sisältää muun muassa lapsen kasvuolot, johon sisältyvät hyvinvointi, terveys ja elinolot. Toinen taso sisältää peruspalvelut, joihin muun muassa koulu ja päiväkotit kuuluvat. Kolmas taso koskee yksilö- ja perhekohtaisia palveluita. Ensimmäinen taso on koko väestön kattava, toinen taso taas kattaa tietyn osan väestöstä. Kolmas taso taas koskee yksilöityjä palveluita, jotka ovat viimesijaisia. Painopiste on ensimmäisen ja toisen tason palveluissa, kuitenkin aina on tarvetta myös viimesijaisille palveluille. (Bardy – Heino 2013: 23–25, 33.) Sosiaali- ja terveysministeriön tekemässä sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa kerrotaan, että uuden sosiaalihuoltolain myötä painopistettä pyritään siirtämään entistä enemmän peruspalveluihin. Lain tavoitteena on vahvistaa peruspalveluja ja vähentää korjaavien toimenpiteiden tarvetta järjestämällä sosiaalipalveluita peruspalveluiden yhteyteen. Tällä madalletaan myös palveluiden hakemisen kynnystä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015: 3.)

Lastensuojelua ohjaa laki, joka toteuttaa lapsen oikeuksien sopimusta. Lain tarkoituksena on turvata kaikkien lasten oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelun tarkoitus on edistää lasten ja nuorten hyvinvointia, ennaltaehkäistä ongelmia ja tarvittaessa puuttua erilaisin keinoin lapsen tilanteeseen, jopa vastoin vanhempien tahtoa. (Bardy 2013: 71.) Lastensuojeluasiasia voi tulla vireille, kun lapsesta tulee lastensuojeluilmoitus tai lapsen tilanteen arvioinnista on tehty pyyntö tai hakemus. Kiireellisissä tilanteissa lapsen tilanne täytyy arvioida heti, muutoin päätös lastensuojelutarpeen selvityksen aloittamisesta tehdään seitsemän päivän sisällä. Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun lapsesta on tehty lastensuojelutarpeen selvitys tai lapsen tilanteessa on jouduttu kiireellisiin toimenpiteisiin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012.) Taskisen (2010) mukaan lastensuojelun perustehtävänä on arvioida lapsen tilannetta. Arviointityön lähtökohtana ovat lapsen tarpeet ja vanhempien kyky vastata niihin. Lastensuojelun tarvetta arvioidessa tarkastellaan, tarvitseeko lapsi ja hänen vanhempansa lastensuojelun tukea, vai pärjäävätkö he oman tukiverkoston ja muun palveluverkoston tuella. Arvioinnissa tarkastellaan perheen kokonaistilannetta, johon liittyy perheen

nykytila, historia sekä tulevaisuus. Lastensuojelun selvitystyötä pyritään tekemään yhdessä lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa. (Taskinen 2010: 56–57.)

Mikäli lapsi ja perhe tarvitsevat lastensuojelun tukea tilanteessaan, ensisijaisesti tukea annetaan lievimmällä riittävällä toimenpiteellä. Ensisijaisia tukimuotoja ovat avohuollon tukitoimet, jotka toteutetaan vanhempien suostumuksella. Avohuollon tukitoimia suunnitellaan yhteistyössä lapsen ja perheen kanssa. Avohuollon tukitoimia voivat olla erilaiset avohuollon palvelut, joilla tuetaan perheen tilannetta, esimerkiksi perhetyö tai kotipalvelu. Tarvittaessa lapsi voidaan myös väliaikaisesti sijoittaa avohuollon tukitoimena kodin ulkopuolelle. Sijoituksen syynä voi olla tarve arvioida lapsen tuen/ kuntoutuksen tarvetta tai lapsen hoidon järjestäminen huoltajan ollessa estynyt hoitamaan lastaan, esimerkiksi sairauden tai muun syyn vuoksi. Sijoitus avohuollon tukitoimena tehdään aina vanhempien suostumuksella. Mikäli avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä, voidaan lapsi myös sijoittaa kodin ulkopuolelle kiireellisen sijoituksen päätöksellä. Taskinen kirjoittaa kiireellisen sijoituksen olevan välttämätön turvaamistoimenpide ja siihen ryhdytään, kun lapsi on välittömässä vaarassa. Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti laitospai- tai perhehoitoon. Kiireellinen sijoitus on voimassa enintään 30 vuorokautta, jonka aikana lapsen tilannetta arvioidaan. Kiireellinen sijoitus loppuu, kun sijoituksen tarvetta ei enää ole. (Taskinen 2010: 69–73, 124, 76.)

Nykyinen voimassaoleva lastensuojelulaki on muuttumassa. Laki tuli voimaan vuonna 2008 ja sitä edeltävä laki 1984. Nykyiseen lakiin on tehty useita muutoksia sen voimassaoloaikana. Muun muassa vuoden 2015 alusta muutoksia tehtiin uuden sosiaalihuoltolain yhteydessä. Muutoksilla muun muassa laajennettiin ilmoitusvelvollisuutta ja lakiin lisättiin pykälä kiireellisestä avohuollon tukitoimesta (37 b §). Osaa muutoksista sovelletaan vuoden 2016 alusta, kuten kiireellisen sijoituksen muutoksia. Uudessa laissa kiireellisen sijoituksen edellytyksiä on tiukennettu siten, että lapsen on oltava välittömässä vaarassa, jotta kiireellisen sijoituksen edellytykset täyttyvät. Vanhassa laissa sen lisäksi perusteena oli, että lapsi oli muutoin kiireellisen sijoituksen tarpeessa, mutta tämä kohta on poistettu uudessa laissa. (Lastensuojelulaki 2001/417.) Kiireellisen sijoituksen ehtojen kiristymisen myötä myös lapsen sijoittaminen avohuollon tukitoimena tulee luultavasti lisääntymään, mikä asettaa omat haasteensa myös lyhytaikaiselle perhehoidolle. Avohuollon sijoitus perustuu vapaaehtoisuuteen, ja yhteistyö vanhempien kanssa on tärkeää sijoituksen suunnittelussa. Tämä vaatii työssä erityistä huomiota ja suunnittelua, jotta sijoituksia voidaan toteuttaa onnistuneesti kaikkien osapuolten kannalta. Myös uuden

sosiaalihuoltolain tavoitteena on siirtää palveluiden painopiste erityispalveluista peruspalveluihin. Hallituksen esityksessä (HE 164/2014) kerrotaan toimiva lastensuojeluseelvitysryhmästä. Selvitysryhmän raportista kävi ilmi lapsiperheiden peruspalveluiden toimimattomuus ja puutteellisuus, mikä johtaa tilanteiden kriisiytymiseen ja kuormittaa täten lastensuojelua. Painopiste uudessa laissa tulee olemaan peruspalveluiden vahvistamisessa ja ennaltaehkäisevissä palveluissa. (HE 164/2014.)

3.2 Sijaishuolto

Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuollon tarvetta tulee aina arvioida ja sen täytyy olla lapsen edunmukaista. Sijaishuolto voidaan järjestää eri tavoin, kuten perhe- tai laitoshoidon. Laitoshoidon tarjoavat erilaiset lastenkodit ja lastensuojelulaitokset. Perhehoidossa lasta hoidetaan yksityisessä kodissa ympärivuorokautisesti, perhehoidossa hoidon tarkoitus on olla mahdollisimman kodinomaista. Perhe- ja laitoshoidon voidaan tarjota joko lyhyt tai pitkäaikaisesti. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004: 12.)

Sijaishuoltopaikan valinnassa ajatellaan aina ensisijaisesti lapsen etua ja valinta tehdään lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. Perhehoidossa lapselle pyritään tarjoamaan kodinomaiset olosuhteet. (Saastamoinen 2010: 7, 9.) Lastensuojelulain 50 §:ssä kerrotaan, että lapsen sijaishuolto tulee järjestää ensisijaisesti muulla tavoin, kuin laitoshoidon tulevan kyseeseen vain silloin, kun se on lapsen edun mukaista. Tällainen tilanne voi olla silloin, kun perhehoidossa ei pystytä järjestämään lapselle sopivaa hoitoa. Syynä voi olla esimerkiksi lapsen oma käyttäytyminen. Aer (2012) kirjoittaa, että perhehoitoon sijoitettaessa lapsen tilannetta arvioidaan ja sitä, miten lasta ja sijoitusperhettä voidaan tukea lapsen tilanteen parantamiseksi. Perhehoitoon ei voida sijoittaa lasta, jonka käytös saattaa edellyttää rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Laitoshoidossa taas lapseen voidaan tarvittaessa kohdistaa rajoitustoimenpiteitä. (Aer 2012: 106.) Perhehoidossa lapseen ei voida kohdistaa lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä, mutta lapsen ja vanhemman yhteydenpitoa voidaan tarvittaessa rajoittaa (Saastamoinen 2010: 9).

Ketolan (2008a) mukaan perhehoidon ensisijaisuus liittyy myös kustannuksiin. Laitoshoidossa hoitovuorokausien hinnat vaihtelevat jopa 150 eurosta 700 euroon. Perhehoitovuorokausi taas maksaa keskimäärin 50 euroa. Perhehoito on edullisin vaihtoehto kodin ulkopuolisista sijoitusvaihtoehdoista. Suomessa perhehoitoa käytetään kuitenkin

kansainvälisesti verrattessa vähän. Vuonna 2002–2004 tehdyn Daphne-tutkimuksen mukaan Suomessa laitoksiin sijoitettiin alle kolmevuotiaita lapsia yhdeksänneksi eniten verrattessa lukua muihin pohjoismaihin ja Länsi Euroopan maihin. (Ketola 2008a: 22–24). Suomessa perhehoito on pääosin pitkäaikaista perhehoitoa. Tilapäiset kriisisijoitukset ja perhehoidon lyhytaikainen käyttö on yleistä esimerkiksi Englannissa, jossa vahvasti tuetun lyhytaikaisen perhehoidon osuus on yli 50 %, kun taas Suomessa pitkäaikaisen perhehoidon osuus on 90–95 %. (Ketola 2008b: 58.) Vaikka pitkäaikaisella perhehoidolla on oma historiansa, eroaa lyhytaikainen perhehoito kuitenkin lyhytaikaisuutensa vuoksi siitä merkittävästi. Lyhytaikainen perhehoito on sijaishuollon muotona suhteellisen uutta toimintaa, eikä sitä pidä sekoittaa pitkäaikaiseen perhehoitoon, joka on luonteeltaan erilaista.

3.3 Perhehoito

Perhehoitoa ohjaa perhehoitolaki. Hyväksytty perhehoitaja toimii toimeksiantosopimuksella. (Ketola 2008a: 21.) Perhehoitolaissa kerrotaan, että:

”Perhehoitajaksi voidaan hyväksyä henkilö, joka koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella on sopiva antamaan perhehoitoa.” (Perhehoitolaki 2015/263)

PRIDE- koulutuksen kautta perhehoitaja voi saada lisätietoa perhehoitajana toimimisesta. PRIDE- valmennus antaa työkaluja sijaisvanhempana toimimiseen. Valmennus on ryhmämuotoista. Valmennuksen kautta saadaan tietoa sijaisvanhemmuudesta ja sen haasteista. Valmennuksen kautta autetaan sijaisvanhemmiksi haluavia perheitä ymmärtämään, mitä sijaisvanhemmuus on ja tarkastelemaan yhdessä kouluttajien kanssa, onko heistä siihen tehtävään. (Pesäpuu RY 2011.) PRIDE- koulutus ei ole kuitenkaan edellytys perhehoitajana toimimiseen, vaan nimenomaan se antaa lisätietoa sijaisvanhemmuudesta. Usein kaupungit tekevät sijaisperheeksi haluavista sijaisperheselvityksen tai perheet käyvät läpi valmennuksen. Myös lapsen sukulaisperhe voi toimia sijaisperheenä. Eksotessa kaikki perhehoitajat ovat PRIDE- koulutettuja, lisäksi heillä on lyhytaikaiseen perhehoitoon annettu lisäkoulutus. Helsingissä perhehoitajat ovat valmennettuja tehtävään.

Perhehoidossa lapsen hoito järjestetään yksityiskodissa ja sen tavoitteena on tarjota sijoitetulle lapselle perheenomainen hoito ja mahdollisuus läheisiin ihmissuhteisiin. Perhehoito voi olla luonteeltaan pitkäaikaista, kriisiluontoista, arviointia tai lomitulusuontoista.

Myös vanhemmat on mahdollista sijoittaa lapsen kanssa yhdessä perheeseen vanhemmuuden tukemiseksi. Perhehoidossa voi olla sijoitettuna kaikenikäisiä lapsia. (Ketola 2008a: 20.) Uudessa perhehoitolaissa mahdollistetaan perhehoito perhehoitajan kodin lisäksi myös hoidettavan kotona (Perhehoitolaki 2015/256.) Perhehoitoa toteutetaan Ekso-otessa ja Helsingissä perhehoitajien kotona. Tulevaisuus näyttää, tullaanko perhehoitoa mahdollisesti toteuttamaan myös hoidettavan kotona tai sijoitetaanko myös vanhempia yhdessä lasten kanssa perhehoitoon.

Tervonen ja Arnkil (2008) korostavat lapsen kehityksen kannalta olevan tärkeää, että hänellä on koti, jossa hänellä on läheisiä ihmissuhteita. Lapsella on oikeus saada kasvaa perheessä, oli perhe sitten syntymäperhe tai sijaisperhe, ja hänellä on oikeus kiintyä häntä hoitaviin ihmisiin. Laitoshoidossa lapsen on haastavaa luoda ja ylläpitää kiintymyssuhteita häntä hoitaviin henkilöihin. Sijaisvanhempi on lapselle vanhemmuutta korvaava ihmissuhde, johon lapsi voi muodostaa kiintymyssuhteen. Korvaava kiintymyssuhde ja tasapainoinen perhe-elämä ovat tärkeitä lapsen kehityksen kannalta aina aikuisuuteen asti. (Tervonen-Arnkil 2008: 148–149, 151–152.) Valkosen (2012) mukaan perhehoito on laaja käsite, johon lastensuojelun sijaisperheet sisältyvät. Laajemmin perhehoidolla tarkoitetaan oman kodin ulkopuolella järjestettyä hoitoa yksityiskodissa, jota perhehoitaja tarjoaa. Perhehoidossa hoidetaan lasten lisäksi muun muassa kehitysvammaisia, vanhuksia ja mielenterveyskuntoutujia. Lastensuojelussa perhehoitajia kutsutaan sijaisvanhemmiksi ja perhettä sijaisperheeksi. Usein sijaisperheet mielletään pitkäaikaisiksi perheiksi huostaan otetuille lapsille, mutta lastensuojelussa perhehoitoon sijoitetaan lapsia paljon myös lyhytaikaisesti avohuollon tukitoimina sekä kriisitilanteessa, jolloin huostaanottoa valmistellaan. Lyhytaikaisissa sijoituksissa sijoitus voi kestää päivistä kuukausiin tilanteesta riippuen. (Valkonen 2012: 7–8.)

Myös Vaattovaara ja Maula (2009) kirjoittavat, että usein sijaisperheet on ajateltu pitkäaikaisiksi sijoituspaikoiksi. Kiireelliset sijoitukset ja avohuollon tukitoimet on usein mielletty laitossijoituksiksi ja on ajateltu, ettei sijaisperhe sovellu kriisiluontoiseen ja lyhytaikaiseen sijoitukseen. Laitossijoitus on koettu usein paremmaksi vaihtoehdoksi, koska siellä on ammattitaitoista henkilökuntaa ja koetaan, ettei perheillä ole ammattitaitoa vastata kriisitilanteeseen. Perhesijoituksen etuna on se, että lasta hoitavat henkilöt pysyvät samana, mikä on tärkeää lapsen kehityksen kannalta. Lyhytaikainen perhehoito eroaa huomattavasti pitkäaikaisesta perhehoidosta ja usein se erotetaan omaksi osa-alueekseen. Lyhytaikaiseen perhehoitoon liittyy vahvasti lapsen tilanteen arviointi, jossa myös perhehoitajalla on oma osuutensa lapsen havainnoinnissa. Toimivan lyhytaikaisen

perhehoidon toteutuminen vaatii vahvaa sosiaalityötä. Sosiaalityötä tarvitaan niin perheen, lapsen ja hänen vanhempiensa tukemiseen, kuin kaikkien osapuolten osallisuuden varmistamiseen. Tämän lisäksi sosiaalityön vastuulla on myös arviointitiedon kokoaminen lapsesta ja sijoitusprosessin ohjaaminen. (Vaattovaara – Maula 2009: 8–9, 16.) Myös Ketolan (2009a) mukaan kehittämällä sijaisperheiden tukea, voitaisiin vastata erilaisiin ja haastavampiin sijoitustarpeisiin. Lastensuojelussa vaaditaan nopeita ratkaisuja ja sijoituksen suunnitelmallisuudelle ei usein jää aikaa. Perhehoidon kehittämällä voidaan laajentaa lasten sijoitusmahdollisuuksia perheisiin. Haasteena on lasten liian myöhäinen sijoittaminen, jolloin lapsen oirehdinta on usein esteenä perhesijoitukselle. Lastensuojelun ja perhetyön yhteinen kehittämistyö on tarpeen. Sijaisperheeseen pääsy on myös eriarvoista riippuen siitä, missä päin Suomea ollaan. (Ketola 2008a: 31– 33.)

3.4 Arviointi- ja selvittelytyö

Vaattovaara ja Maula (2009) kirjoittavat, että lapsen lyhytaikaiseen sijoitukseen sisältyy aina arviointia. Arvioinnin tarkoituksena on tarkastella lapsen tilannetta ja jatkotyösken-telyn tarvetta ja sisältöä. Arvioinnin sisältö riippuu paljon lapsen sijoituksen syistä. Lapsen kokonaistilanteen arviointi lastensuojelussa on ammattilaisten vastuulla. Usein lapsesta ja hänen tilanteestaan on jo olemassa paljon taustatietoa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävä on koota yhteen lapsesta olemassa oleva tieto. Lapsen havainnointi lyhytaikaisessa perhehoidossa on yksi osa tätä, lisäksi siihen kuuluu muun muassa vanhempien ja lapsen välisen vuorovaikutuksen arviointi sekä vanhempien tilanteen arviointi. Jotta perhehoito olisi todellinen vaihtoehto laitossijoitukselle, on arviointityön toteutuminen olennaista. Perheessä lapsen arviointi on erilaista. Perheessä lapsen tilanne voi myös näyttäytyä laitosympäristössä erilaisella tavalla. Perhe on turvallinen kasvuympäristö, jolloin lapsen kiintymyssuhteessa olevat ongelmat voivat tulla paremmin näkyviksi, kuin esimerkiksi laitoshoidossa. Perhehoidossa lapsesta voidaan saada tietoa laitoshoi-toon verrattuna laajemmin. (Vaattovaara – Maula 2009: 11–12.)

Lyhytaikaisessa perhehoidossa on tärkeää, että perhehoitaja tekee sijoitetusta lapsesta havainnoja ja välittää tiedon eteenpäin sosiaalityöntekijöille. Lapsen havainnoiminen arjessa ja hänen käyttäytymisensä antavat paljon tietoa lapsen tilanteesta. Myös havainnot lapsen ja biologisen vanhemman tapaamisista antavat paljon tietoa lapsen ja vanhemman suhteesta. Havainnot lapsesta toimivat osana arviointia, kun pohditaan lapsen jatkoa ja sijoituksen tulevaisuutta. Sijaisperheen havainnot ovat osa suurempaa arviointia,

jota sosiaalityöntekijät tekevät yhteistyössä lapsen vanhempien ja muiden lapselle tärkeiden tahojen kanssa. On tärkeää tehdä ero havainnoinnin ja arvioinnin välillä. Perheen havaintojen pohjalta tehtävät tulkinnat ja arvoinnit ovat lastensuojelun työntekijän vastuulla. (Vaattovaara – Maula 2009: 12–15.) Myös Rabbin (2009) mukaan perhehoitajalla on paras ja ajankohtaisin tieto sijoitetun lapsen arjesta ja sen sujumisesta. Haasteena on se, miten tieto saadaan eteenpäin. Usein tieto välittyy perhehoitajalta eteenpäin lapsen työntekijöille kokemustietona. Haasteellista kuitenkin on se, miten saatu kokemustieto tulkitaan ja miten sitä hyödynnetään. Lyhytaikaisen perhehoidon perheet ovat tavallisia perheitä, eikä ammattitaito perustu usein koulutukseen, kuten sosiaalityöntekijöillä ja muilla lastensuojelun työntekijöillä. Perhehoitajan ammattitaito asetetaan usein vastakkain sosiaalityön kanssa. Perhehoitajaa voidaan pitää sijoitetun lapsen äänettömänä asiantuntijana. (Rabb 2008:153–155.)

Arviointityön toteutuminen on Vaattovaaran ja Maulan (2009) mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla. Lyhytaikaisessa perhehoidossa on usein oma sosiaalityöntekijä, joka vastaa lyhytaikaisen perheen tukemisesta ja lastensuojelun työntekijä vastaa arvioinnista. Sosiaalityöntekijöiden välinen yhteistyö on olennaista arviointityön toteutumisessa. Yhteistyö eri tahojen välillä on tärkeää lapsen tilanteessa, ettei lapsi vain unohdu sijoituspaikkaan, ilman että kukaan työskentelee lapsen asioissa. Jotta työskentely toteutuisi, tarvitaan eri sosiaalityöntekijät tukemaan lyhytaikaista perhettä ja työskentelemään lapsen asioissa. (Vaattovaara – Maula 2009: 16.) Ketola (2008a) korostaa perhehoitajien koulutuksen tärkeyttä, jotta voidaan vastata sijoitettujen lasten hoidon erityistarpeisiin. Koulutus antaa perhehoitajille uusia näkökulmia ja tietoa sijoitetun lapsen tilanteeseen ja toimintavälineitä vastata lapsen tarpeisiin. (Ketola 2008a: 49.)

Muukkonen (2008) kirjoittaa lastensuojelun suunnitelmallisen työn perustana olevan lapsen ja perheen tilanteen arvioinnin. Arvioinnissa perheenjäseniä tulee kuulla riittävästi, jotta arviointi olisi todenmukaista. Lapsen ja perheen tilanteen arviointia ei voida perustaa vanhentuneeseen tietoon, vaan tiedon on oltava ajankohtaista. Toki perheen historiatietoa voidaan käyttää arvioinnin pohjana. Riippumatta siitä, onko lapsi ja perhe lastensuojelussa uusi, vai vanha asiakas, on perheen tilanne selvitettävä huolellisesti, jotta oikeanlaista apua voidaan tarjota ja tehdä oikeanlainen asiakassuunnitelma sen tueksi. Hyvä asiakassuunnitelma ohjaa työskentelyä ja toimii ikään kuin yhteisenä sopimuksena työskentelystä eri osapuolten välillä. Myös lapsi tulisi ottaa suunnitelman tekoon mukaan tavalla tai toisella, vastuu tästä on sosiaalityöntekijällä. Lapsen mukaan ottaminen työskentelyyn voi auttaa sosiaalityöntekijää huomioimaan lapsen näkökulman ja pitämään

siitä kiinni työskentelyssä monien eri tahojen ja viranomaisten kanssa. Esimerkiksi lapsen ollessa mukana neuvottelutilanteessa sitouttaa se sosiaalityöntekijän paremmin lapsen näkökulman huomioimiseen. (Muukkonen 2008: 41, 44–45, 142.) Saastamoinen (2010) korostaa myös yhteistyötä eri osapuolten välillä. Hän kirjoittaa, että sijaishuollon aikana lapsella tulee olla mahdollisuus tavata hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää. Sosiaalityöntekijälle on tärkeää saada tietoa lapsen sijaishuollon toteutumisesta ja siitä, miten lapsen etu siellä toteutuu. Lapsen tilannetta kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton aikana on arvioitava jatkuvasti. Kun syyt kiireelliselle sijoitukselle tai huostaanotolle poistuvat, on harkittava päätösten lopettamista, samalla kuitenkin lapsen etua arvioiden. (Saastamoinen 2010:124, 33, 51–52.)

4 Lapsen asema ja näkökulma

Edellä kuvattiin lastensuojelun perusteita ja kontekstia, johon opinnäytetyö sijoittuu. Opinnäytetyössä pyritään selvittämään myös, miten lapsen näkökulma tulee esiin lyhytaikaisen perhehoidon työskentelyssä. Kysehän on kuitenkin lasten suojelusta, eli lapsen tulisi olla toiminnan keskiössä. Seuraavaksi käsitellään lapsen oikeuksia ja keinoja siihen, miten lapsen näkökulma saadaan näkyviin työskentelyssä sekä pohditaan lapsen näkökulman huomioimisen haasteellisuutta kirjallisuuden avulla. Opinnäytetyön tulokset-osiossa tarkastellaan tarkemmin lapsen näkökulman toteutumista ja esiintuloa tässä tutkimuksessa.

Salmi ja kumppanit (2012) kirjoittavat artikkelissaan ”Lasten ja lapsiperheiden asema nyky-Suomessa”, että lasten hyvinvointi ja asema ovat nousseet keskusteluun viime vuosikymmenien aikana. Heidän mukaansa osa lapsista voikin paremmin, kuin kukaan koskaan aiemmin, on silti olemassa joukko lapsia, jotka voivat huonosti ja kärsivät kaasantuvista ongelmista. He kirjoittavat, että Suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsee raakeenteellinen välinpitämättömyys lapsia kohtaan, mikä aiheuttaa lapsiköyhyyttä. Yhteiskuntapolitiikka vaikuttaa lasten elinoloihin merkittävästi. Peruspalveluiden leikkaukset vaikuttavat suoraan lapsiperheiden elämään ja sitä kautta heidän hyvinvointiinsa. Lastensuojelun tarve onkin lisääntynyt viimeisen 10–15 vuoden aikana. (Salmi – Sauli – Lammi-Taskula 2012: 22–23, 33.) Lasten eriarvoisuuden lisääntymisen myötä tarvitaan erityistä huomiota lapsen aseman ja näkökulman huomioimiseen. Lapsia ei voi vain nähdä samankaltaisena massana, vaan jokainen tulee huomioida omista lähtökohdistaan käsin.

Bardy ja Heino (2012) kirjoittavat, että lastensuojelun tavoitteena on edistää lasten ja nuorten hyvinvointia turvaamalla lapsille hyvät kasvuolot ja palvelut, jotka tukevat sitä. Lastensuojelun tulisi perustua lapsikohtaiseen perhelähtöisyyteen. Usein kuitenkin vaarana on, että useiden toimijoiden keskellä lapsen arki hukkuu ja toimitaan tietämättä toisistaan. Lastensuojelulla pyritään kaventamaan eri arvoisuutta yksilö- ja perhetasolla. Lastensuojelua on kuitenkin kritisoitu aikuiskeskeisyydestä. Lasten kokemusten huomiointi käytännön työssä voi kantaa hedelmää kaikille osapuolille. Lapsen kokemusten kautta voidaan auttaa vanhempia kehittymään vanhemmuudessa ja kartoittamaan perheen tuen tarve läheisiltä. Kun asiat konkretisoidaan lasten näkökulmasta, voi ratkaisujen löytäminen tilanteeseen helpottua. (Bardy – Heino 2012: 62, 71.)

4.1 Lapsuustutkimus ja lapsuuden muutos

Lasten asema ei ole aina ollut samanlainen kuin nykypäivänä. Lapsuus muuttuu jatkuvasti ja on sidoksissa oman aikansa yhteiskuntaan. Muuttuvassa maailmassa myös lasten asema on kokenut suuria muutoksia ja lapsuuden arvostus on noussut ajan saatossa. Alanen kertoo lapsuustutkimuksesta ja sen kehityksestä artikkelissaan ”Johdatus lapsuuden tutkimukseen” (2009). Alasen mukaan lapsuustutkimuksessa lapsia tutkitaan heidän omassa elinympäristössään. Lapset nähdään yhteiskunnan jäseninä ja toimijoina sekä myös toiminnan kohteina. Lapsuustutkimuksen avulla saadaan tietoa lasten kokemuksista ja nähdään heidät aikuisten rinnalla osana yhteiskunnan rakenteita. Lasten roolia ja merkitystä yhteiskunnassa alettiin tarkastella kriittisemmin 1900-luvun alussa, jolloin muun muassa Ellen Key ajoi asiaa kirjoituksissaan, jotka synnyttivät erilaisia liikkeitä lasten olojen parantamiseksi. Kiinnostus lapsuudentutkimukseen nousi vahvemmin 1980-luvulla, jolloin alettiin kriittisesti tarkastella lapsuutta yhteiskunnallisena ilmiönä. Taloudellinen kehitys ja teollistuminen toivat esiin lapsuuden sosiaalisen ongelman ja ristiriidan aikuisyhteiskunnassa. Kehityksen myötä myös tutkimustiedon tarve lapsuudesta kasvoi ja lapsille kohdistettiin omia palveluja järjestelmässä. Lapsuuden ymmärryksen ja tärkeyden oivaltaminen kuuluu olennaisena osana sivilisaation kehitykseen. Lapsuustutkimuksen tarve on kasvanut ajan myötä lisää ja se on vakiinnuttanut asemaansa yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden kentällä. (Alanen 2009: 9–15, 21, 27.)

Eskelisen ja Kinnusen (2001) mukaan uudessa lapsuuden tutkimuksessa lapsuus nähdään yhteiskunnallisena ilmiönä. Lapset nähdään aktiivisina toimijoina omaan sosiaaliseen elämäänsä ja ympäristöönsä nähden ja he rakentavat itse omaa yhteiskuntaansa.

Lapset eivät siis ole vain passiivisia yhteiskunnan osia. Tämä näkemys voi olla ristiriidassa suojeluajattelun kanssa, jossa aikuiset eivät aina toimi lasten parhaaksi ja käyttävät valtaansa lapsia kohtaan. Etenkin lastensuojelussa on haasteena se, miten lasten omat näkemykset ja mielipiteet saadaan esille. Usein lasten hyvinvointi hukkuu perheen hyvinvoinnin alle ja niitä pidetään samana asiana. Lapsuus on elämänvaiheena myös itsenäinen, jolloin lapsi kehittää itseään ja yhteisöään. Haasteena lapsuuden tutkimuksessa on se, että lasten puhe häviää aikuisten omien kysymysten ja tulkintojen alle, jolloin lapsen oma näkökulma ei pääse esiin. Muuttuva yhteiskunta haastaa lapsuudentutkimuksen tarkastelemaan lapsuutta uudella tavalla. Se tuo haasteita myös lastensuojeluun. Lastensuojelun on myös muututtava vastaamaan tämän päivän lasten tarpeisiin. Suojeluajattelu ei saa peittää alleen lapsuuden itsenäisyyttä ja lapsen omia voimavaroja. Lapsen oikeus suojeluun ei saa mennä lapsen osallisuuden edelle. Lapsi on yksilö siinä missä aikuisetkin, jonka toiveet ja mielipiteet tulee ottaa huomioon ja kunnioittaa niitä. (Eskelinen – Kinnunen 2001: 14–16,18, 138.)

Karlsson (2012) kuvaa lapsuutta moni ja poikkitieteiseksi ilmiöksi. Siksi lapsuustutkimuksessa yhdistellään hänen mukaansa erilaisia tarkastelukulmia, jotta saadaan kattavampi kuva lapsuudesta. Lapsuustutkimuksen myötä kiinnostus lasten ajatteluun on lisääntynyt. Lapsilähtöisyys kuvaakin toimintaa, jossa otetaan huomioon lapsen omat kiinnostuksen kohteet. Lapsinäkökulmainen tutkimus pyrkii tuomaan esiin lasten näkemyksiä ja toimintatapoja. Lapset itse toimivat tiedon tuottajina ja tuovat esiin kokemuksiaan ja näkökulmiaan. Sen lisäksi, että lapset itse tuottavat tietoa, asioita tarkastellaan myös lasten näkökulmasta. Lapsen näkökulman on kannettava läpi tutkimuksen alusta loppuun. Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen lähtökohtana on lapsilta saatu tieto, jota yhdistetään muuhun tietoon ja kokemukseen vastavuoroisesti. Toinen näkökulma ei sulje toista pois, vaan niitä tarkastellaan samanarvoisina. (Karlsson 2012: 21–24.)

Karlssonin (2012) mukaan lapsen näkökulman huomioiminen edellyttää lapsen äänen kuulemista. Parhaimmillaan tämä todentuu jokapäiväisessä arjessa. Tämä taas edellyttää tietämystä siitä, mitkä ovat lapsille luontaisia tapoja toimia ja miten lasten kanssa toimiessa edistetään vastavuoroisuutta. Lapsen näkökulman huomioiminen ei sulje pois muita näkökulmia, vaan tavoitteena on saada yhteisöllinen näkökulma, jossa kaikkien ajatukset tulevat yhtäläillä esiin. Lapsen näkökulma ei myöskään ole suora totuus, tarkoitus on tuoda esiin monipuolisesti erilaisia näkökulmia, myös sellaisia joita ei ole totuttu kuulemaan. Todellinen huomioiminen vaatii erityistä tarkkaavaisuutta. Aikuisen on luo-

tava lapselle sellaiset puitteet, että lapsen kertominen on luonnollista. Myös kuunteleminen ja kuullun tiedon käsitteleminen vaativat erityistä huomiota. (Karlsson 2012: 35, 43, 48–50.)

4.2 Lapsen etu, oikeudet ja osallisuus

Lapsen asemasta puhuttaessa tulee usein esiin monia erilaisia käsitteitä. Puhutaan lapsen edusta ja oikeuksista, sekä lapsen näkökulman huomioimisesta ja osallisuuden toteutumisesta. Käsitteet sisältävät paljon samoja merkityksiä ja niitä käytetään sekaisin ja päällekkäin. Kaikilla on kuitenkin omat merkityksensä ja tulkinnanvaraisuutensa. Seuraavaksi näistä hieman lisää.

Lapsen edusta puhutaan paljon lastensuojelun yhteydessä. Tarja Pösö (2012) kirjoittaa lapsen edun olevan nykylastensuojelun ydinkäsitteitä. Pösö tuo kuitenkin esiin sen, ettei käsitteellä ole yksiselitteistä teoriapohjaa. Lapsen etu perustuu usein yksittäisten ihmisten tekemiin tulkintoihin ja asioiden punnintaan. Tilanteisiin ei useinkaan ole yksiselitteistä ratkaisua, vaan tarvitaan moraalista pohdintaa. Lapsen etu ei usein ole selkeästi erotettavissa esimerkiksi vanhempien tai perheen edusta. Lapsen etu sekoittuu myös käsitteisiin lapsen näkökulma ja lapsen oikeudet, ja niitä käytetään rinnakkain lastensuojelussa. Pösö kirjoittaa lapsen edun käsitteen olleen käytössä jo 40- vuoden ajan. Lapsen edulla on alun perin ajateltu toimenpiteiden vaikutusten arviointia lapsen kannalta ja lapsen oikeutta pysyvyyteen ja huolenpitoon. Suomessa lapsen etu vakiintui 1980- luvun lapsilainsäädännön myötä. Lapsen etu onkin pysynyt keskiössä aina tämän päivän lainsäädäntöön asti. Käsite on kuitenkin niin laaja, että sen määrittelevyys lastensuojelutyössä on kyseenalaista. Käsite tulisi enemmänkin nähdä ohjaavana, kuin päätöksentekoa määrittelevänä tekijänä. (Pösö 2012: 76–81.)

Pajulammin (2014) mukaan lapsen oikeudesta puhuttaessa lapsen etua voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Lapsen oikeudet voivat olla ristiriidassa esimerkiksi perheen oikeuksien kanssa. YK:n lapsen oikeuksien sopimus katsoo asiaa eri näkökulmasta, kuin esimerkiksi lapsen etu perheoikeuden piirissä. Lapsen ja perheen näkökulmat voivat usein olla ristiriidassa keskenään. Onkin alettu keskustella enemmän siitä, että lapsen oikeudet kytketään perus- ja ihmisoikeuksiin. Parhaiten lapsen oikeudet tulevat esiin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa, jossa lähtökohtana ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen syrjimättömyys sekä lapsen oikeus elämään ja osallisuuteen. Kun lapsen etua tavoitellaan, ovat nämä periaatteet merkityksellisiä. (Pajulammi 2014: 286.)

Pösö (2012) kirjoittaa lapsen oikeuden käsitteen olevan lapsen etua selkeämpi käsite. Oikeudet on kirjattu lainsäädäntöön ja ne on vahvistettu myös perustuslaissa. Lapsen oikeuksien haasteena on niiden yhdenvertaisuus aikuisten oikeuksien rinnalla samalla tunnistaen lasten erityisen suojelun tarpeen. (Pösö 2012: 82–84.) Sinkon (2001) mukaan lapsen oikeudet toteutuvatkin vasta sitten, kun lapsi nähdään yksilönä, eikä vain perheen jäsenenä. Lapsen tulisi nähdä täysivaltaisena ihmisenä iästä ja kehitystasosta huolimatta. Lapsen oikeudet suojeluun ja osallisuuteen tulisi toteutua samanaikaisesti, se ei kuitenkaan ole yksinkertaista lastensuojelutyössä ja usein ne ovat ristiriidassa keskenään. (Sinko 2001: 137–139.) Ristiriitaa on myös lapsen yksilöllisyyden ja kontrollin välillä lastensuojelussa, kirjoittavat Forsberg, Ritala- Koskinen ja Törrönen (2006). Huoli lasten pahoinvoinnista on nostanut esiin lapsen suojeluajattelua ja korostanut aikuisen vastuuta. Nämä taas voivat olla ristiriitaisessa asemassa lapsilähtöisyyden kanssa. Lapsen yksilöllisyys koskee myös sosiaalityötä laajempaa kenttää. Lapsen yksilöllisyys on noussut ajan saatossa esiin, kun on alettu puhua lapsuuden erityisyydestä kehitysvaiheena sekä lapsitieteiden kehityksen myötä. Myös aiemmin mainittu YK:n lapsenoikeuksien sopimus sekä lapsuustutkimuksen lisääntyminen ovat korostaneet ajattelua lasten yksilöllisyydestä. Näiden johdosta myös lasten yhteiskunnallinen asema on tullut näkyvämmäksi. (Forsberg – Ritala-Koskinen – Törrönen 2006: 5–6.)

Sosiaalityössä ja lastensuojelussa puhutaan paljon lapsilähtöisyydestä. On haluttu panostaa lapsen kohtaamiseen ja avuksi tähän on kehitetty muun muassa erilaisia menetelmiä. Sosiaalityötä on alettu muovaamaan lapsilähtöisempään suuntaan. Samalla keskustelu lasten ja nuorten pahoinvoinnista on lisääntynyt ja on alettu korostaa aikuisten ja vanhempien vastuuta ja lasten suojelua. Lapsilähtöisyydestä puhuttaessa suojelupuhe voi kaventaa lapsen mahdollisuutta tulla kuulluksi. Samalla hyvinvointivaltio on kokenut muutoksen. Lasten ja nuorten peruspalveluita leikataan ja palveluista on kehitetty lyhytaikaisia. Suojelupuhe vei intressin peruspalveluista erityispalveluihin, jolloin lasten moninaisuus jää huomiotta. (Forsberg – Ritala-Koskinen – Törrönen 2006: 14–15.) Tähän kuitenkin on tulossa toivottavasti muutos uuden sosiaalihuoltolain myötä, jonka tavoitteena on siirtää palveluiden painopiste takaisin peruspalveluihin.

Hurtigin (2006) mukaan lapsen auttamisessa on olennaista saada lapsen oma näkemys esiin. Lapsen osallisuus ja mukaan ottaminen aktiivisena toimijana edesauttaa lapsen tiedon tuottamista kokemuksistaan ja ajatuksistaan. Usein lastensuojelussa lapsen tie-

don merkitys tunnustetaan, mutta lapsen osallisuus ei kuitenkaan toteudu kokonaisvaltaisesti. Usein aikuisen tietoa on helpompi vastaanottaa, koska aikuisen tarjoamaan tietoon on helpompi samaistua. Aikuiset myös osaavat helpommin vastata odotusten mukaisesti. Usein lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen voi jopa hankaloittaa työskentelyä. Hurtig kirjoittaa lapsilähtöisen tiedonkeruun tiellä olevan useita esteitä, ”kehyksiä”. Perhe- kehyksessä lapsi nähdään vahvasti perheen jäsenenä, eikä yksilönä. Lapsen tilannetta tarkastellaan perheen näkökulmasta, eikä lapsen. Kestämis-kehys taas näkee lapsen haavoittuvana ja suojautuvan vaikeilta asioilta, särkymis-kehys taas näkee lapsen särkyvän ja säikähtävän, jos lapselta kysytään vaikeista asioita. Lojaalisuus-kehyksessä lasten ei koeta mielellään kertovan tietoja oman perheensä vaikeuksista. Seuraus-kehyksessä oletetaan, että lapsen kertoessa asioista hän joutuu kärsimään. Usein lapsen tuottaman tiedon hyödyntäminen työssä on muodollista, ja se perustuu velvoitteen lapsen kuulemisesta. Monesti lapsen tuottama tieto menettää merkitystään aikuisten tuottaman tiedon rinnalla. Myös lasten tuottaman tiedon luotettavuutta epäillään herkemmin. On kuitenkin muistettava, että vain lapsi itse pystyy kertomaan omista näkemyksistään. Lapsen tiedon tuottaminen on tärkeää myös lapsen oikeuksien kannalta, mutta myös lapsen tuottaman tiedon merkityksellisyyden vuoksi. Lapsella on oikeus osallistua ja vaikuttaa häntä koskeviin asioihin. (Hurtig 2006: 167–171, 178–179.)

Sosiaalityössä tiedolla on iso merkitys ja arviointitehtävä on siinä keskeisessä asemassa. Tiedonkeruu on tärkeä prosessi osana arviointia. Kun arvioivassa työssä käytetään lapsilähtöistä tietoa, saadaan laajempaa näkökulmaa asioihin. Arvioinnissa voidaan hyödyntää myös epäsuoraa tietoa, esimerkiksi kun on kyse pienistä lapsista. Tällöin voi olla kyse esimerkiksi lapsen perustarpeiden arvioinnista ja lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen arvioinnista tai lapsen muun hyvinvoinnin arvioinnista. Olennaista työskentelyssä on lapsen kohtaaminen oman elämänsä asiantuntijana. Oikeanlaisella työskentelyllä lapset voidaan liittää työskentelyn osapuoliksi suojelunkohteiden sijaan. (Hurtig 2006: 181–183.)

Nigel Thomas (2000) kuvaa lapsen osallisuuden sisältävän useita ulottuvuuksia. Hän itse on jakanut osallisuuden kuuteen eri ulottuvuuteen: Mahdollisuus valita, saada tietoa, vaikuttaa prosessiin, ilmaista itseään, saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen sekä itsenäisiin päätöksiin. Thomas kuvaa ulottuvuuksia ”kiipeilyseinäksi”, joka ohjaa lasten osallisuuteen. Eri ulottuvuudet ottavat huomioon erilaiset ja eri-ikäiset lapset, joista toisella jokin ulottuvuus voi olla vahvempi kuin toisella. Osallisuus ei ole vain jotain, mitä

lapsi voi valita. Thomasin mielestä osallisuus ei ole vain lapsen ottamista mukaan toimintaan, vaan lapsella täytyy myös olla kieltäytymisen mahdollisuus. Thomas on määrittellyt myös aikuisten erilaisia suhtautumistapoja lapsen osallisuuteen. Kliinisessä suhtautumisessa lapset nähdään haavoittuvina ja hoivan tarpeessa olevina. Lapsen osallistuminen nähdään riskinä, koska koetaan, etteivät he ymmärrä tarpeeksi tehdäkseen päätöksiä. Byrokraattisessa suhtautumisessa noudatetaan organisaation asettamia ohjeita. Siinä lapsen osallisuus toteutuu vain, koska niin on määrätty. Toisaalta lapsen osallistumattomuutta voidaan selitellä vetoamalla myös ajanpuutteeseen tai muihin työn rakenteissa oleviin esteisiin. Arvosidonnaisessa suhtautumisessa lasten osallisuus nähdään hyvänä ja tärkeänä ja se nähdään lasten oikeutena ja ainoana tienä hyvään päätöksen tekoon ja tuloksiin. Kyynisessä suhtautumisessa lapsen osallisuus taas nähdään vaarana, ja ajatellaan lapsilla olevan jo liikaa sananvaltaa. Lasten ei nähdä kykenevän itsenäiseen päätöksentekoon. (Thomas 2000: 171, 175–176.)

4.3 Lapsilähtöisyyden haasteet

Pösö (2012) kirjoittaa lapsen edun, oikeuksien ja näkökulman käsitteiden sisältävän paljon eroja ja yhtäläisyyksiä. Käsitteiden sekavuus vaatiikin niiden soveltamiseen moraalista pohdintaa. Käsitteiden merkitys ei ole yksiselitteinen ja ne ovat tilannesidonnaisia. Eri-ikäisten lasten kohdalla pohdinnassa tulee ottaa huomioon erilaisia seikkoja, esimerkiksi pienten lasten kanssa myös muiden tekijöiden huomioiminen voi olla tärkeää. Voidaan tukeutua myös yleisesti hyväksytyyn tietoon lapsen edun ja näkökulman rinnalla. Pösön mukaan lastensuojelun tutkimus on Suomessa puutteellista ja pirstaleista. Lasten oikeuksia, etua ja näkökulmaa tulisikin tarkastella entistä enemmän yhteisöllisesti ja kulttuurisesti. Lasta ei voi erottaa yhteiskunnasta ja sosiaalisesta järjestelmästä, jossa hän elää, kun pohditaan lapsen oikeuksia, etua ja näkökulmaa. Myös lapsen riippuvuus toisista tulee ottaa huomioon. Edellä mainitut käsitteet tulee ottaa huomioon toimintaa ohjaavina tekijöinä ja tunnistaa niiden tulkinnanvaraisuus ja tilanneriippuvuus. (Pösö 2012: 89, 91–94.) Seuraavaksi pohditaan lisää lapsen näkökulmaan liittyviä haasteita ja järjestelmään ja rakenteisiin liittyviä epäkohtia ja puutteita siihen liittyen.

Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemassa raportissa ”Vaarantunut suojelulta” kuvataan lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöitä. Yhtenä uhkatekijänä raportissa kerrotaan olevan arkitiedon ohittaminen lastensuojelutyössä. Asiakasnuoret ja vanhemmat olivat kokeneet, ettei heidän kokemuksiaan oteta todesta lastensuojeluasiakkuuden vuoksi. Myös arvioinnin pirstaleisuus ja niiden painottuminen lyhytaikaisiin interventioihin

koetaan ongelmallisena. Lastensuojelun lyhytaikaisilla sijoituksilla pyritään saamaan nopeita ratkaisuja perheiden tilanteisiin, eikä pidempiaikaista ja kokonaisvaltaista tukea ole saatavilla. (Alhanen 2014: 56, 39.) Myös Sosiaali- ja terveysministeriön selvitysryhmän Toimiva Lastensuojelu- loppuraportti toi esiin sen, ettei lasta ja hänen perhettään kuultu heitä koskevissa asioissa ja he olivat jääneet ulkopuolisisiksi omassa asiassaan. Myös työmenetelmissä ja asiakastietojen dokumentoinnissa havaittiin paljon alueellisia eroja. Lastensuojelussa on suuri kirjo erilaisia menetelmiä käytössä, mutta tutkimukseen perustuvia ja valtakunnallisesti kattavasti käytettyjä menetelmiä ei ole juuri lainkaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013: 33, 36–37.) Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto antoivat yhdessä ensimmäisen lastensuojelun laatusuosituksen 2014. Suosituksessa korostuu lapsen aseman keskeisyys ja eri osapuolten oikeus tulla kuulluksi. Suosituksessa kirjoitetaan lapsen, nuoren ja vanhemman osallisuudesta ja oikeudesta tulla kuulluksi heitä koskevissa asioissa. Suosituksessa tuodaan esiin myös sijaisvanhempien näkemyksen huomioiminen lapsen asioissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014a: 18.)

Laatusuositus ottaa kantaa myös lastensuojelun arviointityöhön ja sen laadun parantamiseen. Lastensuojelun arviointityön tulisi olla tavoitteellista ja tukea antavaa, eikä arviointi saa katkaista lapsen ja perheen muita palveluita. Arvioinnissa tulee tarkastella perheelle oikeanlaisia tukitoimia, joita perhe on valmis vastaanottamaan. Tärkeää on yhteisen näkemyksen löytäminen siitä, miten perhettä tuetaan oikealla tavalla ja käydä eri vaihtoehtoja läpi yhdessä asiakkaan kanssa sekä asiakkaan tieto siitä, mihin arviointi voi johtaa. Yhdessä asiakkaan kanssa tehtävä arviointi on kehitteillä valtakunnallisesti. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014a: 32.) Helsingin sosiaaliviraston hanke ”Kohtaavaa lastensuojelua” korosti lastensuojelun lapsikeskeistä toimintaa. Hankkeen tavoite oli kehittää lapsikeskeisyyttä sosiaalityön eri vaiheissa. Lapsikeskeisessä sosiaalityössä liikelle lähdetään lapsikeskeisestä tilannearvioista, jolloin lapsen tilannetta selvitetään lapsen ja vanhempien kanssa yhdessä ja erikseen. Lapsikeskeisyydessä tärkeää on jokaisen lapsen yksilöllinen huomioiminen. Lasta kuullaan, tuetaan ja kohdataan työskentelyn aikana ja lapsi pidetään työskentelyn keskiössä. Lapsikeskeisessä sosiaalityössä lapselta saadut tiedot ovat vanhempien kanssa tehtävän työskentelyn lähtökohtana. Lapsikeskeisessä lastensuojelussa on kolme eri tasoa, joilla sosiaalityöntekijä toimii työtä tehdessään. Toimintaperiaatteen taso kuvaa työntekijän tietoisuutta työtä ohjaavista periaatteista ja se määrittää työskentelyä. Prosessien taso tarkoittaa työntekijän tekemiä päätöksiä, jotka ohjaavat työskentelyä. Lapsikeskeisessä työskentelyssä prosesseissa lapsella ja perheellä on oma paikka ja merkitys. Kohtaamisen tason tavoitteena on kes-

kittyä asiakkaan kohtaamiseen ja kuulemiseen. Lapsikeskeisyyden toteutumisen kannalta on olennaista, että se on huomioitu kaikilla kolmella toiminnan tasolla. Parhaimmillaan lapsikeskeisyys on työn toimintaperiaate, joka ohjaa kaikkea työskentelyä. (Muukkonen –Tulensalo 2004: 3-5.)

5 Tutkimustehtävä ja käytettävät menetelmät

5.1 Tutkimustehtävä ja tavoitteet

Opinnäytetyön tavoitteena on tarkastella arviointi- ja selvittelytyön toteutumista ja työskentelyn toimivuutta työntekijöiden näkökulmasta. Haluan selvittää, miten työtä tehdään opinnäytetyöhön valituissa lyhytaikaisen perhehoidon yksiköissä liittyen lapsen tilanteen arviointiin- ja selvittelyyn. Tarkastelun kohteena on arviointi- ja selvitystyön toteutuminen ja asiakasprosessien kulku. Haluan myös selvittää, miten työntekijät kokevat työskentelyn toimivuuden ja nostaa esiin työskentelyn vahvuuksia ja kehittämistarpeita. Kiinnostuksen kohteena on myös se, miten lapsen näkökulma tulee esiin ja miten se on huomioitu työssä.

Opinnäytetyön kohderyhmänä ovat lyhytaikaisen perhehoidon työntekijät, jotka ovat mukana lapsen sijoitusprosessissa ja lapsen tilanteen arviointi- ja selvitystyössä lapsen sijoituksen aikana. Heitä haastatteleamalla tavoitteena oli kartoittaa työskentelyn vahvuuksia ja kehittämisen tarpeita sekä sitä, miten lapsen näkökulma on huomioitu ja tulee heidän mielestään esiin työskentelyssä.

Tutkimuskysymyksenä ovat:

1. Miten arviointi- ja selvittelytyötä toteutetaan lapsen ollessa sijoitettuna lyhytaikaisessa perhehoidossa?
 - Miten arviointi- ja selvitystyötä tehdään ja miten sitä ohjataan? (asiakasprosessin kulku)
 - Mitä osapuolia selvitystyössä on mukana?
 - Eri osapuolten väliset roolit ja työnjako?
 - Millaisia menetelmiä työskentelyssä mahdollisesti käytetään?

2. Miten työskentely toimii ja nouseeko lapsen näkökulma siinä esille?
 - Lapsen näkökulman toteutuminen
 - Vahvuudet ja kehittämisen tarpeet työskentelyssä

3. Onko arviointi- ja selvittelytyössä yhtäläisyyksiä ja eroja tutkittavien alueiden välillä?
 - Nouseeko työskentelyissä esiin eroavaisuuksia?
 - Alueiden vahvuudet ja kehittämistarpeet selvitystyössä

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä pyritään selvittämään, miten arviointi- ja selvittelytyötä tehdään ja kartoittamaan erilaisia työskentelytapoja ja menetelmiä. Tarkastelun kohteena on asiakasprosessien kulku ja sen eteneminen lyhytaikaisessa perhehoidossa. Miten asiakkaan prosessi näyttäytyy lyhytaikaisen perhehoidon yksikössä ja mitä se tarkoittaa asiakkaan tilanteen arviointi- ja selvitystyön osalta. Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä luodaan kuvaa tarkasteltavista alueista ja niiden toiminnasta. Toisen tutkimuskysymyksen tavoitteena on selvittää, miten työntekijät kokevat työskentelyn toimivuuden, mikä siinä on toimivaa ja nouseeko aiheesta kehittämisen tarpeita työntekijöiden näkökulmasta. Myös työntekijöiden kokemus siitä, miten lapsen näkökulma toteutuu tai tulee esiin työskentelyssä, on kiinnostuksen kohteena. Kolmas kysymys liittyy tulosten analysointivaiheeseen. Tavoitteena on löytää erilaisia tapoja tehdä selvittelytyötä ja nostaa esiin työntekijöiden kokemia vahvuuksia ja kehittämistarpeita. Toinen ja kolmas tutkimuskysymys ovat opinnäytetyön tavoitteiden kannalta oleelliset kysymykset, ja niihin painotetaan enemmän aineistoa analysoidessa.

5.2 Focusryhmähaastattelu ja teemahaastattelu

Opinnäytetyön aineisto kerättiin tutkittavilta alueilta haastattelemalla lyhytaikaisen perhehoidon työntekijöitä. Haastattelut toteutettiin ryhmähaastattelun muodossa kohdenneuille focusryhmille. Tässä opinnäytetyössä focusryhmät valikoituivat lyhytaikaisen perhehoidon työntekijöistä. Suunnitelmana oli, mikäli haastatteluista saatu tieto kaipaa vielä täydennystä ja tutkimuksen luotettavuuden kannalta koetaan tarpeelliseksi syventää tietoa, tehdään vielä molemmille alueille kokoava keskustelu, jossa käydään läpi aiemmista haastatteluista saatua aineistoa. Tämä vaihe ei kuitenkaan osoittautunut tarpeelliseksi, koska haastatteluista saatiin kattava aineisto.

Tässä opinnäytetyössä tietoa kerättiin teemahaastatteluilla, jotka pidettiin valituille focusryhmille. Työntekijöiden ryhmähaastattelu sopi tähän opinnäytetyöhön, koska haluttiin selvittää juuri työntekijöiden kokemuksia. Haastateltavana olivat lyhytaikaisen perhehoidon arviointi- ja selvittelytyötä tekevät työntekijät. Kokosin haastatteluissa käytetyt teemat opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä mukaillen. Ruusuvuoren ja Tilttulan (2005) mukaan tutkimushaastattelu voi olla strukturoitu ja strukturoimaton, riippuen kysymysten valmiudesta ja sitovuudesta. Strukturoidussa haastattelussa kysymykset on pohdittu valmiiksi ja silloin ei pyritä vaikuttamaan haastateltavien vastauksiin. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa aihepiirit on mietitty etukäteen, mutta kysymykset käydään läpi vapaammin, haastateltavien ehdolla. Teemahaastattelussa jää tilaa sekä haastattelijalle, että haastateltaville viedä keskustelua haluamaansa suuntaan. Haastatteluja voidaan tehdä joko yksilö- tai ryhmähaastatteluina. Tutkimushaastattelut on hyvä nauhoittaa, mikä helpottaa haastattelun kokoamista ja tulkintojen tekemistä. (Ruusuvuori – Tilttula 2005: 11–14.) Robson (2001) kirjoittaa puolistrukturoidun haastattelun olevan usein käytössä käytännön arviointitutkimuksissa ja se voi olla hyödyllinen toteutettaessa ryhmässä. Focusryhmä on puolistrukturoitu haastattelu. Focusryhmiä voidaan käyttää monenlaisiin arviointeihin. Robsonin (2001) mukaan ryhmähaastattelussa hyöty saadaan ryhmän jäsenten välisestä vuorovaikutuksesta. Saatavan informaation laatu on kiinni haastattelijan taidoista. Focusryhmä on myös koottava huolellisesti. (Robson 2001: 136–137, 141–142.) Tähän opinnäytetyöhön valikoitui menetelmäksi ryhmähaastattelu, koska ryhmän koettiin tuovan haastatteluihin enemmän syvyyttä vuorovaikutuksen myötä ja tuovan laajemmin haastateltavien kokemuksia esiin.

Opinnäytetyön haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Hirsjärvi ja Hurme (2011) kirjoittavat litteroinnin tarkoittavan sanasta sanaan puhtaaksikirjoitusta. Litterointi voidaan tehdä koko haastattelusta tai valikoiden. Valikoinnilla tarkoitetaan esimerkiksi vain teema-alueiden litterointia. Aineiston analysointivaihe on hyvä aloittaa mahdollisimman pian aineiston keruun jälkeen. Usein laadullisessa tutkimuksessa analyysia tehdään koko tutkimuksen ajan. Aineisto voidaan purkaa teema-alueittain. (Hirsjärvi – Hurme 2011: 138–140.) Tässä opinnäytetyössä litteroin kaikki haastattelut kokonaan ja sanatarkasti, en kuitenkaan kirjannut huokauksia tai muita äännähdyksiä, koska ne eivät olleet opinnäytetyöni kannalta olennaisia.

Haastatteluiden tavoitteena oli saada mahdollisimman kattavasti tietoa työntekijöiden kokemuksista arviointi- ja selvittelytyössä. Tavoitteena oli saada molemmilta alueilta aineistot, jotka kuvaavat alueen työskentelyä kattavasti. Siksi tavoitteena oli saada ryhmiin

kaikkia selvitystyötä tekeviä osapuolia, esimerkiksi sosiaaliohjaajia sekä sosiaalityöntekijöitä, jotta aineisto tuo esiin kaikkein osapuolten näkökulmia. Toki opinnäytetyö tuo edelleen esiin vain työntekijöiden näkökulman, eikä se tuo esiin asiakkaan näkökulmaa. Kuitenkin tavoitteena on työntekijöiden näkökulman kautta selvittää sitä, miten lapsen näkökulma toteutuu työskentelyssä.

5.3 Laadullinen tutkimus

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään löytämään tietoa ilman tilastollisia menetelmiä. Laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksena on ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja selkeän tulkinnan antaminen. Laadullisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on tarkasteltavan ilmiön ymmärtäminen syvällisemmin. Laadullinen tutkimus sopii tilanteisiin, jolloin tarkasteltavasta ilmiöstä ei ole tietoa ja halutaan saada asiasta laajempi näkemys. Laadullisella tutkimuksella ilmiöstä luodaan uusia teorioita ja siitä halutaan hyvä kuvaus. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa analysoidaan ja sen tulokset riippuvat tutkimuksen tekijästä. (Kananen 2012: 29–30.) Tämän opinnäytetyön tavoitteena on luoda kuvaa siitä, miten arviointi- ja selvittelytyötä toteutetaan Helsingissä ja Eksoten alueella lapsen ollessa sijoitettuna lyhytaikaisessa perhehoidossa. Opinnäytetyö tarkastelee ilmiöitä ja niistä nousevia seikkoja alueiden arviointi- ja selvitystyöhön liittyen.

Kanasen (2012) mukaan laadullinen tutkimusprosessi lähtee liikkeelle suunnittelulla, tarkennetaan tutkittava asia ja mietitään tutkimusongelma. Ilmiöön liittyvää kirjallisuutta tarkastellaan ja pohditaan tutkimuksen validiteettia (luotettavuutta). Suunnittelun jälkeen toteutetaan tiedonkeruu valitulla menetelmällä. Laadullisessa tutkimuksessa tiedonkeruumenetelminä käytetään havainnointia, haastatteluja tai erilaisia dokumentteja. Menetelmä valitaan riippuen tutkittavasta ilmiöstä ja sen ominaisuuksista. Tiedonkeruuseen liittyy myös kirjallisuuden tarkastelu. Seuraava vaihe on analysointi, jolloin kerätty tieto luokitellaan ja tehdään sisältöanalyysi. Viimeinen vaihe on tulkintaosuus, jolloin tehdään johtopäätökset ja pohditaan vielä tutkimuksen luotettavuutta. (Kananen 2012: 93.)

5.4 Tapaustutkimus, vertaileva tutkimus ja triangulaatio

Tämä opinnäytetyö on luonteeltaan tapaustutkimus. Opinnäytetyössä hyödynnetään myös vertailevaa otetta sekä aineistotriangulaatiota. Tapaustutkimuksessa tarkoitus on

saada yksittäisestä ilmiöstä kattavaa tietoa. Tapaustutkimuksen aineisto muodostaa kokonaisuuden, eli tapauksen. Tapaustutkimus antaa tutkittavasta ilmiöstä kokonaisvaltaisen kuvan. Tapaustutkimuksessa voidaan tutkia yhtä tai useampaa tapausta kerrallaan. Tutkittava tapaus voi olla esimerkiksi organisaatio, yhteisö tai tapahtuma. (Saarela-Kinnunen – Eskola 2001:185- 188.) Tapaustutkimus on tutkimusstrategia, jonka sisällä voidaan hyödyntää erilaisia aineistoja ja menetelmiä. Sillä pyritään saamaan tarkka kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sen lähtökohtana on kerätä monipuolinen aineisto, jonka avulla ilmiön kuvaus on perusteellista. Tapaustutkimus sopii tutkimusmenetelmäksi sellaisissa tutkimuksissa, joista ei ole paljoa aiempaa tietoa. (Laine – Bamberg – Jokinen 2007: 9-10.) Lyhytaikainen perhehoito on ilmiönä melko uutta toimintaa ja siitä on vähän olemassa olevaa tutkimustietoa. Tapaustutkimus sopi tähän opinnäytetyöhön hyvin tutkimusstrategiaksi, koska lyhytaikaisesta perhehoidosta halutaan luoda ilmiönä kuva kahdessa eri tapauksesta, Helsingin ja Eksoten alueiden lyhytaikaisesta perhehoidosta. Tavoitteena oli kerätä monipuolinen aineisto haastatteluilla sekä hyödyntämällä muuta tietoa ja materiaalia alueiden lyhytaikaisen perhehoidon toiminnasta.

Yinin (2009) mukaan tapaustutkimuksella pyritään vastaamaan kysymyksiin ”miten” ja ”miksi”. Se antaa hyvin tietoa esimerkiksi ryhmistä tai organisaatioista. Se auttaa lisäämään ymmärrystä monimutkaisista sosiaalisista ilmiöistä ja niiden ominaisuuksista. Tapaustutkimuksen avulla voidaan tuoda esiin ilmiöiden erityisyys ja ominaispiirteet. Tapaustutkimuksen avulla voidaan laajentaa näkemyksiä ja lisätä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. (Yin 2009: 4, 9, 15, 18.) Tapaustutkimus voi liittyä esimerkiksi jonkin organisaation toimintatapojen arviointiin. Samaan aikaan voidaan tarkastella kahta erilaista tapausta, jolloin tutkimuksessa voidaan vertailla näitä tapauksia keskenään. Vertaileva tutkimus sopii silloin, kun halutaan arvioida erilaisia toimintatapoja. Erilaisten aineistojen yhdistäminen antaa tutkimukselle laajuutta. (Saarela-Kinnunen – Eskola 2001: 189-194.) Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan Helsingin ja Eksoten lyhytaikaista perhehoitoa yhdessä ja erikseen. Vertailun avulla saadaan laajempi kuva siitä, miten lyhytaikaista perhehoitoa toteutetaan eri alueilla. Lähdesmäen ym. (2014) mukaan vertaileva tutkimus on tutkimusstrategia, jossa tarkastellaan tutkittavien asioiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Voidaan vertailla esimerkiksi erilaisia prosesseja tai tapauksia. Tutkimuskohteet on ensin todettava jollain tapaa yhdenmukaisiksi, jotta ne ovat vertailukelpoisia. Vertailevaa tutkimusta voidaan käyttää määrällisiin aineistoihin ja tilastollisiin analyysimenetelmiin sekä laadullisten aineiston analyysiin. (Lähdesmäki ym. 2014.)

Tapaustutkimuksessa lähestymistapa voi olla vertailu. Yhdistämällä useampia tapauksia ja niiden tarkastelu rinnakkain voi antaa laajemman kuvan tapauksesta. (Kurunmäki 2007: 74.) Vertailevassa tutkimuksessa hyödynnetään aineistoa kahdesta tai useammasta eri kohteesta ja tutkitaan niiden välisiä eroja ja yhdenmukaisuuksia. Vertaileva tutkimus on paikallaan silloin, kun haluamme lisätä tietoa ja ymmärrystä jostain yhteiskunnallisesta ilmiöstä. Vertaileva ote on lähtökohtana yhteiskunnallisessa tutkimuksessa, koska usein ilmiöitä ei voida tutkia irrallaan muista ilmiöistä. Vertailevan tutkimuksen tavoite on selittää ilmiöiden eroja ja vaihtelevuuksia. Kiinnostuksen kohteena ovat ilmiöiden ominaisuudet ja niiden eroavaisuudet ja sen vaikutus toimintaan. (Melin 2005: 53–54.)

Vertailevassa tapaustutkimuksessa tarkastellaan, miten eri piirteet muodostavat tapauksen ja mikä niissä on yhteistä ja mikä erilaista. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan keskittyä vain kahteen tapaukseen. Tutkittavat tapaukset voidaan valita joko niin, että valitaan kaksi samankaltaista tapausta, jolloin voidaan lisätä yleistettävyyttä, tai vertailla kahta erilaista tapausta, jolloin voidaan selittää eroja. Kaksi tapausta voivat kuitenkin olla samaan aikaan jossain suhteessa hyvinkin erilaisia ja jossain taas samanlaisia. Haasteena vertailevassa tutkimuksessa on löytää sopivat mittarit, joilla tapauksia vertaillaan. (Melin 2005: 58–60.) Vertailuasetelman tarkastelussa kiinnitetään huomiota aineiston rinnalla tapausten lukumäärään, niitä yhdistäviin käsitteisiin, ilmiöiden tapahtumayhteyksiin sekä analysoinnin tasoihin. Tärkeää on ymmärtää tapausten asiayhteydet, eikä niitä pidä väkisin yhdenmukaistaa. Vertailevassa otteessa ensin tunnistetaan yksittäisten tapausten ominaisuudet, jonka jälkeen tapauksia tarkastellaan rinnakkain. Tapaustutkimukseen pohjautuva vertaileva tutkimusote on toimiva, kun tapausten määrä on pieni. (Kurunmäki 2007: 75, 77.)

Tähän opinnäytetyöhön valikoitui kaksi aluetta, koska se oli opinnäytetyöhön sopiva työ määrältään ja aineiston koko palvelee hyvin opinnäytetyön tarkoitusta. Useamman alueen ottaminen mukaan olisi kasvattanut työmäärää huomattavasti, vaikka se olisikin voinut tuoda opinnäytetyöhön laajempaa näkökulmaa. Kuitenkin jo kahden alueen tarkastelulla saadaan hyvä kuva tutkittavasta aiheesta. Helsingin ja Eksoten lyhytaikaisen perhehoidon yksiköt ovat toimintaperiaatteeltaan samankaltaiset, mutta alueiden toiminnassa on myös eroja liittyen alueiden kokoon ja niiden toimintaan. Nämä alueet sopivat hyvin vertailukohteiksi keskenään. Vertailun tarkoitus on tuoda esiin erilaisia tapoja toteuttaa lyhytaikaisen perhehoidon arviointi- ja selvittelytyötä. Asiakasprosessien kulku ja lapsen näkökulman toteutuminen ovat myös vertailun kohteena. Tavoitteena on luoda

vertailun kautta monipuolinen kuva siitä, miten edellä mainitut asiat toteutuvat lyhytaikaisen perhehoidon työssä. Opinnäytetyön tavoite ei ole asettaa asioita paremmuusjärjestykseen.

Triangulaatio tarkoittaa erilaisten menetelmien ja tietolähteiden yhdistämistä tutkimuksessa. Aineistotriangulaatiossa yhdessä tutkimuksessa hyödynnetään erilaisia aineistoja, esimerkiksi haastatteluja ja tilastoja. Triangulaatiota käytetään, kun halutaan lisätä tutkimuksen luotettavuutta ja yhdellä aineistolla ei saavuteta tarpeeksi kattavaa kuvaa tutkittavasta aiheesta. Triangulaatiolla voidaan syventää ja laajentaa tarkasteltavaa asiaa. Triangulaation käyttäminen vie usein enemmän aikaa ja resursseja ja on oltava tarkkana, etteivät käsitteet mene sekaisin käytettäessä erilaisia aineistoja. (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006.) Tapaustutkimukseen aineistotriangulaatio sopii hyvin. Siinä voidaan hyödyntää esimerkiksi haastatteluaineistoa, virallisia lomakkeita tai artikkeleita. (Laine – Bamberg – Jokinen 2007: 24.) Tässä opinnäytetyössä tavoitteena oli hyödyntää aineistoina haastatteluiden lisäksi molempien alueiden lyhytaikaisen perhehoidon prosessikuvauksia ja muuta mahdollista materiaalia, mikä kuvaa alueiden työskentelyä. Sain molemmilta alueilta joitain prosessikuvauksia ja lomakkeita, joita he käyttävät työssään. Lomakkeita oli käytössä kuitenkin vähän, joten pääosin ne toimivat taustatiedon luomisessa. Aineistona käytettiin lisäksi tietoja, joita sain sähköpostikeskusteluissa yhteishenkilöiltä koskien yksiköiden toimintatapoja ja henkilöstöä. Ennen haastattelujen toteuttamista molemmista alueista tehtiin profiilit kerättyä materiaalia sekä julkista tietoa hyödyntäen (mm. internet sivut). Profiileja täydennettiin haastatteluiden jälkeen. Profiilit luovat kuvaa toimintaympäristöistä ja siitä, millä mittakaavalla lyhytaikaista perhehoitoa alueella toteutetaan ja luodaan kuvaa alueen työskentelystä. Tämä toimi pohjana haastatteluille. Profiilit olivat esillä aiemmin luvussa kaksi.

6 Opinnäytetyön toteutus

6.1 Haastattelut ja aineiston keruu

Opinnäytetyön haastattelut oli suunniteltu pidettäväksi toukokuussa 2015. Opinnäytetyön haastatteluihin oli tavoitteena saada kokoon molemmilta alueilta kaksi ryhmää, joissa on noin 3-5 työntekijää per ryhmä. Tämä toteutui suunnitellusti, ja molemmilta alueilta saatiin kokoon sopivat ryhmät, Helsingistä kaksi neljän hengen ja Eksotesta kaksi kolmen hengen ryhmää. Yhteensä haastateltavia oli siis 14.

Haastatteluiden kestoksi suunniteltiin n. 1-2 tuntia. Alusta asti oli selvää, että toimin itse haastattelijana. Työntekijöiden osallistuminen haastatteluun oli vapaaehtoista, ja haastattelut toteutettiin työaikana. Ennen haastatteluja työntekijöiltä pyydettiin kirjallinen suostumus haastatteluun osallistumisesta ja haastatteluista sovittiin esimiesten kanssa. Haastatteluissa käytiin läpi ennalta valittuja teemoja. (Liite 3) Teemat haastatteluun kerrottiin haastattelun suostumuslomakkeen mukana tulevassa saatekirjeessä (Liite 3), joka toimitettiin haastateltaville ennen haastatteluja. Teemat mukailevat opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä, tilaa jätettiin myös haastateltavien omille aloitteille ja vapaalle keskustelulle aiheesta.

Olin alustavasti sopinut haastatteluista Helsingin vastaanottoperheyksikön johtavan sosiaalityöntekijän kanssa jo alkuvuodesta 2015. Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystyövirasto myönsi opinnäytetyölle tutkimusluvan 23.3.2015, jonka jälkeen pääsin sopimaan haastatteluista yhteyshenkilön välityksellä. Haastattelut toteutettiin Helsingissä toukokuussa 2015. Haastattelut toteutettiin kahdessa eri ryhmässä kahtena eri kertana, molemmilla kerroilla haastateltavia oli neljä. Ennen haastatteluja toimitin yhteyshenkilölle haastattelun saatekirjeet ja suostumuslomakkeet. Haastattelut pidettiin Helsingissä vastaanottoperheyksikön tiloissa Malmilla. Haastateltavien esimiehen kanssa oli sovittu haastatteluiden toteuttamisesta työaikana. Haastatteluun osallistui sekä sosiaaliohjaajia, että sosiaalityöntekijöitä. Helsingissä nauhoitettua materiaalia tuli yhteensä noin 2,5 tuntia, toinen haastattelu kesti 1 tunti 20 minuuttia ja toinen 1 tunti 9 minuuttia.

Eksoten alueella haastatteluiden sopiminen alkoi sähköpostitse sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden kanssa. He ohjasivat minua olemaan yhteydessä suoraan lyhytaikaisen perhehoidon yksikköön Tarulantupaan. Tarulantuvan vastaava ohjaaja toimikin opinnäytetyön yhteyshenkilönä ja hänen kanssaan sovittiin lyhytaikaisen perhehoidon tiimin osallistumisesta haastatteluun. Eksotesta oli tavoitteena saada haastatteluihin mukaan myös avohuollon sosiaalityöntekijöitä, koska lyhytaikaisen perhehoidon tiimiin ei kuulunut omia sosiaalityöntekijöitä. Olin yhteydessä myös Eksoten sosiaalityön esimieheen, jonka kanssa sovittiin alustavasti myös sosiaalityöntekijöiden osallistumisesta haastatteluihin. Eksoten alueella haastattelut pidettiin alustavasta aikataulusta poiketen heinäkuussa 2015, koska tutkimusluvan saamisessa kesti odotettua pidempään. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystyöpiirin tutkimuslupa myönnettiin 16.6.2015. Luvan saatuaani sovin haastatteluajoista yhteyshenkilöiden kanssa. Haastattelun ajankohdasta johtuen haas-

tatteluun ei päässyt mukaan sosiaalityöntekijöitä, haastatteluihin osallistui Kotitarunan lyhytaikaisen perhehoidon tiimi. Haastatteluun osallistui ohjaaja sekä vastaava ohjaaja. Haastattelut toteutettiin kahdessa eri ryhmässä kahtena eri kertana, molemmissa ryhmissä oli kolme haastateltavaa kerrallaan. Haastattelut pidettiin Kotitarunan tiloissa Lappeenrannassa. Haastatteluiden pitämisestä työajalla oli sovittu etukäteen esimiehen kanssa. Ennen haastatteluja toimitin haastateltaville saatekirjeet ja suostumuslomakkeet. Eksotesta materiaalia tuli yhteensä noin 2 tuntia, toinen haastattelu kesti 52 minuuttia ja toinen 1 tunti 10 minuuttia. Vaikka Eksotessa haastateltavia oli kaksi vähemmän, se ei mielestäni haittaa tutkimusta, koska Eksoten yksikkö on Helsingin yksikköä pienempi ja haastatteluista saadut materiaalit olivat kattavia molempien yksiköiden osalta.

Ennen jokaisen haastatteluiden alkua kerroin lyhyesti opinnäytetyöstä ja itsestäni ja keräsin haastateltavilta kirjalliset suostumukset haastattelun nauhoittamiseen. Kerroin lyhyesti haastattelun kulusta ja sen tarkoituksesta. Tarkensin haastateltaville, että nauhoitetusta aineistosta ei tule ilmi yksittäisten työntekijöiden nimiä, vaan haastatteluun osallistutaan työnimikkeellä. Kerroin myös haastatteluaineiston käsittelystä, ja siitä ettei haastateltavien puhetyylejä analysoida, vaan ainoastaan haastattelun sisältö on oleellista. Haastattelut nauhoitettiin. Haastattelut etenivät teemojen mukaan, joiden pohjalta keskustelu eteni vapaasti. Välillä esitin tarkentavia kysymyksiä tai palauttelin keskustelua takaisin teemoihin. Teemojen välillä ja haastatteluiden lopuksi kysyin vielä kaikilta, onko kenelläkään lisättävää, että kaikki pääsivät varmasti osallistumaan keskusteluun.

6.2 Aineiston analyysi

Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja nauhoitettu materiaali litteroitiin. Helsingistä nauhoitettua materiaalia tuli yhteensä noin 2,5 tuntia ja litteroitua materiaalia 32 sivua (fontti 11 ja rivinväli 1). Eksotesta materiaalia tuli noin 2 tuntia ja litteroitua materiaalia 32 sivua (fontti 11 ja rivinväli 1). Helsingin materiaalin litteroin kesäkuun 2015 alussa ja Eksoten materiaalin heinä-elokuun 2015 vaiheessa. Litteroinnissa kirjattiin ylös kaikki puhuttu materiaali, äännähdyksiä ja taukoja ei kirjattu, eikä huomiota kiinnitetty äänen painoihin tai muuhun puhetyyliin liittyvään, koska tässä opinnäytetyössä niillä ei ole merkitystä. Puhutut asiat kirjattiin sellaisenaan, kun haastateltavat ne esittivät. Kirjatessa erotin haastateltavat nimeämällä heidät kirjain ja numerotunnuksella. Annoin haastateltaville nimet siinä järjestyksessä kun he tulivat mukaan keskusteluun, ensimmäinen puhuja oli

T1, toinen T2 jne. Itse olin H, eli haastattelija. Vaikka haastateltavien työntekijöiden erotaminen ei ollut tutkimuksen kannalta oleellista, helpottaa se aineiston tarkastelua ja analysointia, kun puhujat on eroteltu. Suoritin litteroinnin mahdollisimman tarkasti. Koska nauhoitettu materiaali oli laadukasta, oli litterointi myös selkeää. Litteroinnin aikana aineistosta sai jo hyvän kuvan. Litteroinnin jälkeen kävin aineistoja läpi vielä useaan kertaan. Molempien alueiden aineistot käsiteltiin aluksi erillään. Päädyin jaottelemaan aineiston haastatteluissa käytettyjen teemojen mukaan. Vaikka haastatteluissa teemoissa edettiin järjestyksessä, silti keskustelu poukkoili välillä teemasta toiseen. Järjestin aineiston teemoihin käyttämällä värikoodeja, jokainen teema sai oman värinsä ja keskustelua oli helpompi hahmottaa.

Teemat olivat samoja kuin haastatteluissa käytetyt teemat:

- Miten arvioiti- ja selvitystyötä tehdään
- Miten työskentelyä ohjataan
- Työskentelyssä mukana olevat osapuolet sekä roolit ja työnjako
- Työskentelyssä käytettävät menetelmät
- Työskentelyn toimivuus
- Lapsen näkökulman toteutuminen

Tämän jälkeen teemat poimittiin omien otsikoiden alle. Edelleen molempien aineistot alueiden aineistot olivat erillään, mutta nyt Helsingin molempien haastatteluiden materiaali koottiin samaan aineistoon teemojen alle ja sama tehtiin Eksoten materiaalin kanssa. Tässä vaiheessa jätettiin pois aineistoa, joka ei ollut oleellista opinnäytetyön kannalta. Muun muassa kaikki yleinen keskustelu jätettiin pois, mikä ei liittynyt käsiteltävään aiheeseen. Tässä kohtaa käytin omaa harkintaani valintoja tehdessäni.

Nyt molempien alueiden aineistot oli koottuna teemoittain. Tämän jälkeen teemojen alta aineistosta etsittiin toistuvia aiheita ja esiin nousevia asioita, jotka lihavoitiin, jotta ne eroavat muusta tekstistä. Edelleen valikoinnissa noudatettiin teemoja, mutta nyt poimittiin teeman kannalta oleellisimmat ydinasiat käyttäen omaa harkintaa. Seuraavaksi aineistoja tarkasteltiin rinnakkain. Nyt molemmista aineistoista oli lihavoitu ydinasiat. Aineistoja tarkasteltiin rinnakkain teema kerrallaan ja poimittiin niiden yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tämän vaiheen tein käsin, koska se tuntui helpommalta ja tulostettua materiaalia oli helpompi vertailla rinnakkain. Ensin poimin aineistoista asiat, jotka olivat samankaltaisia ja merkkasin ne omalla värillään ja sitten eroavaisuudet omalla värillään.

Vielä opinnäytetyön tutkimuskysymysten kannalta oleellimmat asiat eroteltiin omalla värillään. Nyt aineistot oli tiivistetty ja sieltä nostettu esiin ydinasiat ja niistä eroteltu samankaltaisuudet, eroavaisuudet ja ydinasiat.

Sisällön analyysi sopii laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmäksi. Se on väljä teoreettinen kehys ja metodi. Laadullinen aineisto on usein yllättävä, ja siitä voi löytyä asioita, joita ei ole etukäteen osannut ajatella. Tutkijan on tehtävä päätös siitä, mikä aineistossa kiinnostaa. Yleensä tutkimuskysymykset määrittelevät kiinnostuksen kohteet ja niitä on hyvä noudattaa loppuun asti. Litteroitu aineisto voidaan teemoitella, tämä tarkoittaa aineiston pilkkomista ja ryhmittelyä eri teemojen mukaan. Jos aineisto on kerätty teemahaastattelulla, muodostuu teemat jo valmiiksi aineistosta. Teemojen sisällä voidaan vielä etsiä tyyppejä, eli teemojen sisältä etsitään yhtäläisyyksiä. Aineistosta voidaan myös hakea samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 91, 93.)

Laadullinen sisällönanalyysi etenee siten, että litteroitu aineisto pelkistetään eli redusoidaan. Pelkistäminen tarkoittaa aineiston pilkkomista osiin tai sen tiivistämistä. Tätä vaihetta ohjaavat tutkimuskysymykset. Seuraavaksi aineisto ryhmitellään eli klusteroidaan, jolloin aineistosta etsitään samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat järjestetään samoihin ryhmiin. Sitten aineisto käsitteellistetään eli abstrahoidaan, jolloin siitä erotetaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto ja valikoidusta tiedosta muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä yhdistelemällä käsitteitä saadaan vastaus tutkimuskysymyksiin. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 109–111.)

Tiivistetty aineisto oli valmis kuvailtavaksi tulokset osioon. Kun aloin kirjoittaa tuloksia auki, kirjoitin molempien alueiden tulokset ensin omiksi tuloksiksi. Aloitin kirjoittamisen teema kerrallaan, kunkin teeman alle poimin tiivistetystä aineistosta suoria sitaatteja, jotka kokosin teemojen alle. Kirjoitin sitaatit auki omilla sanoillani ja jätin joitain suoria lainauksia jokaisen teeman alle, jotka olivat mielestäni kuvaavia teemaan nähden. Joitain sitaatteja pelkistin ja pilkoin osiin, koska monet olivat pitkiä ja sisälsivät monia teemoja. Jotta haastateltavien henkilöllisyys ei tule esiin, suoria lainauksia on muokattu puhekielen ja murteen osalta neutraalimmaksi. Tuloksia auki kirjoittaessani huomioni kiinnittyi etenkin haastateltavien esiin tuomiin vahvuuksiin ja kehittämis ehdotuksiin. Myös lapsen näkökulman toteutuminen oli tarkastelun keskiössä. Tuloksiin valikoin aineistosta joitain suoria lainauksia haastatteluista. Haastateltavat merkattiin lainauksiin kirjain ja

numeroyhdistelmällä, Helsingissä haastateltavat on merkattu T1- T8 välillä ja Eksotessa T1- T6 välillä.

Aineiston kuvailu on olennainen osa analyysia. Kuvailulla pyritään kartoittamaan tutkitavan asian ominaisuuksia ja piirteitä ja vastaamaan kysymyksiin. Kuvailun kautta tutkittava ilmiö sijoitetaan sen kontekstiin ja lisätään lukijan ymmärrystä asiasta. Kuvailun jälkeen aineisto luokitellaan. Luokittelussa aineistoa jäsennetään vertailemalla aineiston eri osia toisiinsa. Aineistoa luokiteltaessa on tärkeää palata tutkimuskysymyksiin. Luokittelun jälkeen analyysi jatkuu yhdistelemällä aineisto, jolloin luokkien välille pyritään etsimään säännönmukaisuuksia, samankaltaisuuksia tai poikkeavuuksia. Luokittelun tarkoitus on ymmärtää tutkittavaa asiaa monipuolisesti. Lopuksi aineistosta tehdään tulkintoja, eli tuodaan esiin tulokset ja johtopäätökset. Laadullisessa tutkimuksessa tulkinta on kuitenkin mukana koko prosessin ajan. Tulkinnoilla tuodaan esiin tutkitavan ilmiön erilaiset merkitykset, tulkintojen avulla ilmiö voidaan nähdä kokonaisvaltaisemmin. (Hirsjärvi – Hurme 2011: 145–153.)

Molempien alueiden tulosten ollessa valmiina teemojen alla, tein vielä oman kappaleen alueiden vertailusta, johon nostin esiin teemoista nousseita yhtäläisyyksiä ja eroja. Kun jokaisen teeman alle oli koottu omat asiat, valikoitui aineistosta vielä joitain teemoihin liittymättömiä, mutta mielenkiintoisia asioita. Teemojen ulkopuoliset asiat löytyivät, kun niitä järjesteltiin, mutta ne eivät sopineet tarkasti minkään teeman alle. Asiat olivat kuitenkin mielenkiintoisia opinnäytetyön kannalta, joten otin ne mukaan työhön omaksi osuudekseen. Näin muodostui vielä joitain lisäteemoja, jotka kokosin omaan kappaleeseen tulokset-osion loppuun.

6.3 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Eettisyys tässä työssä liittyi suurelta osin opinnäytetyön huolelliseen tekemiseen. Tärkeää oli kiinnittää huomiota materiaalin huolelliseen keräämiseen ja sen analysointiin. Opinnäytetyössä esiin tulevat tulokset tuodaan esiin rehellisesti ja vääristelemättä.

Opinnäytetyössä ei haastateltu suoraan asiakkaita tai oltu heihin kontaktissa, vaan tutkimusosuus koski työntekijöitä. Opinnäytetyöhön haettiin tarvittavat tutkimusluvut ja noudatettiin tutkittavien alueiden käytäntöjä ja toimintatapoja tutkimuslupia haettaessa. Opinnäytetyön luottamuksellisuus turvattiin säilyttämällä opinnäytetyöhön kerätyt materiaalit tallessa huolellisesti ja niiden asianmukaisesta hävittämisestä huolehditaan, kun materiaalia ei enää tarvita. Opinnäytetyön tulokset esitetään siten, ettei asianosaisia ole

tunnistettavissa jälkikäteen, vaan työntekijöiden anonymiteetti säilyy. Työntekijät ovat tutkimuksessa mukana ammattinimikkeellä. Työntekijöiden osallistuminen haastatteluihin oli vapaaehtoista ja heiltä pyydettiin kirjallinen lupa haastattelun nauhoittamiseen.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, ja sen tulokset koskevat pienellä otannalla tehtyä tutkimusta. Tuloksia lukiessa nämä täytyy pitää mielessä. Työssä tarkastellaan kahta erilaista aluetta, joiden toiminnasta löytyy niin eroja kuin yhtäläisyyksiäkin. Aina asioita ei voida vertailla keskenään, ja sekin täytyy muistaa opinnäytetyön tuloksia esittäessä. Opinnäytetyön tavoite ei ole asettaa tarkasteltavia alueita paremmuusjärjestykseen, vaan avoimesti tuoda esiin erilaisia tapoja toimia ja tehdä työtä. Myös työntekijöiden näkemykset työn kehittämisestä ja puutteista tuodaan avoimesti esille.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta pohdittaessa tulee esiin totuuden ja objektiivisen tiedon ero. Myös tehtyjen havaintojen ja valintojen luotettavuus ja puolueettomuus liittyvät laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen. Laadullinen tutkimus voi kuitenkin olla luotettava, mikäli se tehdään huolellisesti. On oltava selvää, mitä tutkitaan ja miten tutkija on sitoutunut tutkimukseen. Aineiston huolellinen keruu ja oikeanlaisten menetelmien valinta ovat oleellisia. Myös huolellisuus aineiston analysoinnissa lisää luotettavuutta. Tulosten raportoinnissa on oltava tarkkana, ettei mitään oleellista jätetä mainitsematta. Myös lukijan on saatava kokonaiskuva tutkimuksesta. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 134, 140–141.)

Aineiston luotettavuus riippuu sen laadusta. Siksi laadun tarkkailu tutkimuksen aikana on oleellista ja huolellisuus tutkimuksen joka vaiheessa. Luotettavuutta lisää se, että kaikki käytettävissä ollut aineisto on otettu huomioon ja litterointi on tehty oikein. On tärkeää, että tulokset tuovat esiin haastateltavien ajatusmaailman. Triangulaatiolla voidaan lisätä tutkimuksen luotettavuutta. Vertaamalla esimerkiksi haastatteluista saatuja tietoja muista lähteistä saatuihin tietoihin voidaan vahvistaa haastatteluaineiston luotettavuutta. (Hirsjärvi – Hurme 2011: 185–186, 189.) Tutkimuksen luotettavuus perustuu tulosten ja eri vaiheiden huolelliseen dokumentointiin. Myös oikeanlaisten tutkimusmenetelmien käyttö lisää tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta tulee pohtia jo ennen tutkimuksen toteuttamista suunnitteluvaiheessa. Laadullisessa tutkimuksessa on perusteltava, miksi mihinkin ratkaisuun on päädytty tutkimuksen eri vaiheissa. (Kananen: 2012, 172–173.) Tutkimuksen luotettavuutta tässä opinnäytetyössä lisää se, että haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin huolellisesti, jolloin haastateltavien ajatukset

tulivat tarkasti dokumentoitua. Olen myös kuvannut tarkasti aineiston analysoinnin eri vaiheet, mikä tekee opinnäytetyön tekemisestä läpinäkyvää.

7 Tulokset

7.1 Helsinki

1. Miten arvioiti- ja selvitystyötä tehdään

Helsingissä arviointi ja selvitystyön tekeminen lähtee liikkeelle siitä, mitä aloitusneuvottelussa/ tavoiteneuvottelussa sovitaan. Neuvottelu pyritään pitämään viiden päivän sisällä sijoituksen alkamisesta. Neuvottelussa sovitaan työskentelystä ja työnjaosta eri osapuolten välillä. Asiakkaiden kanssa työskennellään tapauskohtaisesti ja työskentelyn sisältö vaihtelee asiakkuuden mukaan. Merkitystä on sillä, missä vaiheessa asiakkuus on ja mitä perheestä tiedetään ennestään ja mitä tukimuotoja perheellä on aiemmin ollut. Uusissa lastensuojelun asiakkuuksissa ollaan usein enemmän mukana selvittelytyössä, kuin olemassa olevissa asiakkuuksissa.

”Sehän ohjaa sit sitä meidän työtä, tavallaan et mitä sijoitukselta toivotaan ja myöskin, että mitä meiltä toivotaan”(T8)

Työskentelyyn kuuluu tapaamisten järjestämistä lapselle ja läheisille sekä havainnointityö yhdessä perhehoitajan kanssa. Perhehoitaja täyttää lapsen arjesta omaa havainnointia havainnointipohjan avulla. Työntekijä ja perhehoitaja työstävät yhdessä lapsen havainnoinnit eteenpäin avohuollon sosiaalityöntekijän käyttöön. Jokaisesta yli kaksi viikkoa kestäneestä sijoituksesta kootaan perhehoitajan havainnot. Tarvittaessa työskentelystä tehdään myös työntekijän yhteenveto, jossa voidaan enemmän ottaa kantaa lapsen ja perheen tilanteeseen tai esittää näkemyksiä lapsen ja perheen tuen tarpeista. Lapsen ja vanhempien tapaamisia järjestetään asiakkuudesta riippuen eri tavoin. Tapaamisia voi esimerkiksi olla vastaanottoperheyksikön tiloissa, perhehoitajan kotona tai lapsen biologisessa kodissa. Työntekijät ovat tarvittaessa mukana tapaamisissa ja seuraavat lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Työntekijöiden ollessa mukana lapsen ja vanhempien tapaamisissa, tietoa kertyy lapsesta ja perheestä paljon.

"Aika isosti vaikuttaa järjestetäänkö vanhemmille ja lapsille täällä meillä ohjattuja tai valvottuja tapaamisia, koska silloin sitä materiaalia kertyy tosi paljon"(T2)

2. Miten työskentelyä ohjataan

Asiakasprosessin ohjaaminen on avohuollon sosiaalityöntekijän vastuulla. Työryhmän sisällä asiakasperheet on jaettu työntekijöiden kesken perhehoitajien kautta. Helsingissä yhdelle perhehoitajalle on määrätty kaksi vastuutyöntekijää, vastuutyöntekijä työskentelee pääasiassa perheen kanssa sijoituksissa työparin tuella. Kerran viikossa on koko työryhmän palaveri, jossa käsitellään tarvittaessa asiakasasioita. Usein työryhmän palaverissa käsitellään vain haastavammat asiakasasiat, eikä aikaa ole kaikkien läpikäymiselle. Helsingin työryhmä on lisäksi jaettu neljän hengen lohkoihin, jotka kokoontuvat tarvittaessa. Lohkoissa on aina yksi sosiaalityöntekijä ja kolme ohjaajaa. Lohkoissa asiakasasioita voidaan tarvittaessa käydä tarkemmin läpi. Lohkojen tarkoitus on helpottaa työskentelyä isossa työryhmässä.

3. Työskentelyssä mukana olevat osapuolet sekä roolit ja työnjako

Avohuollon sosiaalityöntekijällä on vastuu kokonaisarviosta ja hän ohjaa työskentelyä järjestämällä neuvotteluita ja olemalla prosessissa mukana eri tavoin. Vastaanotto- ja yhteistyö-työntekijät tekevät yhteistyötä perhehoitajien kanssa sijoitetun lapsen asioissa. Helsingin tiimissä työskentelee myös psykologi, joka on tarvittaessa käytettävissä. Lisäksi yhteistyötä tehdään lapsen läheisten ja verkostojen kanssa. Usein yhteistyökumppaneita ovat esimerkiksi koulu, päiväkotit ja sosiaalipediatrien yksikkö.

"Tavallaan ne hän tuottaa tälle kokonaisarviolle, joka on siis siellä avohuollossa, avohuollon paketissa lisää, meidän on vaan yks osa siihen..." (T7)

Havainnointi- ja arviointityön lisäksi työntekijöiden suuri rooli on perhehoitajien tukeminen sijoituksen aikana. Työntekijöiden yhteys perhehoitajiin on tiivis sijoituksen aikana. Yhteyttä pidetään puhelimitse, sekä tavataan tarvittaessa. Perhehoitajia tuetaan lapsen sijoitukseen liittyvissä asioissa sekä havainnointityössä. Työntekijät dokumentoivat perhehoitajien havainnointia ja omaa työskentelyään Effic-asiakastietojärjestelmään, josta se on avohuollon sosiaalityöntekijän luettavissa. Lisäksi työntekijä tekee tarvittaessa oman yhteenvedon työskentelystä. Työskentelyn kannalta tärkeää on työntekijöiden yhteydenpito perhehoitajiin, jotta he ovat jatkuvasti tietoisia siitä, mitä lapselle kuuluu perheessä. Perhehoitajan tiedolla lapsesta on suuri merkitys lapsen tilanteen arvioinnissa.

”Hirveen suuri osahan meidän työstä on se perhehoitajan tukeminen, tavallaan et mikä se meidän tehtävä on ja kuinka paljon meidän pitää tuottaa sitä tietoa ja kuinka paljon meidän työskentelyä on se perhehoitajan apuna olemisen sijoituksissa, se on hirveen iso kokonaisuus” (T8)

4. Työskentelyssä käytettävät menetelmät

Perhehoitajien havainnoinnin tueksi on kehitetty Helsingissä eri-ikäisille lapsille havainnointiohjeet. Ohjeissa käydään läpi lapsen elämän eri osa-alueita, joiden pohjalta perhehoitaja tekee havainnoiteja lapsen arjessa. Havainnointiin liittyen työntekijät käyvät tarvittaessa keskusteluita perhehoitajien kanssa. Joskus havainnoiteja käydään läpi myös lapsen biologisten vanhempien kanssa ja käytetään pohjana keskusteluissa. Työskentelyssä hyödynnetään tarvittaessa myös erilaisia menetelmiä. MIM- vuorovaikutusarviota tehdään tarpeen mukaan tai lapsen elämäntilanteen kartoitusta (LEK). LEK oli ennen laajemmin työskentelyssä käytössä, mutta se todettiin liian laajaksi ja työlääksi toteuttaa sijoituksen aikana. LEK oli suunniteltu tehtävänä työparityönä avohuollon sosiaalityöntekijän kanssa, mutta käytännön toteutukselle ei jäänyt yhteistä aikaa. Lapsia tavataan sijoituksen aikana säännöllisesti. Lapsen kanssa työskennellään pääosin vapaamuotoisesti. Työskentelyssä käytetään tarvittaessa myös menetelmiä ja työkaluja, kuten verkostokarttaa tai erilaisia kortteja. Lapsia tavataan ja heidän kanssaan työskennellään eri tavoin.

5. Työskentelyn toimivuus

- Vahvuudet

Havainnointiohje/runko koettiin tärkeäksi työkaluksi osana perhehoitajien havainnoiteja. Ohje kehitettiin yhteistyössä perhehoitajien kanssa 1-2 vuotta sitten. Lomakkeen koettiin helpottavan perhehoitajien havainnointityötä ja tekevän perhehoitajien tuotoksista tasalaatuisempia. Perhehoitajien havainnot ovat erilaisia, toiset tarvitsevat havaintojen kirjaamisessa enemmän työntekijän tukea kuin toiset. Lomakkeen koettiin helpottavan havainnointien kirjaamista, koska lomakkeessa on erilaisia apukysymyksiä havainnointiin liittyen. Havainnointiohjeen kehittämistyö koettiin onnistuneeksi, koska myös perhehoitajat saivat olla siinä mukana. Myös perhehoitajilta oli saatu positiivista palautetta havainnointiohjeista ja ne olivat saaneet hyvän vastaanoton. Myös itse perhehoitajien

havainnoinnit koettiin hyväksi ja tarpeellisiksi ja niitä arvostettiin paljon. Havaintojen koettiin olevan tarkkoja ja tuovan lapsesta paljon lisätietoa. Havaintojen koettiin olevan luotettavia, koska perhehoitaja katsoo lapsen tilannetta arjesta käsin. Työntekijät vertasivat perheympäristöä laitospäristöön, ja toivat esiin, että perheessä perhehoitaja näkee lapsen niin sanotussa oikeanlaisessa ympäristössä, kun taas laitoshoidossa laitoso-losuhteet eivät vastaa kodin olosuhteita. Useilla perhehoitajilla kerrottiin myös olevan omia lapsia, mikä koettiin hyvänä asiana, koska silloin perhehoitajilla on vertailukohtena omat lapset, jotka ovat kasvaneet tavallisissa, kodinomaisessa ympäristössä. Laitok- sessa taas vertailukohtana on usein haastavista olosuhteista tulleita lapsia, jolloin ”nor- maaliuden” rajat saattavat häilyä.

Työskentelyssä koettiin hyväksi ja toimivaksi se, että lapsen tapaamiseen on aikaa. Lap- sen tapaamiset vastaanottoperheissä koettiin tärkeiksi työmenetelmiksi. Lapsen tapaa- misisten koettiin antavan pohjaa työskentelylle ja lisäävän työntekijän ymmärrystä lap- sesta. Lapsen tapaamisten koettiin vahvistavan myös ymmärrystä perhehoitajan havain- noista. Myös vanhemman ja lapsen tapaamisten havainnointi koettiin hyväksi ja tietoa tuottavaksi tavaksi tehdä arviointityötä. Tapaamisten koettiin lisäävän paljon tietoa lap- sen ja vanhemman välisestä suhteesta, mikä koettiin arvokkaaksi osaksi arviointia. Haastateltavat myös kokivat, että he saavat työllään hyvin kerättyä tietoa lapsen ja per- heen tilanteesta ja näkyväksi asioita lapsesta.

”Semmonen näköalapaikka on meillä aika hyvä, jos mä vertaan vaikka avohuollon sosiaalityöntekijään joka ei välttämättä hirveen usein tapaa, eikä varsinkaan näe näitä vanhempia ja lapsia yhdessä”(T3)

Myös työparityö ja työyhteisön tuki arviointityössä koettiin hyväksi ja arvokkaaksi. Työ- yhteisön tukea arvostettiin asiakastyössä, työyhteisön ja lohkojen tuki koettiin tärkeäksi osaksi työtä. Haastateltavat kokivat yhteistyön avohuollon sosiaalityön kanssa vaihtele- vaksi, kuitenkin parhaimmillaan se koettiin erittäin hyvin toimivaksi. Erityisesti sitä arvos- tettiin, kun sosiaalityöntekijä on tavoitettavissa ja tekee aktiivisesti yhteistyötä asiakkaan asioissa. Sosiaalityöntekijän yhteydenotot ja informointi asiakkaan asioista koettiin tär- keiksi ja se, että sosiaalityöntekijä on kiinnostunut lyhytaikaisen perhehoidon työryhmän näkemyksistä lapsen tilanteeseen nähden. Hyvää tiedonkulkua ja vuorovaikutteista yh- teistyötä pidettiin arvokkaana.

”Parhaimmillaan se on tosi hyvää se yhteistyö avohuollon sosiaalityöntekijän kanssa... Sitä se on parhaimmillaan, että me yhdessä puhutaan siitä keissistä ja siitä perheen tilanteesta”(T4)

- Kehittämistarpeet/ haasteet

Kuten aiemmin mainittiin, yhteistyö avohuollon kanssa koettiin vaihtelevaksi. Haastavaksi koettiin avohuollon sosiaalityöntekijöiden huono tavoitettavuus ja tiedonkulun ongelmat. Haastateltavat kokivat, että usein heidän vastuulleen jää avohuollon työntekijän tavoittelemisen, ja koettiin, ettei yhteydenpito ole molemminpuolista. Tavoitettavuuden haasteiden koettiin vaikuttavan negatiivisesti työskentelyyn. Haastateltavat kuvasivat tilanteita, jolloin tärkeää tietoa oli jäänyt huomioimatta päätöksenteossa, koska sosiaalityöntekijää ei ollut tavoitettu. Joskus päätöksiä oli tehty lapsen asioissa, vaikka asiasta oli ollut vahvoja erimielisyyksiä eri tahojen kesken ja kaikkea tietoa ei ollut huomioitu päätöksenteossa. Haastateltavat toivat esiin avohuollon sosiaalityöntekijöiden työpaineet ja sen, miten se näkyy heidän työssään. Koettiin, ettei sosiaalityöntekijöillä ole tarpeeksi aikaa hoitaa asiakastyötä. Haastateltavat ymmärsivät, että sosiaalityöntekijöiden työaika menee suurimmaksi osaksi työn dokumentointiin ja päätöksentekoon, eikä asiakastyölle ole aikaa, vaikka he itse sitä toivoisivatkin.

"Hyvinkin vaihtelevaa, erittäin vaihtelevaa. Näkee ikävä kyllä heidän mielettömän työpaineen, se näkyy"(T7)

Myös asiakkaiden, etenkin lasten biologisten vanhempien puolesta koettiin, että he jäävät yksin, koska avohuollon sosiaalityöntekijöitä ei saada kiinni tai heillä ei ole aikaa työskennellä vanhempien kanssa. Koettiin, ettei vanhempien kanssa työskennellä tarpeeksi ja he jäävät usein työskentelyn ulkopuolelle. Etenkin niiden vanhempien, joilla ei ole omia hoitokontakteja esimerkiksi päihdehuoltoon tai muualle, koettiin jäävän yksin.

"Vanhemmilla ei ole itsellä, jos ei ole mitään työskentelyä sinne kotiin, et jos heillä ei ole jotain mielenterveys- tai päihdekontaktia niin kyllä ne silloin todella yksin jää"(T2)

Myös työnjako avohuollon sosiaalityön ja vastaanottoperhetoiminnan työntekijöiden välillä aiheutti hämmennystä. Ymmärrettiin, ettei avohuollon työntekijöillä ole aikaa tehdä kaikkia työtehtäviä, mutta asiakkaiden puolesta koettiin, että he jäivät yksin. Haastateltavat myös pohtivat sopsisiko vanhempien kanssa tehtävä työ heidän työnkuvaansa. Toisaalta ei myöskään haluttu astua sosiaalityöntekijän varpaille, tai sotkea prosessia tekeillä työtehtäviä, jotka ei heille kuulu. Työnjaon haasteena koettiin monet rakenteelliset

seikat. Valta päätöksenteosta on avohuollolla, mutta paras tieto asiakkaan ja lapsen tilanteesta monesti muualla, haastavaksi koettiin näiden kahden tahon kohtaaminen oikealla tavalla. Haastateltavat toivoivat selkeytystä rooleihin ja työnjakoon.

”Taas kerran tämä työnjako, että kyllä se on vähän hakusessa”(T7)

Selkeänä kehittämistarpeena tuotiin esiin aloitus/tuloneuvottelut. Neuvottelut koettiin haastaviksi, koska niiden rakenne oli ollut vaihteleva. Haastateltavat kokivat, ettei neuvotteluissa usein saada selkeästi sovittua työskentelystä ja tavoitteista. Koettiin, ettei neuvotteluissa ole selkeää rakennetta ja työnjako jää usein epäselväksi. Neuvotteluissa ei myöskään koettu olevan selkeää työnjakoa sen suhteen, kuka neuvottelua johtaa. Neuvotteluihin kaivattiin selkeämpää työnjakoa ja toimintamallia.

”Kyllä ne (neuvottelut) toteutuu, mutta just se, että siellä saatas oikeasti puhuttua, että mitä meiltä odotetaan”(T1)

Työnjaon sekavuuden lisäksi turhauttavaksi koettiin työn jatkuvat muutokset. Haastateltavat kokivat, etteivät toimintatavat ehdi vakiintua, koska muutoksia ja kehittämistä tapahtuu jatkuvasti. Turhauttavaksi koettiin se, että jotain toimintamallia oli kehitetty pitkään, mutta käytännön toteutus jää lyhyeksi. Haastavaksi koettiin myös uusien toimintamallien jatkuva kehittäminen. Haastateltavat kuvasivat esimerkiksi huomanneensa monia kehitettäviä asioita työssään, mutta he kokivat ettei kehittäminen kannata, koska toimintaa ollaan uudistamassa joka tapauksessa.

”Sit lähetään kehittää jotain uutta siihen ja sit se jää se vanha, hirveen turhauttava”(T1)

Haastateltavat pohtivat myös sitä, onko vastaanottoperhetoiminta vakiinnuttanut paikkaansa. Moni toi esiin törmänsensä edelleen vastakkainasetteluun laitospäivä- ja perhehoidon välillä. Moni oli havainnut myös epätietoisuutta siitä, mitä lyhytaikainen perhehoito on. Myös lyhytaikaisen perhehoidon työntekijöiden ja perhehoitajien roolien koettiin olevan epäselviä osalle avohuollon työntekijöistä. Tietämättömyyden arveltiin johtuvan sosiaalityöntekijöiden suuresta vaihtuvuudesta avohuollossa. Laitoshoidon ja perhehoidon vastakkainasettelun ajateltiin johtuvan siitä, etteivät perhehoitajat ole ammatti-ihmisiä, toisin kuin laitoksen työntekijät. Arviointityöhön liittyen koettiin, ettei perhehoitajien tekemiä arviointeja arvostettu samalla tavalla, kuin laitoksen ammatti-ihmisten arviointeja. Koettiin, että perhehoitajien ollessa maallikoita, ei heidän havaintojaan arvosteta samalla tavalla, kuin ammatti-ihmisten. Toisaalta haastateltavat toivat esiin sen olevan osaltaan

myös heidän vastuullaan työntekijöinä tuoda perhehoitajien havaintoja esiin oman työnsä rinnalla. Työntekijät kokivat, että osan perhehoitajien kanssa havaintojen työstäminen vie paljon aikaa ja toiset tarvitsevat enemmän työntekijän tukea havaintojen kirjaamisessa. Havaintojen kirjaaminen koettiin kuitenkin tärkeäksi osaksi työtä ja siksi siihen käytetään aikaa perhehoitajien kanssa tarvittaessa.

”Laitokseen vai perheeseen? Jotkut sosiaalityöntekijät ehkä ajattelee, että mieluummin laitokseen, kun siellä on sitä ammattihenkilöstöä ja sieltä saa kunnolliset arvioinnit ja siellä voi käydä tapaamassa lapsia joka päivä” (T3)

”Meidänkin työntekijät ovat vastuussa siitä että me tuodaan tätä meidän ammattitaitoa avohuoltoon, että he huomaavat, että tehdään yhdessä tätä työtä. Tavallaan sen meidänkin rooli ja näkemys on tärkeä, että perhehoitajat eivät jää sitten yksin” (T3)

6. Lapsen näkökulman toteutuminen

- Vahvuudet

Lapsen näkökulman koettiin tulevan hyvin esiin työskentelyssä. Etenkin perhehoitajan kautta lapsen näkökulman ajateltiin tulevan esiin luontevasti. Vahvuutena pidettiin sitä, että perhehoitajalle jää aikaa keskittyä lapseen, koska työntekijät ottavat vastaan vanhemmilta tulevan kuorman, mikä vapauttaa perhehoitajan keskittymään sijoitetun lapsen hoitamiseen. Myös perhehoitajan osallistumista neuvotteluun pidettiin tärkeänä juuri siksi, että hän tuo lapsen näkökulmaa esiin ja kertoo lapsen arjesta. Lapsen näkökulman huomioimisen koettiin olevan työryhmälle luontevaa ja sitä arvostetaan. Haastateltavat kokivat edustavansa lapsen näkökulmaa vahvasti työssään. Työskentelyssä lähdetään liikkeelle lapsesta, kun lapselle etsitään sopivaa vastaanottoperhettä, eikä toisinpäin.

”Mutta siis me ollaan ikään kuin se lasta edustava taho tässä ja kyllä tässä työryhmässä on tosi vahvasti se lapsen näkökulman arvostus korkealla, että me pidetään sitä tosi tärkeänä ja tuodaan sitä tosi paljon esille” (T4)

Lapsen näkyvyyden koettiin tulevan esiin myös työskentelyssä käytetyissä lomakkeissa ja työtavoissa. Havainnointilomake, jota perhehoitaja täyttää tekee lapsen arjen näkyväksi. Lomakkeessa on myös kohta, johon voidaan suoraan kirjoittaa lapsen ajatuksia ylös. Lapsen kuulumisia kirjataan viikoittain, tai jopa päivittäin asiakastietojärjestelmään. Lasta myös tavataan säännöllisesti, jolloin työntekijä kirjaa tapaamisesta omat havaintonsa ja keskustelut lapsen kanssa asiakastietojärjestelmään.

”Lapsi on kyllä fokuksessa, sen mä väittäisin” (T7)

- Kehittämistarpeet/ haasteet

Haasteellisena lapsen näkökulman toteutumisessa koettiin sen esiin tuominen työskentelyssä. Haastateltavat toivat esiin, että lapsen näkökulma saattaa jäädä vanhempien näkökulman varjoon avohuollon työntekijöille. Myös lapsen näkökulman huomioiminen päätöksenteossa mietitytti, koettiin, että vaikka tieto lapsesta siirtyisikin eteenpäin sosiaalityöntekijöille, ei tiedolla aina ollut vaikutusta päätöksenteossa. Huolta herätti myös se, jos avohuollon työntekijöillä ei ole aikaa lapsen tapaamisiin, eikä lapsi tule sosiaalityöntekijälle tutuksi. Tämän koettiin etäännyttävän sosiaalityöntekijää lapsen näkökulmasta ja muiden asioiden menevän usein lapsen näkökulman edelle. Haastateltavat toivat esiin lapsen näkökulman aiheuttavan joskus myös ristiriitoja avohuollon kanssa, mikäli avohuollossa vanhemman näkökulma on voimakkaana. Myös sijoitusprosessin aikataulun ja kiireen koettiin joskus menevän lapsen näkökulman edelle. Haastaviksi tilanteiksi koettiin myös sellaiset tapaukset, jolloin työntekijä ei juurikaan tavannut syystä tai toisesta lasta. Esimerkiksi joitain kouluikäisiä ei työntekijät juurikaan tavanneet, koska tapaamisia saattoi olla lapsen tai nuoren kotona, eikä työntekijän mukanaololle ollut tarvetta. Tällöin lapsen näkökulman esiin tuominen jäi paljon perhehoitajan vastuulle.

”Siitähän se tuleeekin joskus se ristitiira sitten avohuollon kanssa, koska siellä ne vanhemmat on niin voimakkaasti näkyvissä heille. Se voi olla, että sillä avohuollon vastuutyöntekijällä on se vanhempien näkökulma päällimmäisenä, että jos ei ole edes nähnyt sitä lasta niin se lapsihan ei tule sellaiseksi eläväksi silloin” (T1)

7.2 Eksote

1. Miten arvioiti- ja selvitystyötä tehdään

Eksotessa työskentely alkaa sijoitustarpeesta, jolloin avohuollon sosiaalityöntekijä on yhteydessä lyhytaikaiseen perhehoitoon ja lapselle etsitään sopiva perhe. Työskentelyn alussa pyritään pitämään aloitusneuvottelu avohuollon sosiaalityön ja lapsen läheisten kanssa, jossa sovitaan työskentelystä. Työskentelyn sisältö vaihtelee asiakaskohtaisesti ja se räätälöidään aina jokaisen asiakkaan kohdalla erikseen. Usein työskentelyn sisältö riippuu siitä, onko asiakas uusi lastensuojelulle vai ei. Myös avohuollon sosiaalityönteki-

jältä voi tulla toiveita työskentelyn sisällöstä aloitusneuvottelussa. Usein työskentelyn sisältöä räätälöidään vielä työskentelyn aikana, kun asiakkaan tarpeet tulevat näkyväksi työskentelyn aikana.

”Se riippuu ihan siitä, mikä meidän toimeksianto on, että minimissään meidän rooli on pelkästään perhehoitajien tukeminen, ja sit laajimmillaan se on työskentelyä vanhempien kanssa, lapsen kanssa, perhehoitajien kanssa” (T4)

Työskentelyyn kuuluu lapsen ja perheen tilanteen selvitystä. Lapselle ja vanhemmille järjestetään tapaamisia, tapaamisista sovitaan asiakaskohtaisesti. Tapaamisia voi esimerkiksi olla Kotitarulan tiloissa, lapsen kotona tai lyhytaikaisessa perheessä. Tavoitteena on, että lapsi ja vanhempi tapaavat sijoituksen aikana mahdollisimman paljon. Lapsia ja vanhempia tavataan myös erikseen ja heidän kanssaan työskennellään. Vanhemmille pidetään esimerkiksi vanhemmuuskeskusteluja. Työhön kuuluu oleellisesti myös lyhytaikaisten perheiden tukeminen. Lyhytaikaiset perhehoitajat täyttävät lapsesta sijoituksen aikana havainnointilomaketta. Lomake on Pelastakaa Lapset ry:n lomake, jota käytetään apuna havainnointitiedon kokoamisessa lapsesta. Lomakkeeseen koottaan tietoa lapsen arjesta perhehoitajan havainnointien pohjalta. Lomakkeet toimitetaan avohuollon sosiaalityöntekijälle Kotitarulan ohjaajan kautta. Kotitarulan työntekijät kirjaaavat työskentelyä Efficia-asiakastietojärjestelmään. Työhön kuuluu myös erilaisten käytännön asioiden hoitaminen ja puhelinpäivystys.

2. Miten työskentelyä ohjataan

Avohuollon sosiaalityöntekijä vastaa työskentelystä. Tarkemmin työnjaosta sovitaan neuvotteluissa. Kotitarulan työryhmällä on kerran viikossa tiimipalaverit, joissa käydään asiakasperheet ja asiakasasiat läpi ja pohditaan työskentelyn sisältöä työryhmän kesken. Jokaiselle perheelle on määrätty vastuuhjaaja, joka tekee työskentelysuunnitelmaa ja vastaa työskentelyn toteutumisesta. Vastuuhjaaja huolehtii työskentelyn sujuvuudesta, mutta työskentelyn sisällöistä ja työnjaosta sovitaan tiimipalavereissa. Työtä tehdään tiiminä, vastaava ohjaaja vastaa työskentelyn ohjaamisesta.

”Meillä on vastuuhjaaja, joka hoitaa tavallaan käytännön asioita ja katsoo, että on tarpeeksi niitä keskusteluja ja mitä on sovittu, mutta ei se ole mitenkään enemmän sen vastuuhjaajan asiakas kun jonkun toisen. Myö tiimissä käydään läpi ne mitä työskennellään ja kenenkin kanssa ja miten” (T4)

Eksoten alueella toimii moniammatillinen SAS ryhmä (selvitä, arvioi, sijoita), jota sosiaalityöntekijät voivat tarvittaessa hyödyntää työskentelyn ohjaamisessa. Työryhmä voi antaa suosituksia työskentelyyn. Sijaishuollon sosiaalityöntekijät ovat eri tiimissä. Heidän kanssaan Kotitarulan tiimi on yhteydessä tarpeen mukaan ja tapaa heitä säännöllisesti kahdesti vuodessa, jolloin käydään läpi yhteisiä asioita.

3. Työskentelyssä mukana olevat osapuolet sekä roolit ja työnjako

Kotitarulan ohjaajat työskentelevät lapsen ja perheen kanssa työskentelysuunnitelman mukaisesti. Lisäksi ohjaajien työhön kuuluu oleellisesti lyhytaikaisten perheiden tukeminen. Perhehoitajien rooli on hoitaa lapsen perushoito ja arki, lisäksi he täyttävät lapsesta havainnointilomaketta. Havainnointilomake toimii tukena havainnointitehtävässä. Lomake toimii pohjana havainnoinnille ja antaa viitteitä siitä, mitä asioita olisi hyvä havainnoida. Kotitarulan ohjaajat ovat perhehoitajiin säännöllisesti yhteydessä, joko puhelimitse tai kasvokkain. Perhehoitajien kanssa keskustellaan lapsen asioista ja häntä tuetaan lapsen hoidossa ja havainnointitehtävässä. Ohjaajat ovat tavoitettavissa päivystysaikaan, tarvittaessa tukea saa myös kriisitilanteissa sijoitukseen liittyen. Myös lapsen biologiset vanhemmat voivat soittaa päivystyspuhelimeen halutessaan.

*”Varmaan semmonen perussääntö on, että lapsen kanssa työskentely on meidän ohjaajien, että sosiaalityöntekijät tapaavat lasta, mutta semmonen intensiivisempi työskentely on meidän ohjaajien, sitten vanhemmuuskeskustelut on ollut se mikä tapahtuu, tai mitä me toteutetaan sit vanhempien kanssa tai sit perhetapaamiset”
(T1)*

Asiakkaan verkostojen kanssa tehdään myös yhteistyötä. Eksoten alueella käytetään paljon asiakkaan verkostoja hyödyksi työskentelyssä. Asiakkaan verkosto kootaan nopeasti tarvittaessa ja sitä hyödynnetään työskentelyssä. Yhteistyötä tehdään lapselle ja perheelle tärkeiden tahojen ja kontaktien kanssa, muun muassa koulut, päiväkodit ja neuvolat. Sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden rooli on hoitaa perheiden rekrytointi ja maksuasiat. He eivät osallistu arviointityöhön.

4. Työskentelyssä käytettävät menetelmät

Perhehoitajien havainnointityön tukena on käytössä Pelastakaa Lapset Ry:n havainnointilomake. Lomakkeen tarkoitus on olla tukena perhehoitajan havainnoinnissa. Muiden menetelmien osalta Eksotessa lähdetään liikkeelle asiakkaan ja perheen tarpeista, kun

työskentelyä suunnitellaan. Valmista työskentelypakettia ei ole, vaan työskentelyn sisältö mietitään aina asiakaskohtaisesti. Työskentelyssä hyödynnetään erilaisia menetelmiä tarpeen mukaan. Lasta ja vanhempia tavataan säännöllisesti, havainnoidaan vuorovaikutusta ja yhdessäoloa tai keskustellaan. Myös toiminnallisia menetelmiä voidaan hyödyntää tapaamisissa. Tapaamisten sisältö laaditaan aina asiakaskohtaisesti tiimin kesken.

”Me varmaan niistä menetelmistä ajatellaan niin, että ne on vaan työvälineitä, siitä ei voi tulla se itse tarkoitus. Että aina pitää miettiä, että mikä on se lastensuojelun tavoite” (T1)

5. Työskentelyn toimivuus

- Vahvuudet

Eksotessa työskentelyn vahvuutena nousi selkeästi työn joustavuus ja asiakaslähtöisyys. Haastateltavat kokivat, että työssä on pelivaraa käyttää luovuutta ja räätälöidä työskentely asiakkaiden tarpeiden mukaisesti. Haastateltavat kokivat heidän työnsä vastaavan hyvin sen tarvetta. Vahvuutena pidettiin toisaalta joustavuutta, mutta myös yhteistä punaista lankaa, mikä kaikilla työntekijöillä on työtä ohjaamassa. Asiakaslähtöisyyden koettiin myös nopeuttavan prosesseja, koska asiakaslähtöisyys koettiin olevan tuottavaksi ja tehokkaaksi tavaksi tehdä työtä. Tiimityön merkitys asiakastyön räätälöinnissä ja oman työn tukena koettiin tärkeäksi ja toimivaksi tavaksi tehdä työtä.

”Asiakkaan lähtökodista lähdetään tätä hommaa tekemään, niin se on varmaan se paras” (T3)

Haastateltavat kokivat yhteistyön avoimuuden sosiaalityön kanssa pääosin toimivaksi. Lyhytaikaisen perhehoidon ollessa uutta toimintaa, saattoi osa sosiaalityöntekijöistä suosia mieluummin laitoshoidon ja lyhytaikaisia perheitä piti markkinoida sosiaalityöntekijöille. Nykyisin lyhytaikainen perhehoito on kuitenkin saavuttanut paikkansa Eksoten alueella, eikä epätietoisuutta lyhytaikaisesta perhehoidosta juurikaan ole. Haastateltavat kertoivat, että sosiaalityöntekijät pitävät heihin hyvin yhteyttä ja heidät tavoitetaan aina tarvittaessa. Yhteistyö koettiin pääosin toimivaksi ja mutkattomaksi. Haastateltavat myös kokivat, että heidän mielipiteitä kuullaan ja heidän työtään arvostetaan.

”Kauhean toimivaa miusta meidän ja sosiaalityöntekijöitten välinen yhteistyö on kyllä myö heidät helposti tavoitetaan...” (T4)

”He kyllä kuuntee meidän mielipiteitä siitä perheen tilanteesta ja se on iso asia heille, että tehdään tätä työtä, kiitosta tulee” (T5)

Haastateltavat toivat myös esiin tyytyväisyytensä työn käytänteisiin ja perusteisiin. He kokivat työtapojen ja käytäntöjen olevan toimivia. Käytössä oleva havainnointilomake koettiin toimivaksi. Lomake oli aluksi koettu hieman hankalana, koska sama lomake sopii 0- 18 vuotiaille. Käytössä lomake oli kuitenkin koettu hyväksi ja toimivaksi tavaksi kerätä havainnointitietoa ja sen koettiin aktivoivan ja tukevan perhehoitajia hyvin havainnoinnissa. Myös kehittävä työote ja rohkeus tehdä asioita eritavalla tuotiin esiin vahvuuksina. Myös perhehoitajille annettava tuki koettiin onnistuneeksi ja tarpeelliseksi. Erilaisia tukitoimia perhehoitajille olivat muun muassa tuki sijoituksissa ja arjessa, virkistyspäivät sekä työnohjaus. Perhehoitajilta oli tullut positiivista palautetta työntekijöiden hyvästä tavoitettavuudesta ja siitä, että apua ja tukea saa, kun sitä tarvitsee. Perhehoitajat olivat myös kokeneet työntekijöille soittamisen helpoksi, ja tukea haettiin matalalla kynnyksellä. Haastateltavat kokivat, että perhehoitajat ovat jaksaneet työssään hyvin, eikä suurta vaihtuvuutta perhehoitajissa ole ollut. Perhehoitajien saamalla tuella koettiin olevan tärkeä osa myös sijoitusten onnistumisessa.

”Se kehittävä työote on kokoajan... Se että on rohkeus tehdä mitä tahansa” (T4)

”Se perhehoitajan tuki ja se, että niillä on se bäckuppi täällä, niin se on hirveen tärkeätä ja hyvää ja mä ajattelen, että sillä me ollaan varmaan saatu niitä perhehoitajia pysymäänkin täällä meidän ringissä” (T1)

- Kehittämistarpeet/ haasteet

Vaikka yhteistyö avohuollon sosiaalityöntekijöiden kanssa koettiin pääsääntöisesti toimivana, löytyi siitä myös joitain kehittämistarpeita. Haasteet yhteistyössä liittyivät pääosin tiedonkulkuun. Aina tiedonkulku ei toimi, ja tieto ei kulje avohuollosta lyhytaikaiseen perhehoitoon. Haasteellisena koettiin myös työskentely, joka ei ole yhteisesti jaettua, jolloin kaikkien osapuolten roolit eivät ole selkeitä, tai yhteisiä neuvotteluita ei järjestetä. Myös se koettiin haasteellisena, jos neuvotteluita ei pidetä tarpeeksi usein. Etenkin sijoitusten pidentyessä koettiin, että neuvotteluväli karkaa helposti liian pitkäksi. Toiminnan ollessa lyhytaikaista, koettiin säännölliset neuvottelut tarpeelliseksi. Neuvottelut koettiin tärkeäksi myös työnjaon sopimisen ja selkeyden kannalta, jos asiakkaan kanssa työskentelee useita eri tahoja.

”No mie ehkä sanosin siihen yhteistyöhön silleen et sekin on vaihtelevaa, että välillä toimii tosi hyvin ja välillä olisi vähän parantamisen varaa, et kyllä se pääsääntöisesti kuitenkin toimii” (T2)

Haastaviksi kohdiksi koettiin asiakkuuden nivelvaiheet, kun asiakkaan kanssa työskentelee samanaikaisesti useampi taho, esimerkiksi perhetyötä perheeseen samalla, kun lapsi on sijoitettuna lyhytaikaisessa perhehoidossa. Haastavaksi näissä kohdissa koettiin työskentelystä sopiminen ja työn organisointi, mikäli yhteistä neuvottelua ei ole järjestetty. Työskentelyn roolit saattoivat olla näissä kohdissa epäselviä, eikä kokonaisuus ole välttämättä kenenkään hallussa. Lyhytaikaisen perhehoidon alkuvaiheessa oli koettu joi-tain haasteita perhehoidon ja laitoshoidon ensisijaisuuden välillä. Laitoshoittoon tottuneet sosiaalityöntekijät saattoivat epäröidä sijoittamista lyhytaikaisiin perheisiin. Sosiaalityöntekijät saattoivat kokea laitoshoidon turvallisemmaksi ja tutuksi, koska siellä työskentelee koulutetut työntekijät, jotka ovat kokoajan paikalla. Tällä hetkellä lyhytaikaisen perhehoidon koettiin kuitenkin ajaneen itsensä hyvin sisään, eikä enää vertailua laitoshoidon kanssa esiinny. Eksotessa kehittävä työote on kokoajan läsnä. Tällä hetkellä työssä kehitetään nuorten sijoittamista lyhytaikaiseen perhehoitoon, koska tarve nuorten sijoituspaikoille perheissä on kasvanut. Haasteena koettiin osaltaan myös Eksoten laaja alue, pitkät välimatkat perheiden välillä vievät työaikaa ja asettavat haasteita lasten kuljetukselle tai koulunkäynnille. Näihin haasteisiin oli kuitenkin löydetty erilaisia ratkaisuja, esimerkiksi kuljettamalla vanhempia, ettei lasten tarvitse istua autossa pitkiä aikoja tai tekemällä erityisjärjestelyjä lapsen koulunkäyntiin.

”Silloin kun aloitettiin, tuli varmaan vähän semmoinen olo, että ajateltiin kun tänne Tarulantupaan tulee lapset, niin se on helppoa, kun on ohjaajat kokoajan paikalla ja tiedetään miten se systeemi toimii. Ja tulikin uusi juttu” (T5)

6. Lapsen näkökulman toteutuminen

- Vahvuudet

Haastateltavat toivat esille sen, että he saavat lapsen äänen esiin hyvin työskentelyllään. Lapsen näkökulma on keskiössä työskentelyssä ja työntekijät huolehtivat sen esiin tuomisesta, työntekijät kokivat lapsen äänen esiintuomisen olevan heidän vastuullaan, koska he tapaavat ja kuulevat lasta säännöllisesti. Myös neuvotteluissa työntekijä toimii lapsen äänenä. Lapsi otetaan mukaan työskentelyyn iästä riippumatta, myös pieniä vauvoja tavataan ja lapsen kuulumisista ollaan tietoisia kaiken aikaa.

"Kyllä se varmaan kaikessa meidän kirjauksessa ja kaikessa se lapsi on kokoajan esillä ja keskiössä" (T5)

Lapsen näkökulman koettiin tulevan lyhytaikaisessa perhehoidossa hyvin esille, koska lapsi on erillään vanhemmistaan. Usein muut tahot näkevät lapsen samana pakettina vanhempiensa kanssa, mutta kun lasta tavataan yksin ja hän on erillään vanhemmistaan, koettiin lapsen näkökulman pääsevän paremmin esiin. Myös se koettiin lapsen kannalta hyväksi, että perhehoitajan aika on käytettävissä lapsen hoitoon. Työntekijät huolehtivat vanhempien kanssa työskentelyn, jolloin lyhytaikaisen perhehoitajan aika vapautuu lapsen hoitoon, eikä hänen tarvitse kantaa huolta vanhempien asioista. Lapsen näkökulmaa mietitään jo lapsen sijoitusvaiheessa. Lapselle pyritään etsimään sopiva perhe, joka vastaa lapsen tarpeisiin parhaiten. Työntekijät myös huolehtivat, että laitokseen syystä tai toisesta sijoitetut lapset siirretään perheisiin, mikäli sopiva perhe löytyy.

"Se on kaikista tärkeä, että se perhehoitaja hoitaa sen arjen ja kaiken, että se lapsi tulee hyvin hoidetuksi" (T1)

"Kun myö otetaan se vanhemmilta tuleva kuorma, minkä vanhemmat aika usein mielellään kippaisi sinne perhehoitajille, niin se jää se aika sille lapselle, perhehoitajan aika, kun sen ei tarvii niitä vanhempien probleemia" (T2)

- Kehittämistarpeet/ haasteet

Lapsen näkökulman huomioiminen koettiin myös haasteelliseksi. Eksotessa oli havahduttu pohtimaan asiaa sen myötä, kun nuorten sijoitukset tulivat ajankohtaisiksi. Lapsen näkökulman muistaminen ja mielessä pitäminen työskentelyssä koettiin tärkeänä ja lapsen aseman muistaminen ja tiedostaminen tärkeänä osana prosessia. Haasteelliseksi koettiin myös useiden toimijoiden määrä työskentelyssä, jolloin lapsen näkökulma hukkuu helposti muiden näkökulmien alle. Luottamuksen luominen lapseen ja vanhempiin tuotiin esiin tärkeänä osana työskentelyä.

"Tässä on vaara että se hukkuu, kun on toimijoita kuitenkin enemmän. Kun sen vaaran tiedostaa, se pitää muistaa koko aika pitää mielessä" (T1)

7.3 Alueiden vertailu

1. Miten arviointi- ja selvitystyötä tehdään?

Helsingin ja Eksoten työskentelytavoista löytyi paljon yhtäläisyyksiä, mutta myös eroja. Molemmilla alueilla työskentely käynnistyy samalla tavalla. Avohuollon sosiaalityöntekijä ottaa yhteyttä ja kertoo lapsen sijoitustarpeesta, jolloin lyhytaikaisen perhehoidon yksikkö etsii lapselle sopivan perheen. Molemmilla alueilla sijoituksen aikaisesta työskentelystä sovitaan yhdessä avohuollon sosiaalityöntekijän kanssa aloitusneuvottelussa.

Molemmilla on perhehoitajien käytössä havainnointilomakkeet. Helsingissä lomakkeita on erilaisia lapsen iästä riippuen. Eksotessa on käytössä Pelastakaa Lapsen ry:n havainnointilomake, joka on tarkoitettu kaiken ikäisille lapsille ja nuorille. Molemmilla alueilla lyhytaikaisen perhehoidon työntekijät tukevat perhehoitajia työssään. Perhehoitajan tukeminen havainnoinnissa on yksi osa työtä. Helsingissä perhehoitajan tekemistä havainnoista kootaan yhteenveto, jonka lyhytaikaisen perhehoidon työntekijä kokoaa yhdessä perhehoitajan kanssa ja tekee tarvittaessa myös työntekijän yhteenveton sijoituksesta. Työntekijän yhteenveto tehdään pidemmistä sijoituksista, perhehoitajan havainnoinnit tehdään lyhemmistäkin sijoituksista. Eksotessa perhehoitaja täyttää havainnointilomaketta, lyhytaikaisen perhehoidon työntekijä tukee häntä tässä tehtävässä. Eksotessa havainnointilomakkeet menevät sosiaalityöntekijälle, kun lyhytaikaisen perhehoidon työntekijä on katsonut ne läpi.

Havainnoinnin lisäksi molemmilla alueilla työntekijät ovat tiiviisti yhteydessä perhehoitajaan, joko puhelimitse tai kasvotusten. Lapsen kuulumisia kysellään sijoituksen aikana ja ne kirjataan Effica-tietojärjestelmään. Molemmilla alueilla lapsen ja vanhempien yhteydenpidon järjestäminen kuuluu työhön. Molemmilla tapaamisia järjestetään asiakkaasta riippuen, tapaamisia voi olla lyhytaikaisen perhehoidon yksikössä, perhehoitajan kotona, lapsen kotona tai sovitusti muualla. Työntekijät ovat tapaamisissa mukana asiakkuudesta riippuen. Helsingissä vanhempia ei tavata säännöllisesti sijoituksen aikana, ellei lapsella ja vanhemmalla ole tapaamisia, joissa työntekijä on mukana. Lasta tavataan lyhytaikaisessa perheessä sijoituksen aikana. Eksotessa vanhemmille järjestetään vanhemmuuskeskusteluja ja lasta käydään tapaamassa lyhytaikaisessa perheessä.

2. Miten työskentelyä ohjataan

Työskentelyä ohjaa molemmilla alueilla avohuollon sosiaalityöntekijä, jonka kanssa työskentelystä sovitaan asiakasneuvotteluissa. Helsingissä lyhytaikaisen perhehoidon työryhmä kokoontuu kerran viikossa tiimipalaveriin, joissa akuutit asiakasasiat käsitellään yhdessä. Tiimipalaverissa käsitellään yleensä haasteellisimmat asiakastapaukset, joihin halutaan koko työryhmän ja esimiesten näkökulmaa. Työryhmä on jaettu lisäksi neljän hengen lohkoihin, joissa asiakasasioita voidaan pohtia pienemmällä kokoonpanolla. Jokaisessa lohossa on yksi sosiaalityöntekijä ja kolme ohjaaja. Jokaisella perhehoitajalla on vastuutyöntekijä ja työpari, jotka työskentelevät perheeseen sijoitetun lapsen asioissa. Työskentely on vastuutyöntekijän vastuulla ja työpari on siinä tukena. Myös Eksotessa lyhytaikaisen perhehoidon tiimi kokoontuu myös kerran viikossa tiimipalaveriin, joissa asiakasasiat käsitellään vastaavan ohjaajan ja työryhmän kanssa. Sijoitetulla lapsella on aina nimetty vastuutyöntekijä, joka vastaa työskentelysuunnitelman laatimisesta. Tiimipalaverissa jaetaan työnjako koko tiimin kesken, kaikki työskentelevät kaikkien asiakkaiden kanssa ja tiimipalaverissa sovitaan tarkempi työnjako. Eksotessa sijaishuollon sosiaalityöntekijät ovat eri tiimissä, heidän kanssaan työryhmä kokoontuu kahdesti vuodessa ja ovat muutoin puhelimitse yhteydessä.

Molemmilla alueilla työryhmä kokoontuu säännöllisesti, erona työskentelyssä on se, että Helsingissä työparit sopivat työskentelystä ja siihen saa tarvittaessa tiimin tai lohkon tuen. Eksotessa taas koko työryhmä miettii työskentelyn sisältöä ja jakaa työskentelyä asiakkaiden kanssa koko työryhmän kesken. Vastuuohjaaja huolehtii työskentelysuunnitelman toteutumisesta.

3. Osapuolet, roolit ja työnjako

Avohuollon sosiaalityöntekijän rooli on molemmilla alueilla asiakasprosessin ohjaus ja päätöksenteko. Lyhytaikaisen perhehoidon työntekijöiden roolit ovat molemmilla alueilla samankaltaiset. Molemmilla alueilla yhteistyötä tehdään lapsen ja perheen verkoston kanssa. Työskentelyn osapuolet vaihtelevat asiakkuuksien mukaan. Aina työskentelyssä on kuitenkin mukana lyhytaikaisen perhehoidon työntekijän lisäksi lapsi ja hänen läheiset, perhehoitaja ja avohuollon sosiaalityöntekijä. Asiakkaan tarpeista riippuen yhteistyötä tehdään monien tahojen kanssa, kuten esimerkiksi lapsen koulun, terveydenhuollon tai vanhemman hoitokontaktin kanssa. Helsingissä lyhytaikaisen perhehoidon tiimiin

kuuluu myös psykologi, joka työskentelee tarvittaessa lapsen kanssa. Helsingissä sosiaalityöntekijät ovat osa tiimiä, ja heille kuuluu arviointityön lisäksi muun muassa perheiden koulutus ja rekrytointi. Eksotessa sosiaalityöntekijät ovat eri tiimissä, eivätkä osallistu arviointityöhön. Heidän tehtäviään ovat muun muassa perheiden rekrytointi ja maksuasioiden hoito.

Sekä Helsingissä että Eksotessa työntekijöiden rooli on arviointi- ja selvitystyössä lapsen tilanteen kartoittaminen. Tärkeänä osana tätä työtä on lapsen havainnointi perhehoitossa, jota tehdään lyhytaikaisen perhehoitajan kanssa yhteistyössä. Lisäksi lapselle ja vanhemmille järjestetään tapaamisia ja lasta ja vanhempaa tavataan yhdessä ja erikseen. Eksotessa vanhempia tavataan säännöllisesti vanhemmuuskeskusteluissa, Helsingissä vanhempia tavataan harvemmin ilman lapsia. Isona osana työtä molemmilla alueilla on perhehoitajien tukeminen, joka nousi haastatteluissa selkeästi. Perhehoitajan rooli taas on selkeästi lapsen hoito ja havainnointi ja arjen asioiden hoitaminen.

4. Työskentelyssä käytettävät menetelmät

Molemmilla alueilla perhehoitajan havainnointityön tueksi on otettu käyttöön havainnointilomake. Lomake toimii perhehoitajan tukena havainnoinnissa ja antaa viitteitä siihen, mitä havainnoida ja mihin kiinnittää huomiota. Lomakkeen työstämiseen on alueilla erilaiset tavat. Molemmilla alueilla ollaan perhehoitajiin tiiviisti yhteydessä ja tuetaan havainnoinnissa. Helsingissä työntekijä kokoaa yhteenvedon lomakkeen pohjalta. Helsingissä havainnointilomakkeita käydään joskus myös vanhempien kanssa läpi. Eksotessa lomake toimitetaan sosiaalityöntekijälle, kun lyhytaikaisen perhehoidon työntekijä on katsonut sen läpi. Molemmilla alueilla työskentelyä kirjataan säännöllisesti Effica-tietojärjestelmään.

Molemmilla alueilla menetelmiä käytetään vaihtelevasti. Helsingissä MIM-vuorovaikutusarvio on käytössä työskentelyssä tarvittaessa. Ennen Helsingissä tehtiin myös laajempia Lapsen elämäntilanteen kartoituksia, joita nykyisin tehdään harvemmin. Eksotessa menetelmiä hyödynnetään työssä tarvittaessa, mutta jokaiselle asiakkaalle räätälöidään omanlainen työskentely. Vanhemmuuskeskusteluja ja lapsen tapaamisia käytetään Eksotessa paljon työskentelyssä, etenkin lapsen tapaamisissa hyödynnetään usein toiminnallisia menetelmiä. Molemmilla alueilla työskentelyn sisältö muovautuu aina asiakaskohtaisesti.

5. Työskentelyn toimivuus

- Vahvuudet

Alueilta löytyi paljon yhtäläisyyksiä, kun keskusteltiin työskentelyn toimivuudesta. Samankaltaisia vahvuuksia nousi esiin molemmilta alueilta. Molempien alueiden työ vaikuttaa vastaavan sen tarpeeseen ja se tuli esiin myös työntekijöiden puheessa. Yhteiseksi vahvuudeksi molemmilla alueilla nousi myös tiimityön merkitys ja työryhmän tuki. Tiimin tuki koettiin arvokkaaksi ja tärkeäksi. Helsingissä myös parityö koettiin toimivana. Molemmilta alueilta nostettiin toimivaksi havainnointilomakkeet perhehoitajan havainnointityön tukena. Lomakkeet koettiin hyväksi ja toimivaksi keinoksi kerätä havainnointitietoa ja niiden koettiin tukevan hyvin perhehoitajaa havainnointitehtävässä. Eksotessa koettiin, että myös muut työkäytännöt ovat toimivia. Myös työn joustavuutta ja asiakaslähtöisyyttä arvostettiin. Helsingissä arvostettiin perhehoitajien tekemiä havainnoiteja ja ne koettiin kattaviksi ja informatiivisiksi. Molemmilla alueilla koettiin, että työllä saadaan kerättyä paljon tietoa ja työn vastaavan sen tarpeeseen osana lapsen tilanteen arviointi- ja selvitystyötä.

Toimivaa työskentelysuhdetta avohuollon sosiaalityöntekijöihin arvostettiin. Sosiaalityöntekijöiden tavoitettavuutta ja yhteistyötä avohuollon kanssa pidettiin tärkeänä molemmilla alueilla. Helsingistä tämä toteutuu harvemmin ja yhteistyö avohuoltoon koettiin vaihtelevaksi ja ajoittain haastavaksi. Eksotessa koettiin, että yhteistyö avohuollon kanssa toimii pääsääntöisesti hyvin. Haastateltavat kertoivat tavoittavansa sosiaalityöntekijät hyvin ja he kokivat yhteistyön toimivaksi. He kokivat myös, että heitä kuunnellaan lapsen asioissa ja työtä tehdään yhteistyössä.

- Kehittämistarpeet

Molemmilta alueilta nousi esiin myös kehittämistarpeita ja työn haasteita. Yhteiseksi haasteeksi koettiin se, jos yhteistyö avohuollon sosiaalityöhön ei toimi. Eksotessa yhteistyö koettiin pääosin toimivaksi, mutta välillä ongelmia on ollut tiedonkulussa. Haasteeksi Eksotessa koettiin myös sijoitusten venyminen, jolloin neuvotteluvälit pitenevät. Helsingissä ongelmia yhteistyön toimivuudessa oli enemmän. Haastateltavat kertoivat yhteistyön olevan vaihtelevaa. Huonoimmillaan sosiaalityöntekijöitä ei saada kiinni lainkaan, vaikka asia olisi tärkeää. Haasteita on ollut myös neuvotteluiden toteutumisessa.

Helsingissä myös työnjako avohuollon sosiaalityöntekijöiden kanssa aiheutti haasteita. Haastateltavat kokivat vanhempien jäävän monesti tyhjän päälle, kun kukaan ei työskentele heidän kanssaan. Haastateltavat pohtivat, kuuluuko työ avohuollon sosiaalityöntekijälle, vai heille. Helsingissä kuitenkin ymmärrettiin avohuollon tilanne ja sosiaalityöntekijöiden työpaineet. Tähän kaivattiin ratkaisua ylemmältä taholta. Myös Eksotessa tuotiin esiin työnjaon haasteita. Eksotessa ongelmat liittyivät usein asiakasprosessien nivelvaiheisiin, kun useat tahot työskentelevät päällekkäin ja samanaikaisesti.

Molemmilla alueilla on ollut haasteita liittyen lyhytaikaisen perhehoidon ja laitoshoidon vastakkainasetteluun. Epätietoisuutta siitä, mitä lyhytaikainen perhehoito on, on ollut molemmilla alueilla. Eksotessa epätietoisuutta esiintyi toiminnan alkaessa. Helsingissä epätietoisuutta kerrottiin olevan edelleenkin, minkä arveltiin johtuvan avohuollon sosiaalityöntekijöiden suuresta vaihtuvuudesta. Haastateltavat kertoivat törmänneensä laitoshoidon ja perhehoidon vastakkainasetteluun. Sosiaalityöntekijät ovat sijoittaneet lapsen lyhytaikaisen perheen sijasta mieluummin laitokseen. Laitoksen etuna on ajateltu olevan koulutetun henkilökunnan, joka tekee laadukasta arviointia lapsen tilanteesta. Perhehoitajien on ajateltu olevan maallikoita, kun taas laitoksessa on koulutettuja työntekijöitä. Molemmilla alueilla haastateltavat toivat esiin kokevansa perhehoitajien arvioinnit arvokkaiksi ja kokivat perhehoidon olevan lapsen kannalta laitoshoidoa parempi ratkaisu.

Haasteena tuli esiin myös perhehoitajan roolin epäselvyys avohuollon sosiaalityöntekijälle. Joskus perhehoitajan rooli on ollut epäselvä, ja hänet on rinnastettu työntekijäksi. Sosiaalityöntekijät ovat olleet yhteydessä suoraan perhehoitajiin, jolloin tieto ei ole mennyt lyhytaikaisen perhehoidon työntekijöille asti. Helsingissä tuotiin enemmän esiin tilanteita, jolloin sosiaalityöntekijä on ajatellut perhehoitajan ikään kuin työntekijänä tai rinnastanut perhehoitajan kodin laitokseen, jonne voi mennä vapaammin. Eksotessa tieto ei aina ollut kulkeutunut työntekijöille asti sosiaalityöntekijöiltä, jos sosiaalityöntekijä oli ollut yhteydessä vain perhehoitajaan. Helsingin haastatteluissa haasteeksi kuvattiin työn jatkuvat muutokset, joiden koettiin häiritsevän työtä. Jatkuvat muutokset koettiin turhauttaviksi ja ne aiheuttavat hämmennystä ja epätietoisuutta työntekijöissä.

6. Lapsen näkökulman toteutuminen

- Vahvuudet

Molemmilla alueilla lapsen näkökulman koettiin tulevan työskentelyssä vahvasti esiin. Molempien työskentelyssä lähdetään liikkeelle lapsen tarpeista. Kun sijoitustarve tulee, lapselle etsitään sopiva perhe. Myös perhehoitajalla koettiin olevan vahva rooli lapsen näkökulman esiin tuomisessa. Haastatteluissa tuotiin esiin työnjaon merkitys lapsen edun toteutumisessa. Kun lyhytaikaisen perhehoidon työntekijät hoitavat vanhempien asioita, vapauttaa se perhehoitajan lapsen hoitamiseen. Kun vanhemmilta tuleva taakka menee työntekijöille, pääsee lapsen näkökulma paremmin esiin perheessä, kun perhehoitaja voi keskittyä lapsen hoitoon ja arkeen vanhempien ongelmien sijaan.

Myös lapsen näkyvyys työssä koettiin hyvänä. Lasta tavataan säännöllisesti ja häntä kuullaan. Helsingissä havainnointilomakkeen koettiin olevan iso osa lapsen näkökulman huomioimisesta, lomakkeessa keskitytään pääasiassa lapseen. Eksotessa arvostettiin sitä, että lapsi otetaan työskentelyyn mukaan iästä huolimatta. Molemmista haastatteluista nousi esiin lapsen näkökulman arvostus työssä ja työntekijät kokivat olevansa vastuussa lapsen äänen ja näkökulman esiintuomisesta.

- Kehittämistarpeet

Molemmilla alueilla tiedostettiin haasteita ja kehittämistarpeita lapsen näkökulma toteutumisessa. Helsingissä haasteena oli lapsen näkökulma esiin tuominen niin, että se huomioidaan työskentelyssä ja päätöksenteossa. Haastateltavat toivat esiin huolen siitä, vaikka lapsen näkökulma tuotaisiin esiin, sitä ei välttämättä huomioida päätöksenteossa syystä tai toisesta. Helsingissä huolta herätti myös se, ettei sosiaalityöntekijöillä ole aikaa tavata lasta, mikä aiheuttaa sen, että usein vanhempien näkökulma on avohuollossa lapsen näkökulmaa vahvempana. Eksotessa lapsen näkökulman haasteena koettiin useiden toimijoiden määrä. Mikäli lapsen näkökulmaa ei tiedosta, voi lapsen näkökulman hukkaa ja unohtua työskentelyssä.

7.4 Teemojen ulkopuoliset asiat

Aineistosta nousi myös joitain teemojen ulkopuolisia asioita, joita ajattelen, että on hyvä tuoda esiin. Etenkin Helsingin aineistosta nousi vahvasti asioita, joita haluttiin nostaa osaksi isompaa keskustelua. Asiat koskivat ristiriitaisuuksia liittyen rooleihin ja työnjakkoon, joihin kaivattiin linjauksia ylemmiltä tahoilta. Eksoten aineistosta esiin nousseet asiat olivat enemmän positiivisia asioita koskien tyytyväisyyttä työn järjestelyyn ja lyhytaikaisiin perheisiin. Käyn seuraavaksi molempien alueiden ulkopuoliset teemat läpi lyhyesti omissa kappaleissaan.

- Helsinki

Helsingissä keskustelua aiheutti monet työnjaolliset asiat, jotka aiheuttivat epäselvyyttä ja hämmennystä niin haastateltavissa, kuin heidän mukaansa myös yhteistyökumppaneissa. Perhehoitajan rooli suhteessa työntekijän rooliin aiheutti joissain haastateltavissa hämmennystä, erityisesti liittyen yhteiseen havainnointiin, jota perhehoitajan kanssa tehtiin. Havainnointilomakkeen kautta perhehoitaja tuottaa omaa tekstiään lapsesta arjessa, jota työstetään eteenpäin yhdessä työntekijän kanssa. Haasteellisiksi kohdiksi koettiin ne kohdat, jolloin työntekijä ei tapaa lasta usein, esimerkiksi ajanpuutteen vuoksi tai muista syistä ja lapsen näkökulma jää vain perhehoitajan vastuulle. Osa työntekijöistä kokivat haastavaksi kirjoittaa omaa arviota vain toisen ihmisen kertoman perusteella. Arviointityössä toivottiin, ettei arviointi perustu pelkkiin perhehoitajan havainnoiteihin. Myös työntekijän ja perhehoitajan näkemysten erottaminen koettiin osaltaan haastavaksi. Lapsen havainnointi työstetään yhdessä keskustellen perhehoitajan kanssa, ja lopputuote on yhteisen keskustelun, perhehoitajan havainnointien ja työntekijän työskentelyn tuote. Näiden erottaminen voi olla hankalaa, kun asetetaan arvioinnille painoarvoa päätöksenteossa.

Osa haastateltavista kaipasi enemmän vanhempien kanssa tehtävää työtä, vanhempien koettiin jäävän välillä työskentelyn ulkopuolelle, ja koettiin, että vanhempien tukeminen sopisi lyhytaikaisen perhehoidon työntekijän rooliin. Osa haastateltavista toivoi, että aiemmin kehitetty Lapsen elämäntilanteen kartoitus, LEK, tuotaisiin takaisin osaksi työtä. Sillä koettiin olevan suuri merkitys työskentelyssä vanhemmille ja sillä saatiin paljon tietoa perheestä. Toisaalta tiedostettiin, ettei aika riittänyt LEKin tekemiseen. Kun sitä toteutettiin aiemmin, oli linjattu, että avohuollon sosiaalityöntekijä tulee työpariksi sitä toteuttamaan yhdessä lyhytaikaisen perhehoidon työntekijän kanssa. Tämä ei kuitenkaan

toteutunut ajanpuutteen vuoksi, ja LEKin toteutus jäi usein puolitiehen. Haastateltavat myös pohtivat, että lapsen kiireellinen sijoitus ei ollut paras ajankohta suurelle elämäntilanteenkartoitukselle, vaan enemmän olisi tarvetta vanhempien tukemiselle kriisitilanteessa. Tarve siis vanhempien kanssa tehtävälle työlle nähtiin suurena, mutta työnjaolliset seikat ja työskentelyn sisältö mietityttivät haastateltavia.

Avohuollon sosiaalityöntekijöiden rooli ja työnjako heidän kanssaan aiheutti voimakasta keskustelua haastateltavissa. Vanhempien nähtiin selvästi jäävän usein työskentelyn ulkopuolelle ja tarvetta vanhempien kanssa tehtävään työhön nähtiin selvästi, mutta keskustelua aiheutti se, kenelle tehtävä työ kuuluu. Osa haastateltavista koki, että vanhempien kanssa tehtävä työ sopisi hyvin omaan työnkuvaan, ja siihen löytyisi työstä myös luonnollisia kohtia. Ristiriitaisuutta haastateltavissa aiheutti se, ettei omalla toiminnalla sekoita avohuollon työskentelyä tai astu heidän varpailleen.

Myös muissa asioissa oli ollut ristiriitaisuuksia avohuollon kanssa. Avohuollossa ja perhehoidossa saattoi olla erilaiset näkemykset lapsen ja perheen tilanteesta, tai lyhytaikaisen perhehoidon osapuolten roolit eivät olleet selkeät avohuoltoon. Koettiin, että lyhytaikainen perhehoito ajateltiin vain sijoituksen järjestäjänä, eikä niin yhteistyökumppanina. Perhehoidossa sijoituksen ajatellaan taas olevan usein lapselle myös kuntouttava elementti, ei vain pelkkä interventio perheen tilanteeseen. Haastateltavat kuvasivat tilanteita, jolloin lapsi oli kotiutunut, vaikka lyhytaikaisessa perhehoidossa huolenaiheet olivat suuret. Yhteisen keskusteluväylän ja näkökulman löytäminen koettiin välillä haastavaksi. Syyksi tähän kuvattiin sosiaalityöntekijöiden ajanpuute tavata lapsia tai vanhempia tarpeeksi, jolloin heidän näkökulmat eivät muodostuneet avohuoltoon yhtä vahvana, kuin lyhytaikaiseen perhehoitoon. Myös jatkuvuutta perheille kaivattiin. Tiedon siirtäminen perhehoidosta eteenpäin koettiin tärkeäksi ja työskentelyn pitäminen vanhemmille läpinäkyvänä pidettiin myös oleellisena.

- Eksote

Eksotessa koettiin, että työn kehittämisessä ja työn järjestelyssä kuullaan työntekijöiden mielipiteitä. Työtä oli linjattu siten, ettei lyhytaikainen perhehoito enää työskentele lapsen ja perheen kanssa, kun lapsi on muuttanut lyhytaikaisesta perheestä pois. Aiemmin lyhytaikaisen perhehoidon työntekijät olivat jatkaneet työskentelyä perheen kanssa pidempään. Haastateltavien mukaan tämä oli helpottanut paljon työn taakkaa ja aikaa oli vapautunut sijoituksen aikaiselle työskentelylle, joka koettiin työryhmän tärkeimmäksi

työksi. Toisaalta tiedostettiin, että työntekijöiden vaihtuminen on asiakkaalle haastavaa, ja työskentely haluttiin siirtää eteenpäin mahdollisimman hallitusti, usein esimerkiksi perhetyön kanssa tehdäänkin muutamia kotikäyntejä yhdessä, jotta tieto siirtyy eteenpäin. Toimiva suhde sijoituksen aikana vanhempiin ja lapseen koettiin tärkeäksi elementiksi työskentelyn toimivuuden kannalta, sen myös koettiin edesauttavan sijoituksen kuntouttavaa elementtiä. Vaikka toimivaa suhdetta arvostettiin ja asiakkaan kannalta työntekijöiden vaihtuvuus on haastavaa, koettiin silti tarpeelliseksi rajata työ vain sijoituksen ajalle, jotta aikaa työlle on riittävästi.

Haastateltavat toivat esiin perhehoidon toimivuutta, etenkin lyhytaikaisten perhehoitajien suhtautuminen ja avoimuus oli yllättänyt työntekijät positiivisesti. Haastateltavat kuvasivat lyhytaikaisten perhehoitajien olevan ennakkoluulottomia ja ihmisten kyky vastaanottaa lapsia kriisitilanteista oli ollut positiivinen yllätys. Myös vanhempien suhtautuminen oman lapsen perhesijoitukseen oli ollut positiivinen, toisin kuin ennakkoon oli ajateltu. Haastateltavat kuvasivat, että etenkin nuorten perhesijoituksiin he olivat suhtautuneet pienellä varauksella, mutta käytäntö oli osoittanut ennakkoluulot vääriksi. Kaiken kaikkiaan perhehoito koettiin laitoshoidon paremmaksi vaihtoehdoksi ja monissa sijoituksissa oli huomattu perheolosuhteiden positiiviset vaikutukset lapseen.

8 Johtopäätökset

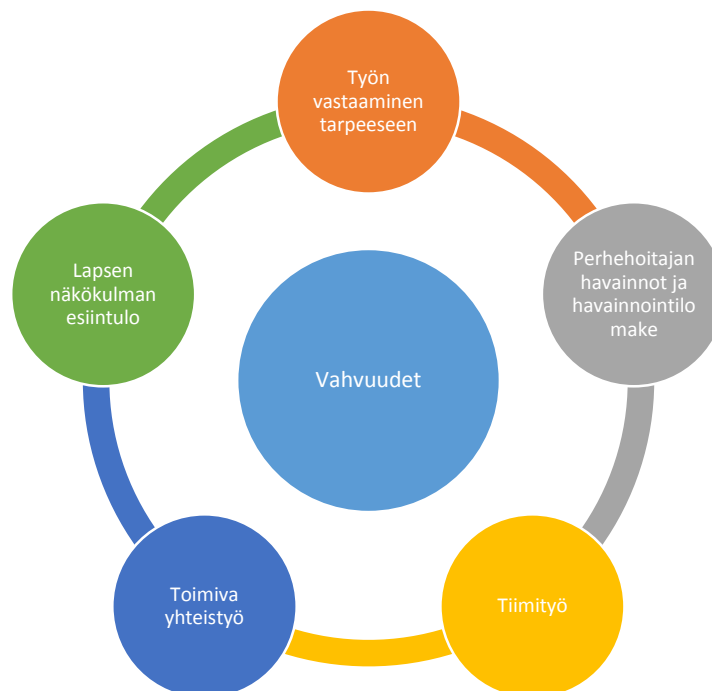
Opinnäytetyössä halusin selvittää arviointi- ja selvitystyön sekä lapsen näkökulman toteutumista lyhytaikaisessa perhehoidossa. Mielestäni sain aineistosta kattavasti vastauksia tähän sekä opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä haluttiin selvittää työn perusteita ja sitä, miten työtä tarkasteltavilla alueilla tehdään. Vastaukset tähän kysymykseen tulivat esiin tuloksissa (luku 7) ja alueiden profiileissa (luku 3 ja taulukko 1). Toinen tutkimuskysymys liittyi työn vahvuuksiin ja kehittämistarpeisiin sekä lapsen näkökulman toteutumiseen. Kolmannella tutkimuskysymyksellä pyrittiin kartoittamaan alueiden välisiä eroja. Toinen ja kolmas tutkimuskysymys olivat opinnäytetyön kehittämistyön kannalta tärkeimmät, joten näihin kysymyksiin on painotettu myös johtopäätöksissä. Tekstistä on työlästä poimia keskeisiä asioita, joten kokosin tulokset tiivistetyksi vielä kolmeen eri kuvioon. Kuvioissa on kuvattu aineistosta esiin nousseet vahvuudet ja kehittämistarpeet sekä alueiden väliset erot. Kuvioihin 1. ja 2. on tiivistetty molempien alueiden aineistoista esiin nousseet yhtäläisyydet, jotka toistuivat molempien alueiden haastatteluissa. Ensimmäiseen kuvioon on koottu alueiden

vahvuudet ja toiseen kehittämistarpeet. Alueiden välisiä eroja pohditaan tämän osion viimeisessä kappaleessa ja tuodaan esiin tiivistetysti kuviossa 3.

8.1 Vahvuudet työskentelyssä

Ensimmäiseen kuvioon (kuvio 1) on koottu aineistosta esiin nousseet vahvuudet. Siinä on yhdistetty molempien alueiden haastatteluista nousseet yhteiset vahvuudet. Vahvuuksiksi valikoituivat työn vastaaminen sen tarpeeseen, perhehoitajan havainnointit ja havainnointilomake, tiimityö omassa työryhmässä, toimiva yhteistyö eri tahojen kanssa sekä lapsen näkökulman esiin tuleminen työskentelyssä.

Kuvio 1. Vahvuudet

Työn koettiin vastaavan hyvin sen tarpeeseen molemmilla alueilla. Haastateltavat kokivat saavansa työllä hyvin tietoa lapsen ja perheen tilanteesta. Opinnäytetyön alussa kuvasin arviointityön haasteita. Vaattovaara ja Maula (2009) kirjoittavat arviointityön tarkoituksena olevan lapsen tilanteen kartoittamisen ja selvittää jatkotyöskentelyn tarvetta ja sisältöä. (Vaattovaara – Maula 2009:11.) Tässä työssä haastateltavat kokivat onnistuneensa hyvin. Molemmilla alueilla koettiin, että heidän työskentelyllään lapsen tilanteesta saadaan hyvin tietoa. Työ vastasi heidän mielestään sen tarpeeseen myös muilta

osin. Muun muassa perhehoitajien koettiin saavan hyvää tukea lyhytaikaisen perhehoidon työntekijöiden näkökulmasta. Perhehoitajien tuki on olennaista myös ajateltaessa lapsen tilanteen arviointia. Perhehoitajalla on siinä oma tärkeä roolinsa. Vaattovaara ja Maula kuvaavatkin lyhytaikaiseen perhehoitoon liittyvän aina vahvasti lapsen tilanteen arvioinnin, jossa myös perhehoitajalla on oma osuutensa lapsen havainnoinnissa. Perheessä arviointityö eroaa laitossympäristöstä, koska perhe on turvallinen kasvuympäristö, jossa erilaiset asiat voivat näkyä paremmin kuin laitoshoidossa. Perhehoidossa lapsesta voidaan saada laitoshoidon verrattuna laajemmin tietoa. (Vaattovaara – Maula 2009: 8–9, 11–12.) Haastateltavat kuvasivat perhehoidon hyötyjä ja kokivat sen lapsen kannalta laitoshoidon paremmaksi vaihtoehdoksi. Vahvuutena pidettiin sitä, että perhehoitaja pystyy keskittymään lapseen ja hänen arkeensa, kun lyhytaikaisen perhehoidon työntekijät työskentelevät vanhempien kanssa.

Tähän liittyen vahvuudeksi nousivat myös perhehoitajien havainnot ja havainnointilomake. Molemmilla alueilla havainnointilomake koettiin hyödylliseksi osaksi perhehoitajien havainnointia. Havainnoinnin lisäksi perhehoitajan kanssa vaihdetaan kuulumisia lapsen asioissa säännöllisesti ja niistä raportoidaan asiakastietojärjestelmään. Perhehoitajien havaintoja arvostettiin molemmilla alueilla suuresti. Perhehoitajan havaintojen rinnalla tietoa kerättiin työntekijöiden työskentelyllä lapsen ja perheen kanssa. Vaattovaara ja Maula (2009) korostavat, että on tärkeää tehdä ero havainnoinnin ja arvioinnin välillä. Lyhytaikaisen sijaisperheen tehtävä on tehdä havaintoja lapsesta. Perheen havaintojen pohjalta tehtävät tulkinnat ja arvioinnit ovat lastensuojelun työntekijän vastuulla. (Vaattovaara – Maula 2009: 12–15.) Rabb (2008) taas kirjoittaa perhehoitajalla olevan paras ja ajankohtaisin tieto sijoitetun lapsen arjesta ja sen sujumisesta (Rabb 2008: 153–154.) Molemmilla alueilla perhehoitajia tuettiin tiiviisti havainnointityössä ja se koettiin tärkeäksi osaksi perhehoitajan työtä. Perhehoitajien tukeen on panostettu molemmilla alueilla ja heihin ollaan säännöllisesti yhteydessä sijoitusten aikana.

Tiimityö ja toimiva yhteistyö nousivat molemmilla alueilla vahvuuksiksi. Tarkasteltavilla alueilla työnjako työtiimin sisällä oli toteutettu hieman eri tavoin, mutta molemmilta alueilta nousi haastatteluissa esiin tiimin tuen merkitys. Laajemmin tukea kaivattiin myös muilta yhteistyökumppaneilta, etenkin lapsen vastuusosiaalityöntekijältä. Vaikka yhteistyön toimivuus oli vaihtelevaa ja etenkin Helsingissä siinä koettiin olevan paljon puutteita, arvostettiin toimivaa yhteistyötä molemmilla alueilla. Vaattovaara ja Maula (2009) kuvaavat yhteistyön toimivuuden olevan tärkeää eri osapuolten välillä. Lyhytaikaisessa perhe-

hoidossa on usein oma sosiaalityöntekijä, joka vastaa lyhytaikaisen perheen tukemisesta ja lastensuojelun työntekijä vastaa arvioinnista. Sosiaalityöntekijöiden välinen yhteistyö on olennaista arviointityön toteutumisessa. Yhteistyö eri tahojen välillä on tärkeää lapsen tilanteessa, ettei lapsi vain unohdu sijoituspaikkaan, ilman että kukaan työskentelee lapsen asioissa. Jotta työskentely toteutuisi, tarvitaan eri sosiaalityöntekijät tukemaan lyhytaikaista perhettä ja työskentelemään lapsen asioissa. (Vaattovaara – Maula 2009: 16.) Tutkittavilla alueilla työnjako on toteutettu siten, että lyhytaikaisen perhehoidon työntekijä vastaa perheen tukemisesta, avohuollon sosiaalityöntekijä taas ohjaa sijoitusprosessia. Helsingissä perheille oli jaettu perhekohtaiset vastuutyöntekijät. Helsingissä omat sosiaalityöntekijät osallistuvat myös arviointi- ja selvitystyöhön ja perheiden tukemiseen, mutta hoitavat myös perheiden muita asioita, joita Eksotessa hoitavat sosiaalityöntekijät eri tiimissä. Eksotessa lyhytaikaisen perhehoidon ohjaajat vastaavat perheiden tukemisesta. Molemmilla alueilla yhteistyötä oman tiimin ja työryhmän sisällä arvostettiin, koska tiimissä voi pohtia asioita yhdessä, jolloin työn suunnittelu on helpompaa. Ehkä yhteistyötä tiimin sisällä vahvisti juuri se, ettei yhteistyö aina ulkopuolelle toimi. Asiakkaan asioiden pohtiminen ja tuen saaminen työryhmältä koettiin tärkeäksi osaksi työtä.

Lapsen näkökulman koettiin nousevan työskentelyssä hyvin esiin. Molemmilla alueilla lapsen näkökulman ajateltiin olevan työn keskiössä ja sitä arvostettiin työryhmissä. Perhehoitajalla koettiin olevan suuri rooli lapsen äänen esiintuomisessa. Työntekijän rooli nähtiin tärkeänä vanhempien taakan vastaanottajana, jolloin perhehoitajan aika vapautuu täysin lapselle. Työntekijät myös tapaavat lapsia osana työskentelyä, mikä nähtiin tärkeänä osana työtä. Haastateltavat kokivat, että lapsen näkökulma tulee heidän työssään hyvin esiin, eikä jää esimerkiksi vanhempien näkökulman alle. Eskelinen ja Kinnunen (2001) kuvaavat lastensuojelun haasteena olevan, miten lasten omat näkemykset ja mielipiteet saadaan esille. Usein lasten hyvinvointi hukkuu perheen hyvinvoinnin alle ja niitä pidetään samana asiana. (Eskelinen – Kinnunen 2001: 14–16.) Lapsi on yksilö siinä missä aikuisetkin, jonka toiveet ja mielipiteet tulee ottaa huomioon ja kunnioittaa niitä. Lapsen näkökulman huomioiminen ei sulje pois muita näkökulmia, vaan tavoitteena on saada yhteisöllinen näkökulma, jossa kaikkien ajatukset tulevat yhtäläillä esiin (Karls-son 2012: 48–50.) Haastateltavat kuvasivat, että lapsen näkökulma pysyy heidän työskentelyssään kirkkaana, he kokivat roolikseen tuoda lapsen näkökulmaa esiin työskentelyssä vanhempien ja muiden osapuolien näkökulmien rinnalle.

Molemmilla alueilla lapsen näkökulma oli huomioitu monella tavalla osana työskentelyä. Lapselle etsitään mahdollisimman sopiva perhe. Lapsen osallisuus oli huomioitu myös työn käytännöissä, lasta tavataan ja häntä kuullaan ja hänen kanssaan työskennellään. Perhehoitajaa pidettiin myös tärkeänä lapsen äänen esiintuojana. Thomas (2000) kuvaa lapsen osallisuuden sisältävän kuusi eri ulottuvuutta: mahdollisuus valita, saada tietoa, vaikuttaa prosessiin, ilmaista itseään, saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen sekä itsenäisiin päätöksiin. Thomasin mukaan osallisuus ei ole vain jotain, mitä lapsi voi valita. Thomasin mielestä osallisuus ei ole vain lapsen ottamista mukaan toimintaan, vaan lapsella täytyy myös olla kieltäytymisen mahdollisuus. (Thomas 2000: 171.) Lapsen osallistuminen työskentelyyn nähtiin tärkeänä lapsen iästä huolimatta ja lapsi otettiin mukaan työskentelyyn eri tavoin. Haastateltavat kokivat lapsen huomioimisen vaativan sensitiivisyyttä ja luottamuksella olevan tärkeä rooli työskentelyssä. Haastateltavat toivat esiin kokevansa olevan vastuussa lapsen äänen esiin tuomisessa eri tilanteissa, esimerkiksi neuvotteluissa, mikäli lapsi ei ole mukana. Gottbergin (2012) mukaan lapsen oikeus olla subjekti omassa asiassaan on joskus ristiriidassa vallan kanssa. Lapsen iästä riippuen lapsen valta ja oikeudet vaihtelevat suuresti. Joskus aikuisen päätösvalta menee lapsen tahdon edelle, mikäli lapsen oma tahto ei turvaa hänen oikeuttaan suojaan ja turvaan. (Gottberg 2012: 50–51.) Vaikka lapsi ei aina tiedosta omaa etuaan, ja joskus joudutaan toimimaan vastoin lapsen tahtoa, on tärkeää, että lapsi pääsee kuitenkin ilmaisemaan tahtonsa ja sitä kuullaan.

Haastatteluista nousi esiin, että lyhytaikaisen perhehoidon yksiköiden työskentelymallilla saadaan hyvin tietoa lapsen tilanteesta osana arviointi ja selvittelytyötä. Haastateltavat kokivat työmenetelmänsä toimiviksi työn vaatimuksiin nähden ja lapsen kokemuksen tulevan työssä hyvin esiin. Hurtig (2006) kirjoittaakin, että sosiaalityössä tiedolla on iso merkitys ja arviointitehtävä on siinä keskeisessä asemassa. Hurtig korostaa tiedonkeruun roolia osana arviointia. Lapsilähtöistä tietoa hyödyntämällä saadaan laajempi näkökulma, tärkeää tässä on lapsen kohtaaminen ja huomioiminen oman elämänsä asiantuntijana. Oikeanlaisella työskentelyllä lapset voidaan liittää työskentelyn osapuoliksi suojelunkohteiden sijaan. (Hurtig 2006: 181–183.) Lyhytaikaisessa perhehoidossa lapsen näkökulman vahva esiintulo nousi aineistosta esiin. Perhehoitaja on lasta varten perheessä, eikä hänen tarvitse taistella huomiosta. Myöskään vanhempien ongelmat eivät vie tilaa lapselta, kun perhehoitajan aika on käytettävissä kokonaan lapselle vanhempien tukemisen sijaan. Lapsen tilanne rauhoitetaan, jolloin lapselle tulee tilaa tuoda omia ajatuksiaan esiin ja niitä kuunnellaan.

8.2 Kehittämistarpeet ja haasteet työskentelyssä

Toiseen kuvioon (Kuvio 2) on koottu aineistosta vahvimmin nousseet kehittämistarpeet. Kehittämistarpeiksi nousivat yhteistyö avohuollon kanssa, työnjako eri toimijoiden välillä, lyhytaikaisen perhehoidon vakiinnuttaminen sekä lapsen näkökulman hukkuminen työskentelyssä. Toisaalta toiset kehitettävät asiat saatiin kokea myös vahvuuksiksi, silloin kun ne toimivat. Tästä esimerkkinä oli yhteistyön toimivuus sosiaalityöntekijän kanssa. Parhaimmillaan yhteistyö saatiin kokea todella hedelmälliseksi, mutta aina yhteistyö ei toimi ja huonoimmillaan se ei toimi ollenkaan. Kehittämistarpeiden laajuudessa ja suuruudessa oli myös eroja alueiden välillä, toisella alueella tarve saattoi olla pientä ja toisella taas suurempaa.

Kuvio 2. Kehittämistarpeet

Yhteistyö avohuollon kanssa nousi kehitettäväksi asiaksi vahvemmin Helsingin aineistosta. Eksotessa yhteistyö koettiin pääosin toimivaksi, mutta välillä myös vaihtelevaksi. Molemmat kokivat yhteistyön toimivuuden tärkeäksi osaksi työtä. Tähän liittyen myös työnjako avohuollon ja muiden toimijoiden kanssa aiheutti haastateltavissa välillä hämmennystä. Työnjako ei ollut aina selkeää ja roolit olivat hukassa. Muukkonen (2008) korostaa, että asiakassuunnitelmaa tehtäessä tulisi kuulla lasta ja perhettä, jotta päästäisiin yhteiseen sopimukseen työskentelystä ja sen tavoitteista. Hyvä asiakassuunnitelma toi-

mii pohjana työskentelylle eri osapuolten välillä. (Muukkonen 2008: 44–45.) Haastatteluista tuli ilmi, että työnjako on joskus epäselvää, eikä selkeää työskentelysuunnitelmaa ole. Etenkin Helsingissä haasteita oli ollut työskentelyn sopimisesta neuvotteluissa. Vaikka asiakassuunnitelman teko onkin sosiaalityöntekijän vastuulla, tulisi suunnitelman teossa liittää kaikki osapuolet mukaan työskentelyyn ja kaikilla olla yhteiset ja selkeät tavoitteet, jotta niihin päästään.

Haastatteluista ilmeni, että toimivaa yhteistyötä arvostetaan, ja kun se ei toimi, se vaikuttaa oleellisesti työn laatuun. Helsingissä haasteita yhteistyön kanssa oli enemmän, siellä myös työssä nähtiin enemmän kehitettävää. Haasteet liittyivät avohuollon työntekijän tavoitettavuuteen ja siihen, ettei asiakastyöhön ole avohuollossa tarpeeksi aikaa. Haasteet yhteistyössä ja työnjaossa herättivät turhautumista ja myös huolta lapsen näkökulman toteutumisesta. Eksotessa kerrottiin haasteita olevan välillä tiedonkulussa ja yhteistyön ajoittaisessa päällekkäisyydessä, jolloin ongelmat ovat olleet lähinnä lyhytkestoisia. Helsingissä ongelmat vaikuttivat olevan läsnä jokapäiväisessä työssä ja niihin toivottiin ratkaisua ylemmältä taholta. Saastamoinen (2010) korostaa tiedonkulun tärkeyttä lapsen kanssa työskentelevien tahojen välillä. Sosiaalityöntekijälle on tärkeää saada tietoa lapsen sijaishuollon toteutumisesta ja siitä, miten lapsen etu siellä toteutuu. Saastamoisen mukaan lapsen tilannetta ja sijoituksen tarvetta on arvioitava koko sijoituksen ajan ja peilattava lapsen etua päätöksiä tehdessä. Sijaishuollon aikana lapsella tulee myös olla mahdollisuus tavata hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää. (Saastamoinen 2010: 33, 51–52, 124.)

Helsingin haastatteluista nousi kuitenkin esiin ymmärrys avohuoltoon, haastateltavat ymmärsivät työtaakan olevan avohuollossa suuri isojen asiakasmäärien vuoksi. Haastateltavat kuvasivat, että kokevat avohuollon työntekijöiden haluavan tehdä enemmän asiakastyötä, mutta työmäärä estää sen. Haastateltavat toivoivat ongelmiin ratkaisua paremmalla työnjaolla. Molemmilla alueilla oli tullut esiin tilanteita, jolloin työnjako avohuollon tai muiden toimijoiden kanssa oli ollut epäselvää. Helsingissä epäselvyyttä herätti vanhempien kanssa tehtävä työ, Eksotessa taas työnjako useiden toimijoiden työskennellessä saman asiakkaan kanssa oli aiheuttanut haasteita. Haastatteluista nousi esiin, että lyhytaikaisen perhehoidon työskentelyllä tietoa lapsen asioista saadaan kerättyä ja aikaa lapsen tapaamisille on. Haastatteluiden perusteella molempien alueen lyhytaikaisen perhehoidon työntekijät kokivat työskentelyn vastaavan sen tarpeeseen. Kuitenkin vastuu työskentelystä on avohuollon sosiaalityöllä. Se miten nämä kaksi tahoa kohtaavat, on olennaista työn toteutumisessa lapsen ja perheen kannalta.

Lyhytaikaista perhehoitoa on toteutettu molemmilla alueilla useamman vuoden ajan nykyisellä toimintatavalla. Molempien alueiden haastatteluista nousi kuitenkin esiin tilanteita, jolloin lyhytaikainen perhehoito ja laitoshoido on asetettu vastakkain. Kuitenkin perhehoito on jo vuonna 2012 lastensuojelulaissa määritelty ensisijaiseksi sijoitusmuodoksi. Haastateltavat kertoivat laitoshoidon etuna pidettävän sitä, että siellä arviointityötä on tekemässä koulutettu henkilökunta. Perhehoitajien ollessa maallikoita, laitoshoidosta oletetaan saavan luotettavampia arvioiteja lapsen tilanteesta, kuin perhehoidosta. Vaattovaara ja Maula (2009) kirjoittavat, että perhehoito onkin ajateltu enemmän pitkäaikaisena vaihtoehtona kuin lyhytaikaisena. Lyhytaikaisessa hoidontarpeessa ja kriisitilanteissa on luotettu mieluummin laitoksiin, jossa on ammattihenkilöt hoitamassa lasta. Laitospaikkoja on ollut myös paremmin saatavilla. (Vaattovaara – Maula 2009: 17.) Ennakkoluuloja ja tietämättömyyttä lyhytaikaiseen perhehoitoon on edelleen. Helsingissä tämän arveltiin johtuvan avohuollon sosiaalityöntekijöiden suuresta vaihtuvuudesta, Eksotessa haasteita oli ollut lähinnä toiminnan alussa. Helsingissä työntekijät olivat kuitenkin valmiita tekemään töitä sen eteen, että toiminta tulee paremmin sosiaalityöntekijöiden tietoon. Haastateltavat kertoivat, että monet sosiaalityöntekijät olivat toimintaan tutustuttuaan huomanneet, että perhehoitajien havainnot ovat arvokkaita ja saatava arviointi perhehoidosta on kattava. Myös Eksotessa kiitosta työstä oli saatu sosiaalityöntekijöiltä.

Hämmennystä oli molemmilla alueilla aiheuttanut myös lyhytaikaisen perhehoitajan ja työntekijän roolit. Haastateltavat kuvasivat tilanteita, joissa sosiaalityöntekijä oli esimerkiksi pitänyt perhehoitajaa työntekijän roolissa ja tieto oli mennyt vain hänelle, eikä työntekijöille. Perhehoitajan kotia oli myös pidetty laitoksen tapaan avoimena, jonne voi mennä vapaasti. Roolien hämmennys oli aiheuttanut tilanteita, joissa tieto ei ollut kulkenut kaikille osapuolille tai perhehoitajan rooli oli ymmärretty väärin. Myös lyhytaikaisen perhehoidon työntekijän rooli oli ollut usein epäselvä. Arviointi lapsen tilanteesta ei tule siis vain perhehoitajan kautta, vaan siihen liittyy myös lyhytaikaisen perhehoidon työntekijän työskentely ja arviointi lapsen tilanteesta. Vaattovaara ja Maula (2009) kertovat, että perhehoitajan havainnot ovat yksi osa lapsen kokonaistilanteen arviointia, ammattilaisten tehtävä on koota tiedot yhteen. Lyhytaikainen perhehoitaja on asiantuntija sijoitetun lapsen asioissa ja hänen tuottama tieto on tärkeää lapsen tilannetta arvioitaessa. Vastuu perhehoitajan tuottaman tiedon keräämisessä ja välittämisessä eteenpäin on työntekijällä. (Vaattovaara – Maula 2009: 14, 37–38.)

Lapsen näkökulman huomioimisessa nähtiin haasteita molemmilla alueilla. Haasteeksi koettiin lapsen näkökulman hukkuminen työskentelyssä, kun toimijoita on useita. Lisäksi Helsingissä haasteellisena koettiin lapsen näkökulman vieminen työskentelyssä loppuun asti niin, että se huomioidaan päätöksenteossa. Bardy ja Heino (2012) kirjoittavatkin, että useiden toimijoiden keskellä lapsen arki voi hukkaa ja eri osapuolet saattavat toimia tietämättä toisistaan. Myös Eskelinen ja Kinnunen (2001) kirjoittavat, että lasten hyvinvointi hukkuu usein perheen hyvinvoinnin alle ja niitä pidetään samana asiana. (Bardy – Heino 2012: 62, Eskelinen – Kinnunen 2001: 14–16.) Mikäli yhteistyö eri tahojen välillä on puutteellista, voi tärkeää tietoa jäädä puuttumaan, kun tehdään päätöksiä lapsen ja perheen tilanteesta. Päätöksenteon lähtökohtana tulisi siis olla lapsi ja häneltä saadut tiedot. Lapselta saatua tietoa ei voi vain sivuuttaa tai jättää huomiotta. Usein sijoituksissa ongelmat eivät ole lapsessa, vaan vanhemmissa. Lapsessa kuitenkin usein näkyy, mikäli häntä on laiminlyöty tai perheessä on muita ongelmia. Lapsi voi myös tuottaa arvokasta tietoa siitä, mitä perheessä on tapahtunut ja minkä täytyisi muuttua. Muukkonen ja Tulensalo (2004) kuvaavat, että lapsikeskeisessä sosiaalityössä lapselta saadut tiedot ovat vanhempien kanssa tehtävän työskentelyn lähtökohtana. (Muukkonen –Tulensalo 2004: 3-5.) Myös Sosiaali- ja terveysministeriön ja Suomen Kuntaliiton tekemässä lastensuojelun laatusuosituksessa (2014a) korostetaan lapsen aseman keskeisyyttä ja eri osapuolten oikeutta tulla kuulluksi. Suosituksessa kirjoitetaan lapsen, nuoren ja vanhemman osallisuudesta ja oikeudesta tulla kuulluksi heitä koskeissa asioissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014a: 18.)

Helsingissä huolena oli vanhempien näkökulman vahvuus työskentelyssä, etenkin avo-
huollon puolella. Lapsen näkökulman ajateltiin jäävän helposti vanhempien näkökulman
varjoon. Myös Eksotessa vanhempien imu tiedostettiin työskentelyssä. Eksotessa lasten
näkökulmaa pyrittiin tietoisesti pitämään mielessä, jottei se unohdu työskentelyssä. Hur-
tigin (2006) mukaan lastensuojelussa lapsen tiedon merkitys tunnustetaan, mutta usein
lapsen osallisuus ei kuitenkaan toteudu kokonaisvaltaisesti. Aikuisten tietoa vastaanote-
taan usein helpommin, koska siihen on helpompi samaistua ja aikuiset myös osaavat
vastata odotuksiin paremmin. Lapsen näkökulma saattaa menettää merkitystään aikui-
sen tiedon rinnalla tai sitä pidetään epäluotettavana. Lapsen kokonaisvaltainen huomi-
oiminen voi joskus jopa hankaloittaa työskentelyä. Lapsen näkökulman huomioiminen
työskentelyssä perustuu monesti velvoitteeseen, eikä todelliseen haluun nähdä asia lap-
sen kannalta. (Hurtig 2006: 167–169, 178–179.) Vaikka lapsen näkökulma olisikin huo-
mioitu työskentelyssä, se jää monesti nimelliseksi, eikä mene päätöksentekoon asti.

Tämä oli huolena etenkin Helsingissä. Huolta herätti myös se, että lastensuojeluprosessin aikataulu menee lapsen näkökulman edelle. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi tilanteet, jolloin lapsi kotiutetaan, koska kiireellisen sijoituksen aikaraja on tullut vastaan. Vaikka huolta lapsesta olisikin, ei nähdä tarpeeksi perusteita lapsen sijoituksen jatkamiseen tai huostaanoton valmisteluun. Tutkimuksessa lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä Alhanen (2014) kirjoittaakin haasteena olevan arkitiedon ohittamisen lastensuojelutyössä. Asiakkaat kokevat, ettei heidän kokemuksiaan oteta todesta, koska he ovat lastensuojelun asiakkaita. Myös arvioinnin pirstaleisuus ja sen painottuminen lyhytaikaisiin interventioihin koettiin ongelmana, kun lyhytaikaisilla sijoituksilla pyritään korjaamaan ongelmia, sen sijaan että kokonaisvaltaista tukea tarjottaisiin (Alhanen 2014: 56, 39.) Lasten kokemukset voivat jäädä helposti muiden asioiden varjoon. Vaikka vanhemman ongelmaan löydetään tukea, voi lapsi jäädä yksin ja vailla tukea, mikäli häntä ei huomioida erikseen. Usein pitkäaikaisen tuen saaminen on haastavaa, ja lyhyillä interventioilla pyritään korjaamaan lapsen ja perheen tilanne. Kuitenkin pitkäaikaisella tuella voidaan saavuttaa kestävämpiä ratkaisuja. Siksi lasta ja häntä edustavia tahojen kuuleminen olisi tärkeää päätöksenteossa.

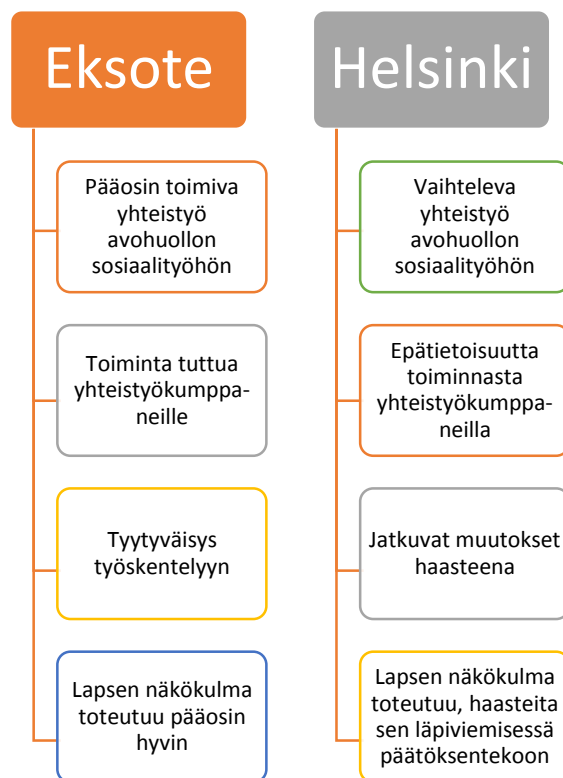
Haasteena lapsen näkökulman huomioimisessa nähtiin myös luottamuksen luominen. Eksotessa koettiin lapsen luottamuksen saamisen vievän aikaa. Koettiin, että lapselle lupa luottaa työntekijöihin tulee usein vanhempien kautta, jolloin myös vanhempien kanssa työskentely on lapsen kannalta tärkeää. Karlsson (2012) kirjoittaa lapsen näkökulman todellisen huomioimisen vaativan tarkkaavaisuutta. Lapsen näkökulma ei ole suora totuus, vaan se on yksi osa kokonaisuutta. Aikuisten vastuulla on luoda lapselle puitteet ja edellytykset siihen, että puhuminen ja kertominen on lapselle luontevaa. Myös kuunteleminen ja kuullun tiedon käsitteleminen vaatii erityistä huomiota. (Karlsson 2012: 49–50.) Molemmilla alueilla lasta tavattiin ja lyhytaikaisen perhehoidon työntekijät kokivat olevansa vastuussa lapsen näkökulman esiin tuomisessa yhdessä perhehoitajan kanssa. Lyhytaikaisessa perheessä kodinomaiset olosuhteet voivat myös edesauttaa lapsen rentoutumista ja luottamuksen rakentumista, jolloin myös asioista puhuminen tulee lapselle luontevaksi.

8.3 Alueiden väliset erot

Tässä kappaleessa pohdin eroja ja niiden merkitystä työskentelyn vahvuuksien ja kehittämistarpeiden osalta sekä lapsen näkökulman osalta. Alueiden työskentelyssä ja toi-

mintatavoissa ei noussut suuria tai merkittäviä eroja. Pieniä eroja oli käytännön työskentelyssä, työnjaossa ja rakenteissa. Tarkemmin eroavaisuudet työskentelyssä on tuotu esiin alueiden profiileissa ja taulukossa (taulukko 1) ja tuloksissa (osiossa 7). Kuvioon 3 on tiivistetty alueiden tuloksissa nousseet keskeisimmät erot. Kuvioon on koottu työntekijöiden haastatteluista nousseita suurimpia teemoja opinnäytetyön tutkimuskysymysten kannalta. Monet alueiden eroista johtuvat varmasti alueiden erilaisesta organisoinnista ja alueiden koosta, Helsingissä toiminta on Helsingin kaupungin alaista ja Eksotessa taas kuntayhtymän alaista. Asiakasmäärät ovat Helsingissä suurempia kuin Eksotessa, Helsingissä myös asukasluku on Eksotea suurempi. Lyhytaikaisen perhehoidon yksiköt on organisoitu samalla toiminta- ajatuksella molemmilla alueilla, ja työntekijöiden työnkuvat ovat samankaltaiset. Helsingin työryhmä on suurempi ja siihen kuuluvat myös sosiaalityöntekijät, kun taas Eksotessa he ovat eri työryhmässä. Aineistosta eroja löytyi työn kehittämistarpeissa ja vahvuuksissa. Erot on kuvattu tiivistetysti alla olevaan kuvioon.

Kuvio 3. Alueiden erot

Suurin aineistosta noussut ero Helsingin ja Eksoten välillä oli yhteistyön toimivuudessa avohuollon sosiaalityön kanssa. Eksotessa yhteistyö koettiin pääosin toimivaksi, Helsingissä se taas koettiin vaihtelevaksi. Paljon yhteistyöhön Helsingissä vaikuttaa varmasti

se, että Helsingissä sosiaalityöntekijöiden määrä on suurempi ja työntekijöiden vaihtuvuus yleisempää. Siksi yhteistyö ei pääse vakiintumaan. Eksotessa sosiaalityöntekijät ovat eri kunnissa, mutta kaikki ovat Eksoten sosiaalityöntekijöitä. Myös sosiaalityöntekijöiden määrä on Eksotessa pienempi kuin Helsingissä. Myös asiakasmäärät ovat Helsingissä suuria, mikä kuormittaa työntekijöitä. Vaikutusta yhteistyön toimivuuteen voi olla myös alueiden rakenteilla.

Molemmilla alueilla oli koettu haasteita lyhytaikaisen perhehoidon vakiinnuttamisessa. Eksotessa tämä oli käynyt nopeammin ja toiminnan koettiin ajaneen itsensä hyvin sisään. Helsingissä epätietoisuutta lyhytaikaisesta perhehoidosta oli koettu edelleen avohuollon sosiaalityöntekijöiltä. Tämä on luultavasti selitettävissä Helsingin avohuollon sosiaalityöntekijöiden suurella määrällä ja vaihtuvuudella, jolloin yhteistyörakenteiden luominen on haastavampaa. Helsingissä pohdittiinkin ratkaisuksi tähän erilaisten tietoisuuksien säännöllistä järjestämistä avohuoltoon, jolloin toiminnasta kerrottaisiin sosiaalityöntekijöille. Myös avoimia ovia oli kokeiltu, mutta niiden osallistujamäärät olivat jääneet vähäisiksi. Työntekijät pohtivat myös omaa osuuttaan ja vastuutaan oman työn esiin tuomisessa. Koettiin, että omalla toiminnalla ja aktiivisuudella voi myös omaa työtä tehdä tutuksi yhteistyöverkostoissa toimiessa.

Työskentelyn toimivuuden osalta Eksotessa oltiin pääosin tyytyväisiä. Helsingissä koettiin jatkuvien muutosten vaikuttavan työhön, koska toimintatavat eivät ehdi vakiintua. Eksotessa taas arvostettiin sitä, että työ voidaan räätälöidä asiakaskohtaisesti ja joustavasti. Helsingissä suuret asiakasmäärät varmasti rajoittavat työn asiakaslähtöisyyttä. Joustavaa ja asiakkaan lähtökohdista lähtevä työ vie aikaa ja vaatii suunnittelua. Eksotessa tiimipalavereissa käytetään aikaa asiakastyön suunnittelulle. Helsingissä asiakasmäärät ovat niin suuria, ettei samanlaiseen suunnitteluun riitä aikaa. Helsingin haastattelussa nousi esiin, että suuren työryhmän kesken työn yhteinen jakaminen on haastavaa, kuitenkin työryhmän jakaminen lohkoihin helpotti tätä. Eksotessa koettiin, että työn kehittämiseen oli saatu hyvin aikaa. Helsingissä taas paineet jatkuvaan muutokseen olivat suurempia ja kerrottiin, että muutospaineita toimintaan tulee useasti. Paineita oli muun muassa arvioinnin yhdenmukaistamisessa laitos- ja perhehoidon kanssa. Helsingissä laitoshoidon on monessa eri toimipisteessä ja lyhytaikainen perhehoito lisäksi omana yksikkönään. Paineet yhdenmukaistamisella ovat varmasti suuremmat, mitä enemmän toimijoita on.

Lapsen näkökulman toteutumisen osalta Helsingissä koettiin enemmän haasteita. Täsäkin haasteet liittyivät yhteistyöhön avohuollon kanssa. Työntekijät kokivat, ettei lapsen näkökulma mene aina päätöksentekoon asti ja se saattaa jäädä työskentelyssä taka-alalle. Haasteena koettiin myös se, ettei sosiaalityöntekijöillä ole tarpeeksi aikaa tavata lapsia. Myös tämä ero selittyy luultavasti sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudella ja määrällä sekä asiakasmäärien suuruudella. Kuitenkin kiireestä huolimatta lapsen näkökulman tulisi olla työn keskiössä ja sen tulisi vaikuttaa myös päätöksenteossa. Helsingissä haastateltavat kokivat joskus joutuvansa tuomaan lapsen näkökulmaa voimakkaasti avohuoltoon päin ja joskus tämä työ koettiin turhauttavaksi, koska tiedostettiin, ettei sitä kuitenkaan huomioida lopullisessa päätöksenteossa.

Monet haastatteluissa esiin nousseista eroista ovat selitettävissä alueiden erilaisilla rakenteilla, työntekijöiden määrällä ja vaihtuvuudella sekä asiakasmäärillä. Toki vaikutusta voi olla myös toimintatavoissa ja työkäytännöissä. Kuitenkin toiminta-ajatukseltaan alueet olivat melko samankaltaisia, joten luultavimmin erot johtuvat muista tekijöistä. Ulkoiset tekijät vaikuttavat työn laatuun paljon, ja niihin on vaikea vaikuttaa sisältäpäin. Helsingissä selkeänä haasteena ovat suuret asiakasmäärät ja toiminnan laajuus, jotka vaikuttavat työskentelyyn. Siksi Helsingissä paineet kehittää jatkuvasti toimintaa on varmasti jatkuvasti läsnä. Eksotessa toiminta vaikuttaa pyörivän hyvin tällä hetkellä ja työntekijät olivat tyytyväisiä ja kokivat että toiminta on kehittynyt hyvin vastaamaan sen tämänhetkiseen tarpeeseen.

9 Pohdinta

Opinnäytetyön tekeminen on ollut mielenkiintoinen prosessi. Opinnäytetyön aihevalinta oli minulle selvä heti alusta alkaen. Halusin tehdä opinnäytetyön liittyen lyhytaikaiseen perhehoitoon. Ajan myötä aihe tarkentui arviointi- ja selvitystyöhön lyhytaikaisessa perhehoidossa ja mukaan tuli myös lapsen näkökulman tarkastelu. Tavoitteenani oli saada opinnäytetyön kautta lyhytaikaista perhehoitoa näkyviin ja tuoda esiin lyhytaikaisen perhehoidon vahvuuksia ja kehittämistarpeita. Koen, että opinnäytetyö on ainakin osaltaan onnistunut tavoitteessaan kehittää lyhytaikaista perhehoitoa, ainakin sen kautta haasteet ja kehittämistarpeet on nostettu esille. Myös vahvuuksien esiin nostaminen on tärkeää. Myös alueiden vertailuista voi löytyä aineksia työn kehittämiseen. Toivon tulosten palvelevan lyhytaikaisen perhehoidon kehittämistä tarkasteltavien alueiden lisäksi myös muualla, missä lyhytaikaista perhehoitoa toteutetaan.

Opinnäytetyö on ollut myös itselle arvokas prosessi oman ammattitaidon ja osaamisen kehittämiseksi. Opinnäytetyöprosessi itsessään on opettanut paljon. Opinnäytetyön alustava toteutusaikataulu venyi tutkimuslupia odottaessa, mutta se ei vaikuttanut työn kokonaisuusajankäyttöön. Opinnäytetyön toteutus oli erittäin mielenkiintoinen vaihe. Haastattelussa pääsin tarkastelemaan työyhteisöjä läheltä ja haastattelemaan työntekijöitä. Vaikka ennen haastatteluja jännitin omaa osuuttani haastattelijana, sujuivat haastattelut mielestäni hyvin. Ryhmähaastattelu menetelmä oli mielestäni toimiva tapa kerätä tietoa tähän opinnäytetyöhön, ja olen tyytyväinen menetelmän valintaan. Opinnäytetyöprosessin alussa pohdin toteutustavaksi kyselyä, mutta ohjauskesustelun jälkeen opettajan kanssa päädyin toteuttamaan focusryhmähaastattelun. Haastattelu toi esiin monipuolisesti työntekijöiden näkökulmia, jotka olisivat jääneet suppeammaksi kyselyssä. Haastattelut toivat työhön kaipaavaani syvyyttä. Haastattelut mukailivat mielestäni hyvin opinnäytetyön teoriaa ja toivat teorialle syvyyttä ja elävyyttä, etenkin lapsen näkökulma ja siihen liittyvät haasteet tulivat elävästi esiin peilattaessa haastatteluaineistoa teoriaan. Haastatteluista ja niiden onnistumisesta kuuluu suuri kiitos kaikille haastatteluihin osallistuneille työntekijöille, sekä opinnäytetyön yhteyshenkilöille.

Opinnäytetyön tulokset olivat mielenkiintoisia ja osittain yllättäviä. Olin yllätynyt siitä, miten samalla tavalla lyhytaikaista perhehoitoa tarkasteltavilla alueilla toteutetaan. Toisaalta tämä oli opinnäytetyön kannalta hyvä asia, koska silloin alueiden vertailu oli helpompaa. Yllätyin myös siitä, miten nopeasti lyhytaikainen perhehoito on ottanut paikkansa ja toimintatavat vakiintuneet. Vaikka molemmilla alueilla lyhytaikaista perhehoitoa oli toteutettu pienemmällä mittakaavalla jo pidempään, ja nykyisellä kokoonpanolla oli molemmilla alueilla toimittu vasta muutamia vuosia, oli toimintatavat melko vakiintuneita. Yllättävää oli kuitenkin se, ettei lyhytaikaisen perhehoidon ensisijaisuus ole kuitenkaan itsestäänselvyys kaikille tahoille, ja sitä verrataan edelleen laitoshoidon. Tuloksissa mielenkiintoista oli myös se, miten voimakkaat erot alueilla oli yhteistyön toimivuudessa avoimuuden kanssa. Eksotessa yhteistyö oli pääosin toimivaa ja Helsingissä vaihtelevaa. Olin odottanut, että molemmilla alueilla haasteita koetaan olevan jonkin verran. Helsingin haasteet yhteistyössä eivät tulleet yllätyksenä, onhan mediassakin asti uutisoitu suurien kaupunkien, etenkin pääkaupunkiseudun sosiaalityöntekijöiden olevan erittäin ylikuormitettuja ja asiakasmäärät yhtä työntekijää kohtaan ovat valtavia. Eksotessa yhteistyö taas oli toimivaa, siellä sosiaalityöntekijöillä on selkeästi aikaa hoitaa asiakastyötä, tai sitten työnjako on siellä toteutettu onnistuneemmin. Myös tyytyväisyys omaan työskentelyyn

oli tarkasteltavilla alueilla erilaista. Eksotessa oltiin pääosin tyytyväisiä omaan työskentelyyn ja toimintatapoihin, Helsingissä taas muutoksia oli paljon, mitkä vaikuttivat työhön. Yllätyin siitä, miten toimivaa työskentely oli Eksotessa, jossa toiminta oli koko sosiaali- ja terveystieteiden kattavaa. Kuntien erot ja välimatkat eivät vaikuta työskentelyyn merkittävästi ainakaan haastatteluiden perusteella.

Positiivista tuloksissa oli se, että lapsen näkökulmaa oli pohdittu työskentelyssä. Se tuntui olevan molemmilla alueilla itsestäänselvyys ja sitä arvostettiin. Molemmilla alueilla lapsen näkökulma oli työskentelyssä mukana sen alusta loppuun asti. Lyhytaikainen perhehoito koettiin lapsen kannalta hyväksi sijoitusvaihtoehdoksi ja perhehoitajien työtä arvostettiin. Toisaalta myös haasteet lapsen näkökulman huomioimisessa tiedostettiin. Huolestuttavaa oli se, että etenkin Helsingissä koettiin lapsen näkökulman jäävän usein vanhempien näkökulman varjoon, eikä sitä aina oteta huomioon päätöksenteossa. Kuten myös haastateltavat toivat esiin, lapsen näkökulman todellinen huomioiminen ei ole helppoa, ja se vaatii erityistä huomiota. Toisaalta lapsen näkökulman itsestään selvänä pitäminen voi johtaa sen unohtamiseen. Huolta herättivät myös Helsingin kokemukset siitä, miten yhteistyö avohuoltoon toimi liittyen avohuollon suureen työtaakkaan, ja sen vaikutukset lapsen ja perheen asemaan. Vaikka molemmilla alueilla lapsen näkökulmaan oli kiinnitetty erityistä huomiota, ei se silti noussut merkittävästi esiin haastattelun tuloksissa, joten luulen, että sen huomioimiseen voisi kiinnittää vielä molemmilla alueilla enemmän huomiota. Etenkin yhteistyörakenteissa ja käytännöissä lapsen näkökulmaa voisi huomioida enemmän. Kuten aiemmin luvussa neljä mainittiin, Muukkosen mukaan lapsen läsnäolo esimerkiksi neuvottelussa sitouttaa työntekijän lapsen näkökulmaan. Lasta voisi osallistaa enemmän monissa eri asiakkuuden vaiheissa ja ottaa lapsi konkreettisesti mukaan eri tilanteisiin hänen ikätasonsa huomioiden. Myös aikuisen oma suhtautuminen ja sen tiedostaminen olisi tärkeä huomioida lasten kanssa työskenneltäessä. Vaikka itse ajattelisi huomioivan lasta hyvin ja suhtautuvan lapsen näkökulmaan avoimesti, voi työntekijän oma suhtautuminen kuitenkin olla esteenä lapsen näkökulman todelliselle huomioimiselle, kuten osiossa 4.2 kuvattiin Thomasin teorian avulla. Monesti esimerkiksi työntekijän kiire voi viedä aikaa lapselta, jolloin lapsen näkökulmaa ei nähdä tarpeeksi arvokkaana, että siihen käytettäisiin aikaa. Omia asenteita tarkastelemalla ja kiinnittämällä niihin erityistä huomiota, voi tiedostaa paremmin lapsen näkökulman merkityksellisyyden itselle ja omassa työskentelyssä.

Tuloksien luotettavuuden kannalta tämä opinnäytetyö on tämän hetken tuote. Kuten haastateltavatkin toivat esiin, työ kehittyy ja vuoden päästä haastatteluiden tulokset voisivat olla täysin erilaiset. Lyhytaikainen perhehoito on kehittynyt nopeasti ja ottanut paikkaansa osana sijaishuollon kenttää. Aihetta ei ole tutkittu paljon ja sen vaikutukset sijoitettujen lasten elämään tulevat esiin viiveellä. Kuitenkin laitoshoidon se on jo syrjäyttänyt, ainakin tarkasteltavilla alueilla. Lyhytaikainen perhehoito kehittyy jatkuvasti. Myös lakimuutokset ohjaavat sitä ja asettavat sen toiminnalle rajoituksia ja puitteita. Mielenkiintoista on, miten uusi sosiaalihuoltolaki vaikuttaa lyhytaikaiseen perhehoitoon ja sen kehitykseen. Myös uudistunut perhehoitolaki voi vaikuttaa lyhytaikaiseen perhehoitoon, uudessa laissa perhehoitoa kerrotaan voivan toteuttaa perhehoitajan yksityiskodissa tai hoidettavan kotona. Mielenkiintoista on, miten tätä vaihtoehtoa toteutetaan tulevaisuuden perhehoidossa.

Haastattelutilanne on aina omanlaisensa tilanne, se on aina vuorovaikutustilanne, jossa monet tekijät vaikuttavat toisiinsa. Haastateltavien ja haastattelijan mielialat ja vireystilat vaikuttavat tilanteeseen. Vuorovaikutustilanne elää ja haastateltavat tuovat vuorollaan esiin tärkeäksi kokemiaan asioita. Aina haastattelutilanteessa eivät kaikki asiat tule esiin, vaikka ne koettaisiinkin kuinka tärkeänä. Siksi haastatteluaineisto on juuri sen päivän tuotos, jolloin se on tehty. Siksi opinnäytetyön tulokset ovat suuntaa antavia ja niistä on voinut jäädä paljon myös oleellisia asioita puuttumaan. Opinnäytetyö on myös tapaus-tutkimus kahdesta valikoidusta alueesta. Mikäli se olisi toteutettu muualla, voisi tulokset olla täysin erilaisia. Tuloksiin on vaikuttanut myös omat valintani. Vaikka tulokset analysoitiin ja teemoitettiin huolellisesti, täytyi välillä myös käyttää harkitusti valintoja. Valitsin teemoista tärkeänä pitämiäni aiheita, joita nostin tuloksiin. Jätin tietoisesti pois asioita, jotka eivät mielestäni palvelleet opinnäytetyön tutkimustehtävää. Kaikki nämä seikat ovat vaikuttaneet osaltaan tutkimustuloksiin.

Olen pääosin tyytyväinen opinnäytetyön toteutukseen ja tekemiini valintoihin. Tehtyäni haastattelut, pohdin tutkimuskysymyksiä uudelleen ja mietin, olisivatko tiiviimmät kysymykset tuottaneet syvällisempää tietoa. Huomasin ensimmäisen tutkimuskysymyksen vieneen haastatteluissa paljon aikaa, ja pohdin, että perustyön sijaan haastatteluiden painotus olisi voinut olla vielä enemmän vahvuuksissa ja kehitettävissä asioissa sekä lapsen näkökulman toteutumisessa. Kuitenkin perustyön kartoittaminen oli myös tärkeä osa opinnäytetyötä ja se tieto loi pohjaa opinnäytetyön toimintaympäristölle. Tarkoitus oli alun perin saada opinnäytetyöhön mukaan Eksotesta myös avohuollon sosiaalityönteki-

jöitä, koska myös Helsingin haastatteluissa oli mukana sosiaalityöntekijöitä. Vaikka sosiaalityöntekijöitä ei Eksotesta päässyt haastatteluihin mukaan, ei se mielestäni vaikuttanut tuloksiin. Tulokset ovat ehkä jopa yhdenmukaisemmat, koska Helsingissäkään ei avohuollon työntekijät olleet mukana haastatteluissa, vaan mukana olleet sosiaalityöntekijät olivat osa Helsingin lyhytaikaisen perhehoidon tiimiä. Eksotessa taas sijaishuollon sosiaalityöntekijät eivät osallistu arviointi- ja selvitystyöhön, joten heidänkään osallistuminen haastatteluihin ei ollut oleellista. Avohuollon sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä olisi kuitenkin mielenkiintoista selvittää eri tutkimuksessa.

Opinnäytetyön tulokset ovat siinä mielessä ainutkertaisia, ettei tällaista tutkimusta ole tietääkseni aiemmin tehty, jossa tarkastellaan kahta eri lyhytaikaisen perhehoidon yksikköä. Mielenkiintoista olisi laajentaa tarkasteltavaa aluetta laajemmalle. Koen tulosten olevan tärkeitä lyhytaikaisen perhehoidon näkyvyyden parantamiseen ja tietoisuuden lisäämiseen. Tulokset tuovat esiin myös lyhytaikaiseen perhehoitoon liittyviä haasteita ja vahvuuksia, joiden pohjalta on hyvä kehittää työtä. Toivon, että opinnäytetyöstä ja tuloksista on hyötyä myös haastateltaville. Toivon heidän saaneen haastatteluiden kautta kokemuksen siitä, että heitä kuullaan ja heidän mielipiteillään on merkitystä. Toivon onnistuneeni siinä, että sain haastateltavien äänen ja mielipiteet esiin aidosti ja vääristelemättä. Toivon opinnäytetyön nostavan esiin myös lapsen näkökulmaa ja tuovan sitä enemmän huomion kohteeksi ja osaksi keskustelua lyhytaikaisen perhehoidon arviointi- ja selvitystyössä. Työn tuloksilla voi toivottavasti olla myös asiakkaille hyötyä, mikäli tulokset auttavat työn kehittämisessä ja parantavat asiakkaan näkökulmasta työn sujuvuutta tai lisää lapsen näkökulman näkyvyyttä työskentelyssä.

Opinnäytetyön tulosten perusteella toivon, että esiin tulleet kehittämishaasteet otetaan huomioon työn kehittämisessä. Huomiota tulisi kiinnittää etenkin yhteistyöhön eri tahojen välillä, jotka ovat mukana lapsen arviointi- ja selvitystyössä. Jo pienillä rakennemuutoksilla ja yhteistyösopimuksilla voitaisiin saada aikaan merkittäviä muutoksia yhteistyön laadussa. Yhteistyön toimivuus on tärkeää asiakkaan tilanteen kannalta, jotta tietokatkokset ja muut ongelmat yhteistyössä eivät vaikuta asiakasprosesseihin ja työn laatuun. Vaikka lapsen näkökulman koettiin tarkasteltavilla alueilla tulevan hyvin esiin, kannustaisin silti kiinnittämään siihen erityistä huomiota kaikissa työn eri vaiheissa. Joskus lapsen näkökulmasta tulee itsestäänselvyys, jolloin sen aito huomioiminen jää helposti nimeliseksi. Lapsen näkökulman esiintuominen ei voi myöskään liikaa jäädä perhehoitajan

vastuulle, vaikka se on hänen roolissaan luontevaa. Työprosesseihin huomiota kiinnittämällä ja liittämällä lapsi osaksi sen jokaiseen vaiheeseen ja lapsen ehdoilla eteneminen tukevat lapsen roolia työskentelyssä.

Myös ajatuksia jatkotutkimuksista nousi esiin opinnäytetyöprosessin aikana. Mielenkiintoista olisi selvittää lyhytaikaisen perhehoidon arviointi- ja selvitystyön toteutumista muilla alueilla. Samanlainen tutkimus olisi mielenkiintoista toteuttaa myös avohuollon sosiaalityöntekijöille, joiden mielipide jäi tästä opinnäytetyöstä puuttumaan. Kaiken kaikkiaan koen, että lastensuojelun lyhytaikainen perhehoito on tärkeä ja ajankohtainen tutkimusaihe, koska se on kasvava ja useilla alueilla jopa vallitseva sijaishuollon muoto tänä päivänä. Työn kehittäminen ja tutkiminen on tärkeää, jotta toiminnasta saadaan mahdollisimman laadukasta ja toimivaa osana lastensuojelun sijaishuoltoa.

Lähteet

Aer, Janne 2012. Lastensuojeluoikeus. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Alanen, Leena 2009. Johdatus lapsuuden tutkimukseen teoksessa Alanen, Leena – Karila, Kirsti (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino.

Alatalo, Marjo 2015. Kirjallinen tiedonanto. Sähköpostikeskustelut Helsingin vastaanottoperhetoiminnan johtavan sosiaalityöntekijän kanssa 2015.

Alhanen, Kai 2014. Vaarantunut suojeluvalta, tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Bardy, Marjatta – Heino, Tarja 2012. Lastensuojelun ytimessä: osattomuudesta osallisuuteen teoksessa Söderholm, Annlis – Kivitie-Kallio, Satu (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo: Duodecim.

Bardy, Marjatta 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimessä, Neljäs painos. Helsinki: THL:n julkaisu.

Bardy, Marjatta – Heino, Tarja 2013. Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin; Panniikista toivoon ja näköalat auki teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimessä, Neljäs painos. Helsinki. THL:n julkaisu.

Eksote 2015. Eksote. <http://www.eksote.fi/Fi/Eksote/Sivut/default.aspx> (viitattu 6.8.2015)

Eskelinen, Juha – Kinnunen, Petri 2001. Lapsuuden loppu vai uusi lapsuus? teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsuuden hyvinvointi, yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Pelastakaa Lapset Ry.

Forsberg, Hannele – Ritala-Koskinen, Aino – Törrönen, Maritta 2006. Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä teoksessa Forsberg, Hannele – Ritala-Koskinen, Aino – Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö, kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Gottberg, Eva 2012. Lapsen juridiset oikeudet teoksessa Söderholm, Annlis – Kivitie-Kallio, Satu (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo: Duodecim.

Haastattelut Helsinki 2015.

Haastattelut Lappeenranta 2015.

HE 252/2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=HE%20252%2F2006> (Viitattu 3.2.2015.)

HE 130/2013. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain 29 §:n muuttamisesta <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2013/20130130?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelu#idp3635424> (Viitattu 3.2.2015)

HE 164/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140164?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelu#idp5819120> (Viitattu 5.2.2015)

HE 256/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle perhehoitolaiksi <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140256#idp2985088> (Viitattu 2.10.2015.)

Helsingin kaupunki 2015a. Avohuollon sosiaalityö. <http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lapsiperheiden-palvelut/lastensuojelu/sosiaalityo/avohuollon-sosiaalityo/> (viitattu 6.8.2015)

Helsingin kaupunki 2015b. Lyhytaikainen sijoitus vastaanottoperheeseen. <http://www.hel.fi/www/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=3432> (Viitattu 6.8.2015)

Helsingin kaupunki 2015c. Yleistietoa Helsingistä. <http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/tietoa-helsingista/yleistietoa-helsingista/> (viitattu 6.8.2015)

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2011. Tutkimushaastattelu, Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hurtig, Johanna 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena teoksessa Forsberg, Hannele – Ritala-Koskinen, Aino – Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö, kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kananen, Jorma 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämätutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Tampere: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja.

Karlsson, Liisa 2012. Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla teoksessa Karlsson, Liisa – Karimäki, Reeli (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Ketola, Jari 2008a. Perhehoito ennen ja nyt teoksessa Ketola, Jari (toim.) Sijoita perheeseen, Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: Ps-kustannus.

Ketola Jari 2008b. Lasten ja Nuorten perhehoito teoksessa Ketola, Jari (toim.) Sijoita perheeseen, Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: Ps-kustannus.

Kurunmäki, Kimmo 2007. Vertailu teoksessa Laine, Markus – Bamberg, Jarkko – Jokinen, Pekka (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus.

Laine, Markus – Bamberg, Jarkko – Jokinen, Pekka 2007. Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria teoksessa Laine, Markus – Bamberg, Jarkko – Jokinen, Pekka (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus.

Lastensuojelu 2013. Tilastoraportti 26/2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Lastensuojelulaki 2007/417

Lähdesmäki, Tuuli – Hurme, Pertti – Koskimaa, Raine – Mikkola, Leena – Himberg, Tommi 2014. Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/vertaileva-tutkimus> (Viitattu 4.1.2015.)

Melin, Harri 2005. Vertailevan tutkimuksen monet lähtökohdat teoksessa Räsänen, Pekka – Anttila, Anu-Hanna – Melin, Harri (toim.) Tutkimusmenetelmien pyörteissä. Jyväskylä: Ps kustannus.

Muukkonen, Tiina 2008. Suunnitelmallisen sosiaalityön prosessi teoksessa Muukkonen, Tiina (toim.) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17.

Muukkonen, Tiina – Tulensalo, Hanna 2004. Kohtaavaa lastensuojelua, Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:1.

Muuronen, Kaisu - Sariola, Heikki - Varsa, Marjo 2009. Sijaishuolto sisältäpäin - tekijät tietäjinä. Kysely alalla toimiville. Talentia ja Lastensuojelun keskusliitto.

Pajulammi, Henna 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Väitöskirja. Lapin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki: Talentum.

Pekkarinen, Elina 2011. Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 51.

Pelastakaa lapset Ry 2014. Lyhytaikainen perhehoito. <http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/perhehoitotoiminta/lyhytaikainen-perhehoito/> (Viitattu 31.10.2014.)

Perhehoitolaki 2015/263

Pesäpuu RY 2010. PRIDE-valmennus – sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville. <http://www.pesapuu.fi/pride-ohjelma/pride-valmennus/> (Viitattu 25.10.2014.)

Pösö, Tarja 2012. Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina teoksessa Forsberg, Hannele – Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Rabb, Harriet 2008. Mitkä ovat perhehoitajien ja sosiaalitoimen yhteistyön mahdollisuudet? teoksessa Ketola, Jari (toim.) Sijoita perheeseen, Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus.

Reijonen Eeva 2015. Kirjallinen tiedonanto. Sähköpostikeskustelut Eksoten Kotitarulan yksikön vastaavan ohjaajan kanssa 2015.

Ruusuvuori, Johanna – Tiittula, Liisa 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Robson, Colin. 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Alkuperäisteos Small-scale evaluation. Tampere: Tammer paino Oy.

Saaranen-Kauppinen Anita – Puusniekka Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu, Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> (Viitattu 4.1.2015.)

Saarela- Kinnunen, Maria – Eskola Jari 2001. Tapaus ja tutkimus = Tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli Raine. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Jyväskylä: Ps kustannus.

Saastamoinen, Kati 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita publishing Oy.

Salmi, Minna – Sauli, Hannele – Lammi-Taskula, Johanna 2012. Lasten ja lapsiperheiden asema nyky-Suomessa teoksessa Söderholm, Annlis – Kivitie-Kallio, Satu (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo: Duodecim.

Sijaishuollon laatukriteerit 2014. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Sinko, Päivi 2001. Lastensuojelu, juridisoituminen ja lapsen oikeudet teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsuuden hyvinvointi, yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Pelastakaa Lapset Ry.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012. Lastensuojelu. http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/lastensuojelu (Viitattu 26.10.14)

Sosiaali- ja terveysministeriö 2013. Toimiva lastensuojelu Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2014a. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2014b. Toimiva lastensuojelu toteuttamissuunnitelma Vuosille 2014–2019. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:19.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Uusi sosiaalihuoltolaki, soveltamisopas. <http://stm.fi/documents/1271139/1352015/Sosiaalihuoltolain+soveltamisopas.pdf/cb12a5c4-9bfa-4983-adf6-94ca18815f1b> (Viitattu 1.10.2015.)

Sulkunen, Pekka 2005. Vaikuttavuus arviointitutkimuksen rivien välissä. Teoksessa Räsänen, Pekka – Anttila, Anu-Hanna – Melin, Harri (toim.) Tutkimusmenetelmien pyönteissä. Jyväskylä: Ps kustannus.

Taskinen, Sirpa 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy.

Tervonen-Arnkil, Kaisa 2008. Sijaisperheen intensiivinen tukeminen teoksessa Ketola Jari (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin, perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus.

Thomas, Nigel 2000. Children, Family and the State. Decision-Making and Child Participation. Bristol: The Policy Press.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vaattovaara, Virpi – Maula, Raija 2009. ”Ettei joudu silleen yllättäen vaan johonkin” Lyhytaikainen perhehoito osana lastensuojelun avo- ja sijaishuoltoa. Pelastakaa lapset ry.

Valkonen, Leena 2014. Sijaisvanhemmat. Turku: Perhehoitoliitto ry.

Yin, Robert K. 2009. Case study research, Design and methods, fourth edition. Sage Publications.

Liite 1 Saatekirje

Opinnäytetyö: Arviointi- ja selvittelytyön toteutuminen lyhytaikaisessa perhehoidossa Helsingissä ja Lappeenrannassa - työntekijöiden näkökulma

Maiju Huttunen, Metropolia Amk, sosiaalialan ylempi Amk tutkinto [REDACTED]

Hei!

Olen sosiaalialan ylempään ammattikorkeakoulututkinnon opiskelija Metropolia Ammattikorkeakoulussa. Olen tekemässä opinnäytetyötä lyhytaikaisesta perhehoidosta. Opinnäytetyössä tarkastelen Helsingin ja Lappeenrannan lyhytaikaista perhehoitoa. Tarkastelun kohteena ovat työntekijöiden näkökulmat arviointi- ja selvittelytyön toteutumisesta lapsen ollessa sijoitettuna lyhytaikaisessa perhehoidossa. Opinnäytetyön tavoitteena on nostaa esiin toimivia käytäntöjä ja mahdollisia kehittämisen paikkoja lyhytaikaisen perhehoidon arviointi- ja selvittelytyössä.

Opinnäytetyön tutkimus on tarkoitus toteuttaa ryhmähaastatteluilla. Ryhmät koostuvat Helsingin ja Lappeenrannan lyhytaikaista perhehoitoa toteuttavista työntekijöistä. Molemmista kaupungeista olisi tavoitteena saada kaksi noin 3-5 hengen ryhmää. Haastattelu on tarkoitus toteuttaa työajalla, siihen varataan aikaa 1-2 tuntia. Haastattelut nauhoitetaan. Ryhmähaastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Haastateltavien henkilöllisyys ei tule esille opinnäytetyössä, vaan haastatteluun osallistutaan tehtävänimikkeellä. Haastatteluun osallistumalla on mahdollisuus tuoda esiin omaan työhön liittyviä vahvuuksia ja mahdollisia kehittämisen tarpeita. Toivon että opinnäytetyö auttaa työn kehittämisessä ja on hyödyksi myös työelämässä.

Haastattelussa käydään läpi seuraavia teemoja:

- Miten arviointi- ja selvitystyötä tehdään?
- Miten työskentelyä ohjataan?
- Mitä osapuolia selvitystyössä on mukana?
- Eri osapuolten roolit ja työnjako?
- Käytetäänkö työskentelyssä menetelmiä? Millaisia?
- Miten työskentely toimii?

- Lapsen näkökulman toteutuminen työskentelyssä?

Edellä mainittujen teemojen lisäksi haastatteluun on mahdollisuus tuoda myös omia aloitteita aiheeseen liittyen. Keskustelua käydään vapaasti ryhmässä, haastattelija ohjaa keskustelun etenemistä. Haastattelut nauhoitetaan.

Tämän kirjeen liitteenä on suostumuslomake haastatteluun osallistumisesta. Haastattelun ajankohta sovitaan, kun saadaan kartoitettua haastatteluihin osallistuvien määrä. Tavoitteena on pitää haastattelut touko-kesäkuussa 2015.

Kiitos ajastanne!

Ystävällisin terveisin

Maiju Huttunen

Liite 2 Suostumus ryhmähaastatteluun ja haastattelun nauhoittamiseen**SUOSTUMUS RYHMÄHAASTATTELUUN JA HAASTATTELUN
NAUHOITTAMISEEN**

Opinnäytetyö: Arviointi- ja selvittelytyön toteutuminen lyhytaikaisessa perhehoidossa
Helsingissä ja Lappeenrannassa - työntekijöiden näkökulma

Maiju Huttunen, sosiaaliala Ylempi Amk, Metropolia ammattikorkeakoulu

Ryhmähaastattelu koskien lyhytaikaisen perhehoidon arviointi- ja selvitystyön
toteutumista Lappeenrannassa/ Helsingissä

Haluan osallistua haastatteluun ja annan luvan haastattelun nauhoittamiseen

En halua osallistua

Tehtävänimike:

sosiaaliohjaaja

sosiaalityöntekijä

muu _____

Allekirjoitus

Päivämäärä

Haastattelun ajankohta ilmoitetaan myöhemmin, ajankohta touko-kesäkuussa 2015.
Haastatteluun varataan aikaa 1-2 tuntia. Haastattelu on ryhmäkeskustelu, jossa edetään
ennalta valittujen teemojen mukaisesti. Haastattelut nauhoitetaan.

Palauta tämä suostumus viimeistään _____ Lomakkeille on yhteinen
palautuskuori.

Yhteyshenkilö: Maiju Huttunen

p.

Liite 3 Haastatteluiden teemat

Opinnäytetyö: Arviointi- ja selvittelytyön toteutuminen lyhytaikaisessa perhehoidossa Helsingissä ja Lappeenrannassa - työntekijöiden näkökulma

Ryhmähaastattelun teemat/ aihealueet:

- Miten arviointi- ja selvitystyötä tehdään?
- Miten työskentelyä ohjataan?
- Mitä osapuolia selvitystyössä on mukana?
- Eri osapuolten roolit ja työnjako?
- Käytetäänkö työskentelyssä menetelmiä? Millaisia?
- Miten työskentely toimii?
- Lapsen näkökulman toteutuminen työskentelyssä?

Edellä mainittujen teemojen lisäksi haastattelussa jätetään tilaa työntekijöiden omille aloitteille ja vapaalle keskustelulle aiheen puitteissa